

สภาพสังคมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

วรรณกรรมกับสังคมมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นหากจะศึกษาวรรณกรรม เรื่องใดเรื่องหนึ่งให้เกิด "วรรณคดีวิจักษ์" ¹ แล้ว ควรจะศึกษาสภาพสังคมที่ เกิดวรรณกรรมนั้น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมย่อมเป็นไปตามสภาพสังคม ดังที่ เสैनีย์ เสาวพงศ์ กล่าวไว้ว่า "การคลี่คลายตัวของวรรณกรรม ย่อมเป็นไปตามการ คลี่คลายตัวของสังคม" ² ดังนั้นความรู้เกี่ยวกับสังคมอันเป็นที่เกิดของวรรณกรรมจึง เป็นสิ่งจำเป็น

เมื่อผู้เขียนมีจุดประสงค์ที่จะศึกษา "บทละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตร- วาทการ" จึงจำเป็นต้องศึกษาสภาพสังคมที่เกิดบทละครประวัติศาสตร์นั้น ๆ ว่ามีสภาพ เป็นอย่างไร มีอิทธิพลในการผลักดันให้เกิดบทละครประวัติศาสตร์มากน้อยเพียงใด ตลอดจนร่องรอยอิทธิพลของสังคมที่ปรากฏในบทละครประวัติศาสตร์ ทั้งในด้านเนื้อหา รูปแบบ ตลอดจนภาษาที่ใช้ด้วย

จากการสำรวจยุคสมัยที่หลวงวิจิตรวาทการแต่งบทละครประวัติศาสตร์ พบว่า "บทละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ" ส่วนใหญ่แต่งในสมัยที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็น นายกรัฐมนตรี ซึ่งอาจแบ่งเป็น 2 ช่วงคือ

ช่วงแรก พ.ศ. 2481 - 2487

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2490 - 2500

การศึกษาสังคมในสมัยจอมพล.พิบูลสงครามนั้น ผู้เขียนพยายามแสดงให้เห็น สภาพสังคมทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยสังเขป พอให้เห็น

¹ คำว่า "วรรณคดีวิจักษ์" ผู้เขียนใช้ตามความหมายของ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ซึ่งมาจากคำว่า Literary Appreciation วิจักษ์ แปลว่า เห็นชัด ตาสว่าง

² เสैनีย์ จันทิมาร, "มนุษย์และการสร้างวรรณคดี", จะเป็นนักประพันธ์ พึ่งสำนักในอำนาจวรรณกรรม : รวมบทวิจารณ์และเสริมสร้างแนวทางวรรณกรรม, หน้า 13.

เค้าโครงของสังคมที่เกิดบโหละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ โดยศึกษาจากหนังสือ เอกสาร บันทึกความทรงจำ ตลอดจนหนังสือพิมพ์ในยุคนั้น¹ ทั้งนี้และทั้งนั้นผู้เขียนได้ตระหนักอยู่เสมอว่า

รายงานข่าวจากหนังสือพิมพ์ก็ดี จารึกหลักฐานของ สมัยโบราณก็ดี ถึงจะไม่ใหญ่ภาพสมบูรณ์ทุกแง่ทุกมุม แต่ อย่างน้อยก็ยืนยันสภาพส่วนหนึ่งที่ปรากฏในสังคม บาง- ครั้งอาจเน้นความเลื่อม บางครั้งสรรโว้แต่ความเจริญ ทำให้ไม่ใดจุดที่ถูกตองก็จริง แต่ก็พอให้เห็นบางลักษณะ ของสังคมที่ปรากฏแก่ผู้สังเกตและบันทึกได้พอสมควร²

3.1 สภาพสังคมสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2481 - 2487)

ก. สภาพสังคม

จอมพล ป.พิบูลสงคราม เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของไทยในช่วงแรก เดือนธันวาคม พ.ศ. 2481 และลาออกจากตำแหน่งในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 ในช่วงระยะเวลาเพียง 5 ปีเศษ ๆ จอมพล.พิบูลสงคราม ได้นำประเทศเข้าสู่ยุค "สร้างชาติ" ตามแผนการของตนเอง นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมคนไทยเป็นอย่างมาก

"การสร้างชาติ" ในความหมายของจอมพล.พิบูลสงคราม หมายถึงการ สร้างประเทศใหม่ให้ยิ่งใหญ่และให้คนไทยมี "วัฒนธรรมดี มีศีลธรรมดี มีอนามัยดี มีการ แต่งกาชอันเรียบร้อยดี มีที่พักอาศัยดี และมีที่ทำมาหากินดี"³ และค่านที่จอมพล.

¹ การศึกษาสภาพสังคมจากหนังสือพิมพ์ในสมัยจอมพล.พิบูลสงครามนั้น ผู้เขียนศึกษาด้วยความยากลำบาก ทั้งนี้เนื่องจากหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นถูกรอนและ ขาดหายไปบางส่วน ดังนั้นการศึกษาสภาพสังคมสมัยนั้นจากหนังสือพิมพ์ในยุคนั้น อาจ ทำได้ไม่สมบูรณ์นัก

² พัทยา สายหู, โลกสมมติ. (พระนคร : ศีลขิตสยาม, 2516), หน้า 4.

³ แดมสุข นุมนนท์, "จอมพล.พิบูลสงคราม กับการสร้างชาติไทย - พ.ศ. 2481 - 2487"; วารสารประวัติศาสตร์, 3 (2 พฤษภาคม - สิงหาคม, 2521), หน้า 14. (ตัวสะกดตามต้นฉบับแสดงการเปลี่ยนแปลงของภาษาในยุคนั้น)

พิบูลสงครามเห็นว่าจำเป็นและสำคัญที่สุด คือ "การมีวัฒนธรรมดี" ¹ ฉะนั้น สิ่งจำเป็นที่สุดของจอมพล.พิบูลสงคราม คือ การปรับปรุงคนไทยด้วยการเร่งรัดสร้าง "วัฒนธรรมไทย" กันอย่างจริงจัง

จากการศึกษาพฤติกรรมกรรมการสร้างชาติในแบบต่าง ๆ ของจอมพล.พิบูลสงคราม แดมสุข นุมนนท ไคสรูปไวว่า การสร้างชาติของ พณฯ ท่านเป็นการปฏิวัติวัฒนธรรม ซึ่งดำเนินการแบบมีขั้นตอน กล่าวคือ ในช่วงแรกนับจากจอมพล.เริ่มขึ้นมาเป็น นายกรัฐมนตรี ในปลายปี พ.ศ. 2481 จนถึงเมื่อประเทศไทยเข้าร่วมสงครามมหาเอเชียบูรพา ในต้นปี พ.ศ. 2485 เป็นการ "ปฏิวัติวัฒนธรรมแบบอ่อน" และในช่วงหลัง นับจากเมืองไทยเข้าสู่ภาวะสงคราม จนกระทั่งเมื่อจอมพล.พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในกลางปี พ.ศ. 2487 เป็นการ "ปฏิวัติวัฒนธรรมแบบแข็ง"

1) การปฏิวัติวัฒนธรรมแบบอ่อน ² หมายถึงการปลูกและกระตุ้นเตือนความสำนึกของประชาชนไทย ให้รู้สึกวาทนกำลังอยู่ในสังคมสยามใหม่ที่ยิ่งใหญ่ขึ้นและเป็นอารยะกว่าเดิม รัฐบาลมีวิธีการทำให้คนในสังคมตระหนักว่ามีการเปลี่ยนแปลง มีการปรับปรุง เครื่องมือที่รัฐบาลใช้ในแผนปฏิวัติวัฒนธรรมในระยะแรกนี้คือ "รัฐนิยม" ซึ่งเป็นเหมือนคำสั่งของรัฐบาลบอกความต้องการว่าจะให้ประชาชนปฏิบัติตนอย่างไร

คำจำกัดความของ "รัฐนิยม" นั้น รัฐบาลจอมพล.พิบูลสงครามได้กำหนดไว้ว่า มีลักษณะเช่นเดียวกับพระราชนิยมในสมัยโบราณ ผิดกันแต่ว่า พระราชนิยมเป็นมติของพระมหากษัตริย์พระองค์เดียว ส่วนรัฐนิยมเป็นมติของรัฐ ซึ่งตั้งขึ้นโดยอนุโลมตามมติมหาชน เป็นประเพณีนิยมประจำชาติ" ³ หรืออีกนัยหนึ่ง พระเจ้าวรวงศ์เธอ

¹ แดมสุข นุมนนท, "จอมพล.พิบูลสงครามกับการสร้างชาติไทย"

พินอติต (กรุงเทพฯ : เรื่องศิลป์, 2522) หน้า 132.

² เก็บความจาก แดมสุข นุมนนท, เรื่องเดิม, หน้า 134 - 135.

³ ผาณิต, รวมศิลป์, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล.พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2481 - 2487" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท แผนกวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 64 อ้างถึงใน แดมสุข นุมนนท, เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงอธิบายว่า "รัฐนิยม คือ การปฏิบัติให้เป็นประเพณีนิยมที่ประจำชาติ เพื่อให้บุตรหลานอนุชนคนไทยเรายึดถือเป็นหลักปฏิบัติ รัฐนิยมนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับจรรยา มารยาทของอารยชนจะพึงปฏิบัติกันเอง" ¹

นับจากเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2482 จนถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2484 รัฐบาลจอมพลป.พิบูลสงคราม ออกรัฐนิยม 12 ฉบับ โดย "รัฐบาลโหมหาระเบียบรัฐนิยมเป็นครั้งแรก และมอบประเด็นความต้องการที่จะมีรัฐนิยมแต่ละอย่างให้คณะกรรมการไปพิจารณาในการร่างให้เหมาะสมและรัดกุม กระบวนการนี้เรียกว่า คณะกรรมการรัฐนิยมมี หลวงวิจิตรวาทการ รัฐมนตรีเป็นประธาน" ² รัฐนิยม 12 ฉบับนี้ได้สร้างความใหม่ขึ้นในสังคมไทย ได้แก่

ฉบับที่ 1 เรื่องการใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ กล่าวคือ เปลี่ยนชื่อประเทศจาก "สยาม" เป็น "ไทย"³ เพื่อให้ตรงตามชื่อเชื้อชาติ ดังปรากฏเป็นหัวข้อในหนังสือพิมพ์ประมวลวันที่ "หลวงพิบูลฯ ชักชวนข้าราชการกลาโหม ให้เริ่มใช้คำว่า "ประเทศไทย" แต่บัดนี้ การประชุมคณะรัฐมนตรี ... ปรากฏว่า ได้มีความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ ให้เปลี่ยนชื่อ ประเทศสยาม เป็น ประเทศไทย" ⁴

ฉบับที่ 2 เรื่องการป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ กล่าวคือ ชนชาติไทย ต้องไม่ประกอบกิจการใด ๆ โดยไม่คำนึงผลประโยชน์และความปลอดภัยของชาติ ต้องไม่ทำตนเป็นตัวแค้นหรือเป็นปากเสียงของคนต่างชาติ ต้องไม่แอบอ้างชื่อที่คืนแทนคนต่างชาติ และเมื่อปรากฏว่ามีผู้ใดทรยศ ก็เป็นหน้าที่ของชาวไทยที่จะต้องเอาใจใส่รับระงับเหตุนี้

¹ นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น, ชุมนุมพระนิพนธ์ของท้าววรณ (พระนคร : ผดุงศึกษา, 2508), หน้า 2.

² แกมสุข นุ่มนนท์, "ไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2", พินอคิด., หน้า 186.

³ ฎรายละเอียดใน นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น, เรื่องเดิม, หน้า 18 - 61.

⁴ ประมวลวัน, 6 มิถุนายน 2482, หน้า 1.

ฉบับที่ 3 เรื่องการเรียกชื่อชาวไทย กล่าวคือ ให้เลิกใช้คำเรียกชื่อคนไทย ซึ่งเคยแบ่งเป็นหลายพวก หลายเหล่า เช่น ไทยเหนือ ไทยอีสาน ไทยใต้ ไทยอิสลาม มาเป็นชื่อ "คนไทย" เพียงชื่อเดียวโดยไม่แบ่งแยก รัฐนิยมฉบับนี้มุ่งที่จะส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของประเทศ และความกลมเกลียวสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชนชาติไทย

ฉบับที่ 4 เรื่องการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี กล่าวคือ คนไทยต้องรู้จักเคารพเพลงชาติและยืนตรง เคารพธงชาติไทยทุกเช้าเวลา 8.00 น. เมื่อชักธงชาติขึ้นเสา และเวลา 18.00 น. เวลาชักธงชาติลงจากเสาประจำสถานที่ราชการ หรือเมื่อได้ยินเพลงสรรเสริญพระบารมี

ฉบับที่ 5 เรื่องให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย เนื่องจากขณะนั้นสงครามได้เกิดขึ้นในยุโรป และกำลังขยายตัว เครื่องอุปโภค บริโภคกันวันจะขาดแคลน รัฐนิยมฉบับนี้จึงส่งเสริมให้ใช้ของไทย และกระตุ้นให้ชาวไทยประกอบอาชีพการเกษตร การพาณิชย์ และอุตสาหกรรม ซึ่งได้ขยายตัวออกไป

ฉบับที่ 6 เรื่องทำนอง และเนื้อเพลงชาติ ให้เข้ากับสังคมใหม่ ซึ่งประชาชนไทยใคร่ร้องเพลงชาติที่สืบมาจนทุกวันนี้

ฉบับที่ 7 เรื่องชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ โดยที่รัฐบาลพิจารณาเห็นว่า การที่ชาติจะเจริญก้าวหน้าได้ ย่อมอยู่ที่ข้าราชการจะต้องช่วยกันทำงานตามหน้าที่อย่างเข้มแข็ง และใฝ่ใจทุกวิถีทางที่จะช่วยสนับสนุนชาวไทยใหม่ทางประกอบอาชีพ เพื่อให้มีฐานะดีขึ้น ดังปรากฏเป็นหัวข้อข่าวในหนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษว่า "ทุกคนต้องทำงาน ประกาศเป็นรัฐนิยมฉบับที่ 7 ผู้มีกำลังกายดี ต้องมีอาชีพเป็นหลักแหล่ง ผู้ไม่ประกอบอาชีพ ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ช่วยชาติ"¹ นอกจากนั้นยัง "เปลี่ยนเพลงเวลาทำงานใหม่

¹ สุภาพบุรุษ, 23 มีนาคม 2482, หน้า 1.

วันเสาร์กลับไต่หยุดครั้งวัน คณะรัฐมนตรีได้ลงมติตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาเวลาทำงานและวันหยุดราชการให้เหมาะสมแก่กาลสมัยยิ่งขึ้น โดยมี พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรมไมตรียากรเป็นประธาน" ¹

ฉบับที่ 8 เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี กล่าวคือ เปลี่ยนเนื้อเพลง และทำนองเพลงให้เข้ากับสังคมใหม่ เนื่องจากได้มีการเปลี่ยนชื่อประเทศสยาม เป็น ประเทศไทย จึงต้องแก้ไขบทเพลงสรรเสริญพระบารมี มีใหม่คำว่า "สยาม" และตัดทอนข้อความและทำนองให้กระชับยิ่งขึ้น

ฉบับที่ 9 เรื่องภาษาและหนังสือไทย กับหน้าที่พลเมืองดี กล่าวคือ "มีคำสั่งให้คงใช้สระ 5 ตัว พยัญชนะ 13 ตัว และเปลี่ยนวิธีการเขียนคำไทยอีกมากมาย หลายประเภท มีการบังคับให้ใช้คำสรรพนามให้ถูกต้อง คือ ให้ใช้ ฉัน สำหรับบุรุษที่หนึ่ง และ ท่าน สำหรับบุรุษที่สอง ใช้คำ จะ สำหรับคำรับ และ ไม่ สำหรับคำปฏิเสธ และให้เลิกใช้คำต่างดาวทั้งหมด เช่น ชัลโล อาโก เอีย ฯลฯ" ² นอกจากนี้ "กระบอกเสียงของรัฐบาลได้ประกาศอีกว่า ชาตินี้จะรุ่งเรืองหากใช้อักษรไทยแบบใหม่" ³

ฉบับที่ 10 เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย ⁴ กล่าวคือ ผู้ชาย ผู้หญิงต้องเลิกนุ่งโจงกระเบน หันมาสวมกางเกงขายาว กระโปรง เสื้อนอก รองเท้า ถุงเท้า หมวก และสวมถุงมือในบางโอกาส เรื่องให้สวมหมวกทั้งชาย หญิงนั้น "จนถึงขั้นมีระเบียบขึ้นว่า คนไม่สวมหมวก ไม่อนุญาตให้เข้าสถานที่ราชการ" ⁵

¹ สุภาพบุรุษ, 1 มีนาคม 2482, หน้า 1.

² แถมสุข นุมนนท, "จอมพลป.พิบูลสงครามกับการสร้างชาติไทย พ.ศ. 2481 - 2487", วารสารประวัติศาสตร์, หน้า 21.

³ สว่าง ลานเหลือ, 37 ปีแห่งการปฏิวัติ (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย-รามคำแหง, 2514), หน้า 83.

⁴ กูรายละเอียดยใน รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 115 - 117.

⁵ ม.ล.บุญเหลือ เพ็ญสุวรรณ, ความสำเร็จและความล้มเหลว (พระนคร : วชิรนครการพิมพ์, 2514), หน้า 96.

นอกจากนั้น "รัฐบาลใช้มาตรการห้ามไม่ให้รดโดยสารประจำทางรับประชาชนที่ไม่สวมหมวก หรือห้ามบุคคลตั้งกลาเว้าเข้าติดต่อกันในสถานที่ราชการ แม้จะไปเสียดูไข้ให้แก่รัฐบาลก็ตาม และบางรายถึงกับถูกจับกุมในข้อหาผิดวัฒนธรรม" ¹

ฉบับที่ 11 กิจประจำวันของชาวไทย กล่าวคือ "รัฐบาลได้จัดแบ่งเวลาโดยแบ่งเวลาวินหนึ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ การปฏิบัติงานเป็นอาชีพส่วนหนึ่ง ปฏิบัติกิจส่วนตัวส่วนหนึ่ง และพักผ่อนนอนหลับอีกส่วนหนึ่ง ส่วนเรื่องการกิน การนอน รัฐบาลวางระเบียบไว้ว่า ควรกินวันละ 4 มื้อ นอนวันละ 6 - 8 ชั่วโมง รู้จักออกกำลังกาย ทำสวนครัว ปลูกต้นไม้ โอภาปราศรัยกับญาติสนิทมิตรสหาย ฟังวิทยุกรม - โฆษณาการ อ่านหนังสือ หรือไม้ก็สงบจิต ฟังเทศน์ ฟังธรรมไปตามสภาพ" ²

ฉบับที่ 12 เรื่องการช่วยเหลือผู้คุมครอง เด็ก คนชรา และคนทุพพลภาพ ในที่ณะของคนทั่วไป รัฐนิยมฉบับนี้บรรจุข้อความที่รู้จักแล้ว จึงไม่ได้รับความสนใจจากประชาชนโดยทั่วไป

นอกจากรัฐนิยม 12 ฉบับนี้แล้ว รัฐบาลยังเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่จากเดิมวันที่ 13 เมษายน เป็นวันที่ 1 มกราคม ³ และยังกำหนดวันชาติขึ้นมาใหม่ คือวันที่ 24 มิถุนายน ⁴ อีกด้วย

ถ้าพิจารณาทางด้านจิตวิทยาแล้ว รัฐนิยมทั้ง 12 ฉบับนี้ ทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว้า ประเทศของตนกำลังเข้าสู่ยุคใหม่จริง ๆ รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ต่าง ๆ แนะนำประชาชนถึงวิธีการประพฤติปฏิบัติตามในสังคัมรูปใหม่

¹ แคมสุช นูมนนท, เรื่องเดิม, หน้า 27. และดูสว่าง ลานเหลือ, 37 ปีแห่งการปฏิวัติ, หน้า 83. ประชาชาติ, 3, 28 มกราคม 2485, 11 พฤษภาคม 2485.

² แคมสุช นูมนนท, "การสร้างชาติของจอมพลป.พิบูลสงคราม สมัยสงครามโลกครั้งที่ 12" รวมปาฐกถาจากสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย - พ.ศ. 2520 - 2521. (พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521). หน้า 79.

³ ทรายนละเอียดยใน รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบ-รัฐธรรมนูญ, หน้า 121, - 122.

⁴ ทรายนละเอียดยในเรื่องเดียวกัน, หน้า 108 - 109.

2) การปฏิบัติแบบแข็ง¹ จอมพล.พิบูลสงคราม เริ่มใช้ไม้แข็งเข้ มาปฏิวัติวัฒนธรรม เมื่อไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่สอง ในต้นปี 2485 กล่าวคือ รัฐบาลใช้อำนาจเผด็จการ เข้ามารสร้างชาติ ใช้อำนาจและอิทธิพลเขาแทรกแซงและ ครอบงำการดำรงชีวิตของประชาชนอย่างไม่มีขอบเขต เขาไปก้าวกายแก่กระทั่ง ชีวิตส่วนตัว เรื่องครอบครัว เกษะสถาน รัฐบาลกำหนดวิถีชีวิตของประชาชนว่า จะต้องเป็นอย่างไร อย่างนี้ทุกเรื่อง ทั้งการเมือง สังคม เศรษฐกิจ เครื่องมือ - สร้างชาติอีกอันหนึ่งของรัฐบาลคือ "สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ" ซึ่งตั้งตามพระราชบัญญัติ วัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485

ในฐานะที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพย์สุวรรณ เป็นผู้ที่หนึ่งที่มีบทบาทในการปรับ-ปรุงวัฒนธรรมใหม่ ไต่กล่าวถึงงานของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติว่า

งานนี้อาจเรียกได้ว่า เป็นงานศึกษาผู้ใหญ่อย่างไพศาล ตรงกับทัศนะของนักการศึกษาระดับโลกทั่วไปในปัจจุบันว่า ควรมุ่งการศึกษาในทำนองเดียวกันนี้ เพื่อสงวนรักษาและ-เพื่อให้เกิดความงอกงามในชีวิตของประชากรทุกคนทุก-ทาง ... สภาวัฒนธรรมของไทยเรานี้ว่า เขาก็รับรู้ประโยชน์ที่-กล่าวมานี้ได้เป็นอย่างดี วิธีการแบ่งหน่วยงาน จัดระบบ งานต่าง ๆ ก็อาศัยวิชามานุษยวิทยาเป็นมูลฐาน²

สภาวัฒนธรรมแบ่งงานออกเป็น 5 หน่วยคือ "สำนักวัฒนธรรมทางจิตใจ สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบและประเพณี สำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรม สำนัก - วัฒนธรรมทางวรรณกรรม และสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง"³ รัฐบาลทานผู้นำของ จอมพล.พิบูลสงคราม ใช้ลัทธิผู้นำและสภาวัฒนธรรมแห่งชาติสร้างผลงานด้วยความ เต็มซาดและรวดเร็วแบบสายฟ้าแลบ ทำให้เกิดการปฏิวัติวัฒนธรรมขึ้นในสังคมไทย อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ไต่แก่

¹ เก็บความจาก แดมส์ซึช นูมนนท, "จอมพล.พิบูลสงครามกับการสร้าง-ชาติไทย", พินอติศ, หน้า 137 - 139.

² ม.ล.บุญเหลือ เทพย์สุวรรณ, ความสำเร็จและความล้มเหลว, หน้า 93.

³ แดมส์ซึช นูมนนท, เรื่องเดิม, หน้า 142.

เรื่องมารยาทและบุคลิกภาพ ประชาชนทุกคนถูกกวาดขึ้นเรื่องมารยาทและบุคลิกภาพมาก คนไทยในสังคมอารยะของท่านผู้นำต้องเพียบพร้อมด้วยมารยาทและบุคลิกภาพงดงามตลอด 24 ชั่วโมง ห้ามปล่อยตัวให้เป็นที่น่าสังเวช - เกือบเห็นโดยเด็ดขาด เพราะท่านผู้นำเชื่อว่าประชาชนที่ดีวิไลต้องสร้างภาพที่น่าประทับใจให้แก่ผู้ใดพบเห็น นอกจากนี้ รัฐบาลยังแนะนำให้ชาวไทยนิยมการใช้สมาคม ชักชวนให้ไปชมการแสดงในงานต่าง ๆ ยิ่งไปกว่านั้นยังให้ข้าราชการหัตถ์ว่าง สว่าง ลานเหลือ เขียนเล่าว่า "เสียงปะโชน ๆ ดังสนั่นทุ่งไม่ว่าจะเป็นบ้านนอก เมืองกรุง เพราะวัฒนธรรมใหม่ที่จอมพล. ท่านสนับสุนน์ให้ขึ้น ข้าราชการต้องว่างทุกวันพุธ" ¹ และ "ทุกวันพุธคอนบาย ข้าราชการหญิงชายใดหยุดงาน ผักขอมว่างสร้างวัฒนธรรมกันอย่างเบิกบานใจ เดินผ่านไปทางไหนจะได้ยินแต่เสียงเพลงว่าง ซึ่งมีมากกว่า 60 เพลง" ²

เรื่องอนามัย "รัฐบาลได้จัดสัมมนาข้าราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อที่จะสั่งสอนลูกบ้านให้รู้จักเป็นคนมีอนามัย รู้จักรักษารูปร่างให้งดงาม ไม่นั่งพับเพียบ หรือไม่นั่งลงกับพื้น หรือนั่งลงในที่ฝุ่นละอองในเวลาเดียวกันก็อยากกระเดียดกระจาต หรืออ้อมลูกใส่สะเอว เพราะอาจทำให้ขาเก งอคค ... ไซซอนซอม ลางมือกลางเล็บก่อนรับประทานอาหาร ไซ้โต๊ะเก้าอี้" ³

นอกจากนี้ รัฐบาลยังบังคับให้ประชาชนเลิกกินหมาก โดยมีเหตุผลว่า "ทำให้ไม่มีการบ้วนน้ำหมากในสถานที่สกปรก และยังมีแพทย์บางคนอ้างว่า การกินหมากทำให้คนเป็นมะเร็งเพิ่มขึ้น" ⁴ และยังมีบทความชักชวนให้เลิกกินหมาก คือ

¹ สว่าง ลานเหลือ, 37 ปีแห่งการปฏิวัติ, หน้า 85.

² อุดล จีระสวัสดิ์, "สภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมประเทศไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 261.

³ แคมสุช นุมนนท, "การสร้างชาติของจอมพล.พิบูลสงครามสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง", รวมปาฐกถาจากสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ..., หน้า 99. และดู ประชาชาติ, 19 พฤษภาคม 2485, หน้า 1.

⁴ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 99.

"ปฏิวัติการกินหมาก" ณ กาลบัดนี้ คนไทยได้พบแล้วซึ่งดวงแก้วอันวิเศษ คือ วิชาวิทยาศาสตร์ อาจสามารถมองเห็นนำหมากในกระโถน มีตัวโรคปลิววอน วิชาวิทยาศาสตร์ได้บรรดาคาให้เราพบเห็นสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นภัยตรงกันข้ามกับการกินหมากอย่างมากมาย อาทิ เช่น เครื่องแต่งกาย และถนนหนทางที่สวยสะอาด สุขภาพอนามัยในส่วนอวัยวะ แต่ข้อดีที่สุดก็คือ ความเป็นไทย เพราะหมากเป็นของเสพติด เป็นนายคนกิน บังคับให้ต้องกินอยู่เสมอ รวมความว่า หมากโบราณที่เคยกินกันมาช้านานนั้น โทษมหันต์คุณมีควรเลิกอย่างเด็ดขาด แต่เพื่อมิให้กระทบกระเทือนเศรษฐกิจ เราควรมาช่วยกันตัดเพลงวัตถุติดตัวต่าง ๆ ของหมากให้ทันสมัย ดังเช่น เรามาช่วยกันตัดเพลงปาร์กใหญ่กลายเป็นบ้านเมืองอันสวยงามดังนั้นเถิด" ¹

เรื่องการตั้งชื่อ รัฐบาลยังบงการเข้าไปถึงการตั้งชื่อของบุคคลว่า ชื่ออะไรสมควรเป็นชื่อผู้หญิง ชื่ออะไรสมควรเป็นชื่อผู้ชาย เช่น ออกคำสั่งให้ ชื่อผลไม้ ดอกไม้ ผัก เป็นชื่อผู้หญิง ชื่ออาวุธ หรือคำที่มีความหมายเชิงกร้าว เป็นชื่อผู้ชาย "หลังประกาศ ผู้หญิงผู้ชายไทยซึ่งบรรพบุรุษตั้งชื่อมาให้ แต่ขัดกับอารยชนของท่านผู้นำก็ต้องเปลี่ยนชื่อกันเป็นทิวแถว เช่น ผู้ชายชื่อประหยัดศรี ตองตัดศรี ออก ใช้ประหยัดศ. แทน" ² เป็นต้น

เรื่องยกเลิกบรรดาศักดิ์ขุนนาง "ตำแหน่งขุน หลวง พระ พระยา และเจ้าพระยา ซึ่งมีมาตามกฎมณเฑียรบาลสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งอยุธยา ก็ถูกยกเลิก เพราะรัฐบาลของท่านผู้นำเห็นว่าฐานันดรไม่ก่อให้เกิดเอกสิทธิ์แต่อย่างใด" ³

¹ สุภาพบุรุษ, 6 มีนาคม 2485, หน้า 5.

² แกมสุข นุชนนท์, เรื่องเดิม, หน้า 97. และดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 96 - 97.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98. และดู ไทยน้อย (นามแฝง), ประชาธิปไตย 42 ปี, เล่ม 1, (กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา, 2517), หน้า 295.

คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จึงได้ตราพระราชกำหนดให้ "ยกเลิกบรรดาศักดิ์เพื่อให้เป็นระเบียบ ไม่ล้าหลัง" 1 ปรากฏว่ามีผู้เว้นคืนบรรดาศักดิ์กันมาก เช่น "หลวงประดิษฐมนูธรรม" มาใช้ชื่อและสกุลเดิมว่า "ปรีดี พนมยงค์" "หลวงพิบูลสงคราม" ใช้ชื่อเดิมว่า "แปลก" นามสกุลเดิมว่า "ชิตตะสังคะ" เปลี่ยนมาใช้นามสกุลใหม่ว่า "พิบูลสงคราม" "หลวงวิจิตรวาทการ" ชื่อและนามสกุลเดิมว่า "กิมเหลียง วัฒนปฤดา" เปลี่ยนมาใช้ชื่อและนามสกุลใหม่ว่า "วิจิตร วิจิตรวาทการ" เป็นต้น

เรื่องให้เลิกเชื้อโหราศาสตร์ หรือ ไสยศาสตร์ เพราะคนประเภทนี้เป็นคนชังขวางการสร้างชาติ เนื่องจากมีเชื้อดวงดาว ชาดความเชื่อมั่นตนเอง - คนไทยยุคใหม่ต้องมีความเด็ดขาด เชื่อมั่นในตนเอง รัฐบาลออกประกาศให้ประชาชนชาวไทย เลิกการนิยมใช้ฤกษ์ยามในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ และให้เลิกนิยมไสยศาสตร์ รายการนายมั่น - นายคง ออกรายการเตือนประชาชนอยู่เสมอว่า "การตั้งตนเป็นหมอดู ทำนายโชคชะตา หรือการปั้นพูดชาวอู๋สกุลนั้น เป็นความผิด จะต้องได้รับโทษอาญา หรือต้องขึ้นศาลอาญา ศาลทหาร อาจถึงประหารชีวิตได้" 2

เรื่องให้สามียกของภรรยาตลอดเวลา "ถ้าข้าราชการเกิดระหองระแหงกับภรรยาโดยไม่มีเหตุผลจะถือว่าผิดวินัย และได้รับโทษตามความผิด" 3 นอกจากนี้สามีต้องจูบลาภรรยาออกไปทำงานทุกเช้า และ "ต้องปฏิบัติต่อภรรยาตามหลัก 5 - ประการคือ 1) ด้วยความยกย่องนับถือว่าเป็นเมีย 2) ด้วยความไม่ดูหมิ่น 3) ด้วยความไม่ประพฤตินอกใจ 4) ด้วยความมอบความเป็นใหญ่ให้ และ--

1 ประกาศราชกิจจานุเบกษา, 18 พฤษภาคม 2485, หน้า 1.

2 ศรีกรุง, 20 มกราคม 2485, หน้า 1.

3 ศรีกรุง, 16 สิงหาคม 2485, หน้า 1.

5) ภัยการให้เครื่องแต่งตัว¹

ผู้หญิงได้รับการยกย่องในฐานะเท่าเทียมผู้ชาย คือ ผู้ชายทำอะไร ผู้หญิง
 ต้องทำได้เหมือนกัน เกิดคำขวัญว่า "ชนไทยอยู่ที่หญิงไทย"² ซึ่ง "มีการจัดตั้ง
 กองทหารหญิง จัดตั้งโรงเรียนนายร้อยหญิง และโรงเรียนนายสิบหญิง และใน-
 วันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2485 ซึ่งตรงกับวันเกิดทานุมนำ ได้มีการพระราชทาน-
 ยศทหารแก่ทานุมนหญิงละเอียด พิบูลสงคราม เป็นนายพันโทเหล่าทหารปืนใหญ่ เป็น
 นายทหารพิเศษประจำกองทัพบก และเป็นราชองครักษ์พิเศษด้วย"³

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการคนหนึ่งใน
 สภาวัฒนธรรม ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาวัฒนธรรมไว้อย่างน่าฟังว่า

ข้าพเจ้าเห็นว่า สภาวัฒนธรรมเป็นองค์การที่เป็นประโยชน์จริง ๆ
 ถ้าได้ดำเนินการตามหลักการที่วางไว้ เพราะประเทศชาติจะมีบุคคลที่
 เอาใจใส่กับสิ่งที่เรียกว่า เอกลักษณะของชาติทุกด้าน ทุกมุม และก็จะ
 มีเงินสนับสนุนในการที่จะสงวนรักษา (หรือ อนุรักษ์) หรือส่งเสริม
 แดการรทหาเป็นเช่นนั้นไม่ สภาวัฒนธรรมตั้งขึ้นพร้อม ๆ กับที่รัฐบาลมี
 นโยบายแปลก คือ ผลักดันด้วยกำลังแรง ไทคนไทยเปลี่ยนนิสัยประจำ
 ชาติ เช่น ไทเลิกกินหมาก และให้สวมหมวกทั้งหญิง ทั้งชาย ...
 งานที่เป็นแก่นสารของสภาวัฒนธรรมถูกกลืนไปหมด ไทแก่, การจัด-
 ถูกไม้แบบต่าง ๆ จัดอาหารไทยใส่ภาชนะต่าง ๆ แลวดायรูป พิมพ์
 ทยุกระดาษดี สอดสิ่งงดงามเก็บไว้เป็นมาตรฐาน และพิถีพิถันสิ่งอื่น ๆ
 เช่น ชุดวัฒนธรรมไทย ของทานุมนเจ้าคุณอนุমানราชธน และมีคนอื่นรวม
 เขียนด้วยเป็นภาษาอังกฤษ งานเด่นขึ้นหนาและคนไม่ลืมก็คือ การประ-
 กวดเครื่องแต่งกายและการสมรสหมี⁴

¹ "ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง การปฏิบัติของตัวเมีย", ราชกิจจา-
 นุเบกษา, เล่ม 60, ตอนที่ 15, 16 มีนาคม 2486, อ้างถึงใน แฉมสุข นุมนนท,
 "การุสร้างชาติของจอมพล.พิบูลสงครามสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2", เรื่องเดิม,
 หนา 101.

² ประมวณัน, 17 สิงหาคม 2486, หนา 1.

³ แฉมสุข นุมนนท, เรื่องเดิม, หนา 101 - 102.

⁴ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ความสำเร็จและความล้มเหลว, หนา 96-97.

ถ้าพิจารณาถึงกระบวนการและเป้าหมายในการสร้างชาติของจอมพล.-
 พิบูลสงคราม โดยละเอียดแล้ว เราจะเห็นได้ว่า วิธีการที่ท่านผู้นำนำมาใช้ในการ
 นำสังคมเข้าสู่ระบบใหม่นั้น "เป็นการผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมตะวันตก และ
 วัฒนธรรมตะวันออก"¹ จอมพล.พิบูลสงคราม พยายามสร้างสังคมไทยให้เป็น-
 "อารยะ" ด้วยการให้สวมหมวก ปลูกข้าว รองเท้า นั่งโต๊ะเก้าอี้ และประพฤติ-
 ปฏิบัติตนตามแบบวัฒนธรรมตะวันตก ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจาก "จอมพล.พิบูลสงคราม
 เป็นนักเรียนนอก ได้เห็นและคุ้นเคยกับวัฒนธรรมตะวันตกอยู่หลายปี และคงจะมีความ
 คิดว่าวิธีประพฤติกฎปฏิบัติในแนวตะวันตกหมายถึง การสร้างชาติใหม่ให้อารยะ"²

ในเรื่อง การปฏิวัติวัฒนธรรมใหม่ ของ จอมพล.พิบูลสงครามนั้น -
 ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้เขียนเล่าไว้ใน "ความสำเร็จและความล้มเหลว" ว่า

ข้าพเจ้ายังเชื่อไม่ไต่จนทุกวันนี้ว่า บุคคลเดียวที่สามารถทำให้เหตุการณ์
 ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยสงคราม ในคานานิสัยชีวิตคนไทยได้ การให้-
 เลิกกินหมากก็มีเหตุผลที่พอสมควร คือ ทำให้ไม่มีการขวานนำหมากให้-
 สดงานที่สกปรก และยังมีแพทย์บางคนอ้างว่า การกินหมากทำให้คนเป็น
 มะเร็งในปากเพิ่มขึ้น การสวมรองเท้า ก็มีเหตุผลว่า ถูกตาม-
 หลักรวมหมู่ การแต่งกายเหมือนฝรั่งก็อ้างได้อีกว่า เพื่อจะแสดงให้
 ญวนเห็นว่า คนไทยเป็นอิสระ แต่การเกณฑ์ให้คนในประเทศร้อน
 ต้องสวมหมวกแบบฝรั่งทั้งแผ่นดิน จะอาจอะไรเล่า เพราะไม่ได้
 สวมหมวกเพื่อกันแดด แต่สวมทุกโอกาสเพื่อความสวยงามอย่างฝรั่ง
 โดยเฉพาะในงานศพ ข้าพเจ้ายังเชื่อไม่ไต่ว่า คนที่มีอำนาจสูงสุด
 คนเดียว ทำให้เกิดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ข้าพเจ้าว่าผู้มีอำนาจคนนั้น
 มีมิตรโง่และมีศัตรูฉลาด มิตรโง่ตามใจเรื่อยไป ศัตรูฉลาดก็ตามใจ
 ให้เหลือ จนกระทั่งใหญ่เหมือนเป็นคนบาได้เหมือนกัน ... ระหว่าง

¹ แดมสุช นุมนนท์, เรื่องเดิม, หน้า 105.

² แดมสุช นุมนนท์, "จอมพล.พิบูลสงครามกับการสร้างชาติไทย",

พินอติศ, หน้า 152.

ที่ข้าพเจ้าเกี่ยวข้องกับอยู่ในสภาวัดธรรม ข้าพเจ้าก็สลัดใจเหลือ
ประมาณ ในภาวะคับขันนั้นเห็นได้ชัดว่า ประเทศชาติอยู่ในมือ-
คนจำพวกไม่สุจริตใจ ไม่สุจริตต่อผู้บังคับบัญชา ไม่สุจริตต่อมิตร ¹

ส่วนจอมพล.พิบูลสงครามเองก็ได้เขียนจดหมายแถลงข้อเท็จจริง
เกี่ยวกับการปฏิวัติวัฒนธรรมใหม่ ถึงหนังสือพิมพ์ทุกฉบับภายหลังจากที่คณะแพ่งสงคราม
ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2488 ว่า

การสร้างชาติของ หมๆ ท่านเป็นไปเพราะต้องการให้คนไทย
เห็นว่าชาติไทยเป็นชาติเก่าแก่ มีวัฒนธรรมอารยธรรมสูง -
ผู้หนึ่งจะมาถูกไม่ได้. พร้อมทั้งให้ใจแรงอธิษฐานเหตุผลว่า ทำไม
จึงต้อง "ปฏิวัติวัฒนธรรม" เรื่องนี้เรื่องนี้ไวทุกประเด็น
เช่น เรื่องเครื่องแต่งกายสากลที่ไทยประชาชนคนไทยแต่งนั้น
ก็เพราะจอมพล.พิบูลสงครามเกรงว่าคนไทยจะไปแต่งก็มิโน
แบบญี่ปุ่น การใช้ช้อนช้อนเป็นเครื่องบริโภคน้ำประจำชาติ ก็เพื่อ
ก็ถกกันไม่ให้คนไทยหันไปใช้ตะเกียบอย่างญี่ปุ่น สำหรับการตั้ง-
วัฒนธรรมฝ่ายหญิงนั้น เพื่อให้หญิงที่ทำงานกับญี่ปุ่นแล้วออกมา
ทำงานทำที่สำนักงานฝ่ายหญิงแทน ผู้หนึ่งจะได้เดือดร้อนเพราะ
ไม่มีคนทำงานให้ ส่วนเรื่องการใช้ภาษาไทยแบบใหม่ จอมพล-
ป.พิบูลสงคราม ชี้แจงว่า หมๆ ท่านได้รับรายงานจากกระทรวง-
ศึกษาธิการผู้หนึ่งว่า ผู้หนึ่งได้ยื่นขอเสนอจะให้เด็กไทยเรียนภาษา
ผู้หนึ่ง ขอให้กระทรวงศึกษาธิการสอนการเขียนภาษาผู้หนึ่งเขาไป
ในทุกชั้นเรียนใหม่หมๆ ท่าน จึงหาอธิบายเพื่อไม่ให้คนไทย
ต้องเรียนภาษาผู้หนึ่ง ด้วยการพิจารณาเปลี่ยนแปลงเขียนหนังสือ
ตามแบบใหม่เอาไว้ เพื่ออ้างกับผู้หนึ่งว่า เด็กไทยของเรากำลัง
เรียนหนังสืออย่างใหม่อยู่ ขอเวลาให้คนไทยรหนังสืออย่างใหม่
ก่อน จึงจะเพิ่มให้เด็กไทยเรียนภาษาผู้หนึ่ง ทำให้คนไทยรอดพ้น
จากการถูกบังคับให้เรียนภาษาผู้หนึ่งไปได้ ²

¹ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ความสำเร็จและความล้มเหลว, หน้า 99-100.

²แถมสุข นุ่มนนท์, "การสร้างชาติของจอมพล.พิบูลสงครามสมัย-
สงครามโลกครั้งที่ 2", เรื่องเดิม, หน้า 106.

ดังนั้น "การปฏิวัติวัฒนธรรมใหม่" ของ จอมพล.พิบูลสงคราม จึงอาจพิจารณาได้ 2 แง่คือ อาจเกิดจากรักชาติโดยบริสุทธิ์ใจ ของจอมพล. --- พิบูลสงคราม ต้องการใช้ "วัฒนธรรมใหม่" เป็นเครื่องมือต่อสู้กับญี่ปุ่น หรืออีกแง่หนึ่ง เป็นความคิดของจอมพล.พิบูลสงครามที่จะสร้างชาติโดยใช้อำนาจเผด็จการ

ข. การเมือง

ตามความเข้าใจในวงการเมืองทั่วไปว่า จอมพล.พิบูลสงคราม ไม่ชัดเจนในวิถีทางการเมืองเท่าใดนัก ในที่สุดความคิดนี้ก็ไม่เป็นความจริง เพราะภายหลังระยะหนึ่งที่จอมพล.พิบูลสงคราม ได้เขารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เขาได้ปฏิวัติระบบการเมืองการปกครองหลายอย่างหลายประการ จึงจะแยกพิจารณา ดังนี้ คือ

- 1) การเมืองภายในประเทศ
- 2) การเมืองระหว่างประเทศ

1) การเมืองภายในประเทศ

(1) ลัทธิเชื่อนำ

นับตั้งแต่จอมพล.พิบูลสงคราม เขารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเดือน - ธันวาคม พ.ศ. 2481 จนกระทั่งไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่สอง ในต้นปีพ.ศ. 2485 จอมพล.พิบูลสงครามใช้อำนาจเผด็จการในการปกครองประเทศมากขึ้นทุกที จอมพล.พิบูลสงคราม ได้นำ "ลัทธิเชื่อนำ" คือ ยึดถือจอมพล. หรือผู้นำว่า "ท่านนำไปทางไหน ฉันจะตามไปถวาย" มาใช้ในแผนการสร้างชาติโดยที่จอมพล. ให้เหตุผลว่า

... ผู้คนมีเครื่องยึดมั่นอยู่ คือ พระเจ้าแผ่นดินของเขา ของเรา ไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดถือแน่นอน ที่มีอยู่ก็คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ชาติก็ยังไม่มั่นคง ศาสนาก็ไม่ทำให้คนเลื่อมใสถือยึดมั่น พระมหากษัตริย์ก็ยังไม่เห็นเคารพ รัฐธรรมนูญก็เป็นสมุทหนึ่งสื่อ เวลาบ้านเมืองคับขันจะเอาอะไรเป็นเครื่องมือยึด

ไม่ได้ หมายความว่าตามนายกรัฐมนตรีนี่ 1

จุดสำคัญของรัฐบาลที่จะดำเนินนโยบายเชื่อผู้นำให้ได้ผล คือ การโฆษณาและสรรเสริญความศักดิ์สิทธิ์ของท่านผู้นำ คนไทยทุกคนต้องยกย่องและรับคำสั่ง - จอมพล.พิบูลสงครามในฐานะผู้นำ "หนังสือพิมพ์รายวันทุกฉบับได้รับคำสั่งให้ตีพิมพ์สดุดีที่ท่านผู้นำทุกวันในหน้าแรก ถ้าวิน โทน ไม่ตีพิมพ์ก็จะถูกสั่งปิดโดยไม่มีกำหนด" 2

เช่น

นิก	ใช้คำขวัญ	แนวพิบูลสงคราม
สุวันนภูมิ	"	ความปลอดภัยของชาติอยู่ที่เชื่อผู้นำ
ศรีกรุง	"	เชื่อพิบูลสงครามชาติไม่แตกสลาย
ประชามิตร	"	เชื่อพิบูลสงครามชาติปลอดภัย
ไทยราษฎร์	"	เชื่อพิบูลสงครามชาติไม่แตกแยก
ประมวญวัน	"	เชื่อผู้นำทำให้ชาติพ้นภัย
สุภาพบุรุษ	"	เชื่อมั่นในท่านผู้นำชาติจะปลอดภัย
ชาวภาพ	"	เชื่อและตามผู้นำชาติจะสวัสดิ
ประชาชาติ	"	ความปลอดภัยของชาติอยู่ที่เชื่อและ - ทำตามท่านพิบูลสงคราม 3

1 กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 20/2485, 25 เมษายน 2485. อ้างในประจักษ์ รักพงษ์, "การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย พ.ศ. 2481-พ.ศ. 2500", (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520).

2 แคมสุช นุ่มนนท์, "จอมพล.พิบูลสงครามกับการสร้างชาติไทย", พินอ์ค, หน้า 141.

3 แคมสุช นุ่มนนท์, "การสร้างชาติของจอมพล.พิบูลสงครามสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2", รวมปาฐกถาจากสมาคมสังคมนักข่าวแห่งประเทศไทย - พ.ศ. 2520 - 2521, หน้า 85 - 86.

นอกจากนั้น จอมพลป.พิบูลสงคราม ยังใช้สื่อสารมวลชนทางวิทยุกระจายเสียงและหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือในการสร้างลัทธิเชื่อก่อนนำให้ตนเองอย่างเต็มที่ - ด้วยการออกพระราชบัญญัติและกฎระเบียบต่าง ๆ ควบคุมการเสนอข่าวของสื่อสารมวลชน เช่น ในพ.ศ. 2484 รัฐบาลออกพระราชบัญญัติการพิมพ์ให้อำนาจแก่รัฐมนตรีมหาดไทย คือ จอมพลป.พิบูลสงคราม อย่างกว้างขวางในการควบคุมและพิจารณาว่าบทความขึ้นใดขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน และมีอำนาจเด็ดขาดตัดสินว่า หนังสือพิมพ์ฉบับไหนจะถูกห้ามดำเนินกิจการต่อไป

นอกเหนือไปจากหนังสือพิมพ์ที่รับบัญชีจาก "เบื้องบน" ทำหน้าที่โฆษณาใหญ่ประชาชนรู้จักและนิยมชมชื่นท่านผู้นำแล้ว สถานีวิทยุกระจายเสียงกรมโฆษณาการ โดยเฉพาะรายการสนทนาระหว่าง นายมั่น ชูชาติ กับ นายคง รักไทย ยังทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงของท่านผู้นำ ภาษาและสำนวนที่ใช้เน้นหนักในเรื่องสร้างชาติ รักชาติ และความยิ่งใหญ่ของชาติ

การสรรเสริญท่านผู้นำศรีโครมถึงขนาดที่บ้านเรือนทุกหลังต้องประดับรูปท่านผู้นำ ในวันที่เกิดของท่านผู้นำซึ่งตรงกับวันที่ 14 กรกฎาคม รัฐบาลมีคำสั่งให้ถือเป็นวันหยุดราชการ และต้องชกธงชาติตามบ้านเรือนและอาคารสถานที่ทุกแห่ง - ยิ่งไปกว่านั้น "จอมพลป.พิบูลสงคราม ถือเอาไก่และสีเขี้ยว เป็นสัญลักษณ์ประจำตัว เพราะฯพณฯ ท่านเกิดปุระกา วันพุธ และให้ทำรูปไก่กางปีกไว้ตามทำเนียบรัฐบาล ตลอดจนแกะสลักเก้าอี้ ประตู่ หน้าต่าง รั้วทำเนียบเป็นรูปไก่กางปีก" ¹

นอกจากนั้น ไม่ว่าท่านจอมพลป.พิบูลสงคราม จะไปปรากฏที่ไหน แม้จะพูดทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อจบคำปราศรัย ท่านเอง "เพลงสดุดีพิบูลสงคราม" ก็จะกระหึ่มเป็นสัญลักษณ์พิเศษประจำตัวของท่านผู้เดียว สง่า อารัมภีร์ ได้เขียนเล่าเกี่ยวกับ "เพลงสดุดีพิบูลสงคราม" ว่า

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 86.

พ.ศ. 2482 ชุนวิจิตรมาตรา (ส.กาญจนาคพันธุ์) แต่ง
 "เพลงสดุดีพิบูลสงคราม" สมัยทัมเอกหลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี มีการเรียกรองดินแดนคืน แรก ๆ วิทยุก็ใช้เพลงมหาชัย¹
 อยู่ พอสงครามอินโดจีนสงบ ไทยได้ชัยชนะเพราะญี่ปุ่นเขาไกลเกลี้ย
 ทานนายๆ ได้รับพระราชทานยศเป็น จอมพล.พิบูลสงคราม "เพลง-
 สดุดีพิบูลสงคราม" จึงเกิดขึ้น²

จนกระทั่งก่อนฉายภาพยนตร์ถึงกับนำรูปจอมพล.พิบูลสงคราม และเพลง
 สดุดีพิบูลสงครามมาฉายและบรรเลงให้ประชาชนทำความเคารพ สંગ่า อาร์มกีร์
 เขียนแล้วว่า "แรก ๆ ก็เชื่อฟังกันดี ต่อ ๆ มากก็เกิดเรื่อง เพราะนักศึกษามาหา-
 วิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองไม่พอใจ ฉายรูปท่านจอมพลฯ ก็ตะโกนเป่าปาก
 เปี้ยว ๆ กันเป็นครั้งแครง กระทั่งมีการขว้างปาจอหนัง รอนถึงตำรวจต้องเข้ามา
 จับกุม เมื่อยุ้งกันนัก ทางโรงก็ยุติฉายรูปจอมพล ป.พิบูลสงครามและเปิดเพลง
 คงเหลือไว้เมื่อหนึ่งเล็ก ฉายพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และบรรเลง
 เพลงสรรเสริญพระบารมีตั้งแต่บัดนั้นมาจนบัดนี้"³

ในเรื่อง "ลัทธิเสือผู้นำ" นี้ พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส ซึ่งดำรง -
 ตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจสมัยนั้น ได้ให้การเกี่ยวกับจอมพล.พิบูลสงคราม และการ
 ใช้อำนาจเผด็จการ ณ ที่ทำการคณะกรรมการ พ.ร.บ. อาชญากรรมสงคราม วันที่ 27
 ธันวาคม พ.ศ. 2488 ว่า

¹ เพลงมหาชัย เป็นเพลงที่มีมาแต่โบราณ สมัยรัชกาลที่ 5 กรมพระยา -
 นริศรานุวัดติวงศ์ ได้ประพันธ์ให้กระซิบ สมัยรัชกาลที่ 6 กรมพระนครสวรรค์วรพินิต
 ประพันธ์สู่ล้าจากไทยโบราณเป็นไทยสากล เป็นเพลงเคารพไม่มีเนื้อ ตอนหลังหลวง-
 วิจิตรวาทการมาแต่งเนื้อเพลงเพื่อประกอบละคร.

² สંગ่า อาร์มกีร์, "เพลงสดุดีพิบูลสงคราม", เรื่องของละครและเพลง
 โดย ชุนวิจิตรมาตรา (สંગ่า กาญจนาคพันธุ์), (กรุงเทพฯ : เรื่องศิลป์, 2520), หน้า 109.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 112. และดู ไทน้อย (นามแฝง), ฝันร้าย-
ของประชาธิปไตย 42 ปี, เล่ม 2, หน้า 261.

ตั้งแต่มจอมพล. เป็นนายกรัฐมนตรี ... การเดินนโยบายของจอมพล. นั้นหนักไปในทางที่จะรวมอำนาจเด็ดขาดอยู่ในกำมือ ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างเคลื่อนไหวและพฤติกรรมของรัฐ เช่น คณะรัฐมนตรี ผู้ใดจะแสดงความคิดเห็นโต้แย้งข้อเสนอของจอมพล. แม้แต่ทำโดยผู้เหตุผลและบริสุทธิ์ใจ จอมพล. ก็ไม่พอใจ บางคราวถึงกับบังคับให้ลาออกจากตำแหน่งไปก็มี¹ เป็นอันว่าความคิดเห็นของจอมพล. นั้น ใครจะคัดค้านหรือหวังดีอะไรไม่ได้ เป็นไม่พอใจทันที²

จอมพล. พิบูลสงคราม ยังชอบคนประจบ "ผู้ที่ประจบสอพลอและเป็นผู้ที่จอมพล. ไว้นใจเชื่อใจนั้น เท่าที่ข้าฯ ได้สังเกตพบเห็น มี พล.ท. พระวิชัยยุทธ-เดชาคนี พล.ท. ประจวบจั่นกมล หลวงวิจิตรวาทการ หลวงสารานุกรมประพันธ์ - หลวงยุทธศาสตร์โกศล เป็นต้น"³ หลวงวิจิตรวาทการ รัฐมนตรีคนสนิทของท่าน - ผู้นำ "ถึงกับเขียนบทละครสรรเสริญยกย่องให้ท่านผู้นำเป็นเทวดา มีอิทธิพลปาฏิหาริย์รักษาคนตาบอดแต่กำเนิดให้หายได้"⁴

ดังนั้น การที่จอมพล. พิบูลสงครามใช้อำนาจเผด็จการ "ลัทธิเชื่อผู้นำ" ในการสร้างชาติ จึงมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า "เป็นการลอกเลียนแบบเผด็จการนาซี ฮิตเลอร์ หรือ จากเผด็จการฟาสซิสต์ มุสโสลินี หรือ จากอิทธิพลเผด็จการชาติ ซามูไรแบบญี่ปุ่น"⁵

¹ ฎรายละเอียดใน สัพพจน์ ด้านตระกูล, ผู้รวบรวม, พล.ท. อ. อุดล-อตุลเดชจารี สุดถึงขอเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับปรีดี พนมยงค์ และ - จอมพล. พิบูลสงคราม (กรุงเทพฯ : ศิริพรการพิมพ์, 2522).

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 69 - 70.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 104.

⁴ John Coast, Some Aspects of Siamese Politics, (New York : Institute of Public Relation, 1943), หน้า 22. อ้างใน แคมสัช นุมนนท์, "การสร้างชาติของจอมพล. พิบูลสงครามในสมัยสงครามโลก - ครั้งที่ 2", เรื่องเดิม, หน้า 86.

⁵ แคมสัช นุมนนท์, "จอมพล. พิบูลสงครามกับการสร้างชาติไทย พ.ศ. - 2481 - 2488", วารสารประวัติศาสตร์, หน้า 23.

หนึ่งและหนึ่งนั้น ข้อสังเกตนี้สอดคล้องกับคำให้การของ พล.ต.อ.อ.อุล อุลเดชจรัส
ที่กล่าวไว้ว่า

ข้าฯ ทราบดีว่า หลวงวิจิตรวาทการ ได้เคยทำบันทึกเรื่องลัทธิชาซี
และฟาสซิสต์ว่าคืออะไร - และพิมพ์เป็นโรเนียวใหญ่จอมพล.อาณ
าทิทรานี้เพราะได้เห็นจากขบวนการสหประชาชาติ ผู้รักษาเอกสารของจอม-
พล. ในตอนต้น ๆ สังเกตว่า จอมพล. ยังไม่กระตือรือร้นที่จะ
ดำเนินการตามลัทธิทั้งสองดังกล่าว แต่ภายหลังที่ได้รับยศเป็น-
จอมพลแล้ว สังเกตว่า จอมพล. ชะมักเขม่นที่จะดำเนินการเพด็จ
การตามลัทธิทั้งสองนั้น ¹

(2) ลัทธิชาตินิยม

เมื่อไทยเข้าสู่ยุค "เชื่อนำชาติพันธุ์" คือ จอมพล.พิบูลสงคราม ใ้
อำนาจเผด็จการในการสร้างชาติ โดยมีจอมพล.เป็นผู้นำ "ลัทธิชาตินิยม" อย่าง-
รุนแรงก็เกิดขึ้น จอมพล.พิบูลสงคราม มีความคิดว่า คนไทยจะต้องมีวัฒนธรรมสูง
ในสายตาของชาวโลก เพราะจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ การที่ประเทศไทย
รักษาเอกราชไว้ได้ตลอดสมัยล้าชอาณาจักรในศตวรรษที่ 19 และ 20 นั้นก็เพราะ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า-
อยู่หัว ทรงพัฒนาประเทศให้เข้าสู่ยุคความเจริญทางวัฒนธรรมได้ทันเวลา ฉะนั้น-
สิ่งที่จำเป็นที่สุดของจอมพล.ในขณะนั้น คือ การปรับสังคมไทยด้วยการเร่งรัดสร้าง
วัฒนธรรมไทย "และในทัศนะของจอมพล. ความมีวัฒนธรรม หมายถึง การที่หัวใจ
เป็นไทยจริง ๆ รักไทยจริง ๆ จะทำอะไรก็เพื่อไทยจริง ๆ " ² นอกจากนี้ -
จอมพล.ยังสร้างเอกลักษณ์ใหม่ให้สังคม "ไทยเพื่อไทย" อย่างเข้มข้น ดังที่รัฐบาล
ได้ลงมติให้กำหนดนิสัยประจำชาติไทย 14 ข้อ เรียกว่า "วีรธรรมของชาติไทย" ³

¹ สุพจน์ คำบุตรภูฏ, ผู้รวบรวม , เรื่องเดิม, หน้า 71.

² แฉมสุข นุมนนุท, "การสร้างชาติของจอมพล.สมัยสงครามโลก-
ครั้งที่ 2", เรื่องเดิม, หน้า 82.

³ ฎรายละเอียดยใน รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบ-
รัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 192.

นอกจากนั้น จอมพล. ยังโฆษณาชวนเชื่อในหมู่ประชาชน เน้นความรู้สึกชาตินิยม ด้วยการเสนอทางออกว่า "ชาติไทยเรามีทางเลือกอยู่สองทาง คือ การสิ้นชาติ หรือ ความเป็นมหาอำนาจ และชี้ให้เห็นแนวทางออกรอคของชาติว่า ชาติไทยสมัครจะดำรงอยู่ในโลกต่อไป และจะเป็นได้ก็ด้วยทางเดียว คือ ความเป็นมหาอำนาจเท่านั้น" ¹

ดังนั้น "แผนการรวมเผ่าไทย" จึงเกิดขึ้น เนื่องจากที่ปรึกษาของ พณฯ - ทาน (หลวงวิจิตรวาทการ) เสนอว่า "เผ่าไทยแต่ ๆ ตั้งแต่ยุคนานลงมาจนถึงในเขมรญวน และลาว ยังมีอยู่ถึงอย่างน้อย ๆ ก็ 36 ล้านคน ในขณะที่พลเมืองไทยมีอยู่ประมาณ 18 ล้านคน ถ้ารวมกับเผ่าไทยนอกประเทศก็จะมีถึง 58 ล้านคน และถ้าจะมีดินแดนที่ขยายออกไปตามจำนวนที่จะพึงทำได้ คือ นำดินแดนที่สูญเสียไปในสมัย ร.ศ. 112 กลับคืนมาได้ ก็จะมีฐานะ แม้จะไม่ถึงขั้นมหาประเทศ ก็ใกล้เคียง ๆ เข้าไป" ²

จอมพล.พิบูลสงคราม เริ่มดำเนินการตาม "ลัทธิชาตินิยม" โดยออกกฎหมายฉบับที่ 3 ลงวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2482 เรื่องการเรียกชื่อชาวไทย มีข้อความว่า

ด้วยรัฐบาลเห็นว่าการเรียกชาวไทยบางส่วนไม่ต้องตามชื่อเชื้อชาติและความนิยมของผู้ถูกเรียกก็ได้ การเรียกชื่อแบ่งแยกคนไทยออกเป็นหลายพวกหลายเหล่า เช่น ไทยเหนือ ไทยอีสาน ไทยใต้ ไทยอิสลาม ไม่สมควรแก่สภาพของประเทศไทย ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะแบ่งแยกมิได้ จึงประกาศเป็นรัฐนิยมไว้ดังต่อไปนี้

- 1) ให้เลิกการเรียกชาวไทยโดยใช้ชื่อที่ไม่ต้องตามเชื้อชาติและความนิยมของผู้ถูกเรียก
- 2) ให้ใช้คำว่า "ไทย" แก่ชาวไทยทั้งหมดโดยไม่แบ่งแยก ³

¹ ฐเนต อภรณ์สุวรรณ, สังคมและการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : พี.ที., 2522), หน้า 106.

² ไทยน้อย (นามแฝง), ประชาธิปไตย 42 ปี, เล่ม 1, (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2517), หน้า 290.

³ รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, หน้า 112.

รัฐนิยามฉบับนี้จึงมุ่งที่จะส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของประเทศ และความกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชนชาติไทย ไม่ว่าจะอยู่ในสารทิศใดของราชอาณาจักร จะได้รับความภาคภูมิใจเป็นคนไทย แทนที่จะมีปมด้อยเป็นชนบ้านนอกมาจากภาคโน้นภาคนี้ของไทย เป็นอันว่าไม่มีชาวบ้านนอก มีแต่ประชาชนชาวไทย

จอมพล.พิบูลสงคราม เริ่มใช้คำว่า "พี่น้องชาวไทยที่เคารพรัก" ¹ เพื่อแสดงให้ประจักษ์ว่า ในแผ่นดินไทยนี้มีเผ่าเดียว คือ "เผ่าไทย" ซึ่งเป็นพี่น้องกันทั้งนั้น จอมพล.พยายามเน้นความรู้สึกว่า โดยเชื้อชาติไทย และสัญชาติไทย เป็นพี่น้องร่วมสายโลหิตมาจากบรรพบุรุษไทยเดียวกัน

แผนการต่อจากนั้น ก็คือแผนการที่นำไทยไปสู่ "ความเป็นมหาอำนาจ" เพราะนอกเหนือจากคนไทยในแผ่นดินไทยแล้ว รัฐบาลจอมพล. ยังต้องการรวมคนไทยทั้งหมดในแหลมอินโดจีน เช่น เขมร ลาว และญวน ซึ่งกระจัดกระจายตอนหนึ่งมาจากประเทศจีนตอนใต้ ถึง 36 ล้านคน เขามาเป็น "เผ่าไทย" ด้วย ดังปรากฏในคำปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2483 ว่า

..... พี่น้องของเราในแคว้นเขมรก็ดี หรือในแคว้นลาวก็ดี ซึ่งอาจมีเชื้อเขาใจว่าเป็นเชื้อชาติเขมร หรือ เป็นคนเชื้อชาติลาว อันต่างกับชาติไทยนั้น ความจริงคำว่า "แคว้นเขมร", "แคว้นลาว", ก็มีลักษณะเดียวกับแคว้นกรุงเทพฯ แคว้นลพบุรี หรือ แคว้นเชียงใหม่ นั่นเอง ซึ่งเป็นนามสภาวะที่ตามภูมิประเทศเหล่านั้น แต่ส่วนคนซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในที่นั้น ๆ เช่น ที่เชียงใหม่ ก็หาใช่เป็นคนชาติอื่นไม่ แต่เป็นคนไทยพวกเดียวกันทั้งสิ้นฉันใดก็ตี คนที่อยู่ในแคว้นเขมร แคว้นลาว ก็มีไต่เป็นคนชาติเขมร ชาติลาว แต่เขาที่จริงเป็นคนไทยที่มีเลือดเป็นไทยทั้งสิ้น คือเป็นพี่น้องชาวไทยของเราทั้งสิ้น ²

ดังนั้นในสมัยจอมพล.พิบูลสงคราม จึงมีการกระตุ้นเรื่องชาตินิยม และเกิดความรักชาติอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ในช่วงระยะ 5 ปีของการสร้างชาติประเทศไทยได้ขยายดินแดนออกไปถึง 4 ครั้ง ได้แก่

¹ ไทยน้อย (นามแฝง), เรื่องเดิม, หน้า 289.

² รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 144.

ครั้งที่ 1. เปลี่ยนเส้นเขตแดนใหม่กับพม่าสมัยเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ คือ บริเวณแม่น้ำสาย และแม่น้ำรวก โดยยึดหลักการที่ร่องน้ำลึกเป็นเส้นเขตแดน ทำให้ไทยได้ดินแดนเพิ่มขึ้นอีกเล็กน้อย เมื่อครั้งทำกติกาสัญญาไม่รุกรานกันระหว่าง ไทยกับอังกฤษ พ.ศ. 2482 ¹

ครั้งที่ 2. ได้ดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ได้แก่ จัมปาศักดิ์ เสียมราฐ พระตะบอง ศรีโสภณ จากฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. 2483 ²

ครั้งที่ 3. ได้ดินแดนในรัฐลยาทุทางใต้ 4 รัฐก็มาจากอังกฤษ — ได้แก่ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานุ และปลิส เมื่อ พ.ศ. 2486

ครั้งที่ 4. ได้ดินแดนรัฐเชียงตุง และเมืองพาน ทางเหนือจากอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2486

การขยายดินแดนไทยในครั้งนั้น ทำให้คนไทยตื่นตัวและภาคภูมิใจในความเป็นใหญ่ในชายชนะเหนืออังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นมหาอำนาจ และเคยข่มขู่เอาดินแดนไปจากไทย นอกจากนั้น "ญี่ปุ่นก็ยังโฆษณาความรุ่งเรืองของเมืองไทยในนานาชาติอีกด้วย เช่น ประกาศความยิ่งใหญ่ของ "วงการใหญ่ลงรวมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" ที่ไทยเป็นสัมพันธมิตร และยังแสดงเจตจำนงที่จะเคารพและรักษาซึ่งเอกราชของชาติไทย" ³ เหตุการณ์เหล่านี้ ทำให้คนไทยเชื่อว่า ชาติของตนจะสามารถยืนเคียงบ่าเคียงไหล่กับประเทศเสนาญภาพ เช่น ญี่ปุ่นได้ จึงเกิดความ-คิดที่จะรักษาภาพและเกียรติของความเป็นคนไทยและชาติไทยไว้

(3) การกวาดล้างปรปักษ์ทางการเมือง

โดยเหตุที่จอมพล.พิบูลสงคราม ใช้อำนาจเผด็จการ ดำเนินแผนตาม - ความเชื่อและความคิดของตนเองแต่ผู้เดียว จึงมีบุคคลหลายหมู่หลายคณะ ทั้งทหาร

¹ ุรายละเอียดใน รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 136 - 137.

² ุรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า 137 - 150.

³ แคมสุช นุมนนท์, "การสร้างชาติของจอมพล.สมัยสงครามโลก-ครั้งที่ 2", เรื่องเดิม, หน้า 84.

และพลเรือน คิดรวบรวมนำสิ่งที่จะกำจัด หรือบังคับให้รัฐบาลจอมพล.ออกไป
 ประกอบกับจอมพล. มีความหวาดระแวงเป็นที่ตั้ง เนื่องจากมีผู้คิดประทุษร้าย
 ต่อพยานท่านหลายครั้ง ครั้งแรกเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2479 นายพุ่ม
 ทัฬหยาทอง ใช้ปืนยิงท่านที่ห้องสนามหลวง แต่พลาดไป ขณะนั้นท่านดำรงตำแหน่ง
 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ครั้งที่สอง เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2481
 นายสี บุญตา ใช้ปืนยิงท่านภายในบ้านพักกรมทหาร บางซื่อ แต่ท่านไม่ได้รับอันตราย
 และครั้งที่สาม เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2481 ท่านถูกลอบวางยาพิษโดยคนใช้
 ในบ้าน แต่ท่านก็ไม่เป็นอะไร¹ ฉะนั้น ถ้าบุคคลใดได้แสดงความคิดเห็น หรือมี
 ที่ว่าอาจจะไม่รวมตัวกับจอมพล.แล้ว จอมพล.ก็มักจะถืออำนาจกระทำให้บุคคล
 นั้น ๆ เสื่อมเสียเกียรติยศ และได้รับความทุกข์ทรมาน² จึงมีการกวาดล้างปรปักษ์
 ทางการเมืองครั้งใหญ่ รัฐบาลใช้อำนาจเผด็จการ ใช้ความรุนแรงกับนักการเมือง
 ที่ไม่เห็นด้วยและไม่ทำตามนโยบายของรัฐบาล สร้างความหวาดสวาทให้แก่ประชาชน
 พลเรือน ถึงกับเรียกยุคนี้ว่า "ยุคมืด" หรือ "ยุคขมิพ"³ พล.ต.อ.อดุล อดุล-
 เดชจรัส ซึ่งเป็นอธิบดีกรมตำรวจ จึงต้องเคร่งครัดในหน้าที่ ในอันที่จะสืบสวน
 สืบค้นรับฟังว่าจะมีบุคคลใดบ้างที่จะดำเนินการในทางผิดวิธิต่างรัฐธรรมนูญและผิด
 กฎหมาย อันเป็นภาระหนักยิ่งกว่าที่ท่านผู้อื่นได้เป็นนายกรัฐมนตรีทุก ๆ กาลมาแล้ว⁴
 ดังนั้น จึงปรากฏว่าช่วงระยะเวลาระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.
 2482 ได้มีการยิงเป้านักการเมือง 18 คน⁵ และคนไทยกลุ่มหนึ่งถูกส่งไปอยู่เกาะ-

¹ ร่อง คัยยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, หน้า 107.

² สุพรรณ กานตระกูล, สุรวบรวมน, พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส พุดถึง
 ขอเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับนายปรีดี พนมยงค์และจอมพล.พิบูลสงคราม, หน้า 164.

³ ฎรายละเอียดยใน วิเทศกรณีย์ (นามแฝง), ยุคขมิพ, (พระนคร :
 ประชาคม, 2503), และ ประชาชาติ 1, 5, 12, 13, 20 และ 29 เมษายน 2482.

⁴ สุพรรณ กานตระกูล สุรวบรวมน, เรื่องเดิม, หน้า 193.

⁵ ฎรายละเอียดยใน ร่อง คัยยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ,
ไทยนอช (นามแฝง), ประชาธิปไตย 42 ปี, 3 เล่ม, สว่าง ลานเหลือ, 37 ปี-
แห่งประชาธิปไตย, ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์, เมืองนิมิตรและชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง
 (พระนคร : อักษรสัมพันธ์, 2513), และ พระยาศรภักย์พิพัฒน์, ผ่นรายของชาพเจ้า
 (พระนคร : ศรภักย์, 2512).

ตารุเตา ต่อมาวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2486 จึงย้ายนักโทษการเมืองจากเกาะ-
ตารุเตา ไปอยู่เกาะเตา ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ เป็นผู้หนึ่งที่ประสบเคราะห์-
กรรมนี้ด้วย ท่านได้ตั้งข้อสันนิษฐานว่า "เหตุใดคนไทยสมัยนี้จึงเห็นทีปล่อยให้
หลวงพิบูลฯ ได้มีอำนาจจนเล็งถึงกับจับตามาใส่ทุกเล่นตามชอบใจ¹ จนกระทั่ง
ในปี พ.ศ. 2487 จอมพลป.พิบูลสงคราม และคณะรัฐบาลลาออก นายควง อภัยวงศ์
ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้มีคำสั่งให้ปล่อยนักโทษการเมือง เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม
พ.ศ. 2487 นั้นเอง

2) การเมืองต่างประเทศ

ใน พ.ศ. 2482 ในขณะที่สภาพการเมืองภายในประเทศ เรียกกันว่าเป็น
"ยุคทมิฬ" รัฐบาลต้องกวาดล้างปรปักษ์ทางการเมืองอย่างรุนแรง รัฐบาลจอมพลป.
ก็ต้องติดตามสถานการณ์ต่างประเทศอย่างใกล้ชิดด้วย

เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2482 สงครามเริ่มอุบัติขึ้นในทวีปยุโรป
กองทัพเยอรมันได้เคลื่อนเข้าโจมตีโปแลนด์ ต่อมาอีกสองวัน อังกฤษและฝรั่งเศส
ซึ่งรับประกันเอกราชของโปแลนด์ จึงประกาศสงครามกับเยอรมันเพื่อช่วยโปแลนด์
ทั้งสี่ประวัติศาสตร์เรียกสงครามนั้นว่า "สงครามยุโรป" ซึ่งต่อมาได้ขยายตัวเป็น
สงครามโลกครั้งที่สอง "ประเทศไทยประกาศตนเป็นกลางในสงครามยุโรป วันที่ 5
กันยายน 2482"² ดังปรากฏในพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติตามความเป็นกลาง
พุทธศักราช 2482 มีความว่า

ในบรรดาข้าราชการและอาณาประชาราษฎร์ไทยและบรรดาบุคคล
ซึ่งมีถิ่นอยู่ในประเทศไทยปฏิบัติตามความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดและ
เพียงธรรมดาในระหว่างที่มีสถานะสงครามอยู่ และให้ปฏิบัติตามบรรดา

¹ม.ร.ว.นิมิตร นวรัตน์, เมืองนิมิตรและชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง
(พระนคร : อักษรการพิมพ์, 2513), หน้า 312.

²สุภาพบุรุษ, 7 กันยายน 2482, หน้า 6.

กฎหมายแห่งราชอาณาจักรนี้ กับทั้งข้อผูกพันตามสนธิสัญญา
กฎหมายและระหว่างประเทศว่าด้วยความเป็นกลางด้วย¹

ในระหว่างนั้น ถึงแม้ไทยจะรักษาความเป็นกลางโดยเคร่งครัดและดำเนิน
นโยบายรักษาไมตรีกับนานาประเทศแล้วก็ตาม แต่ก็ยังพยายามรักษาความมั่นคงปลอดภัย
ของประเทศไทยให้ยิ่งขึ้น เพื่อให้รอดพ้นจากภัยสงครามซึ่งกำลังขยายตัวอยู่ในเวลานั้น

รัฐบาลของจอมพล.พิบูลสงคราม มีนโยบายที่จะขยายกำลังกองทัพบก -
กองทัพเรือ มีการสร้างเรือใต้น้ำ และสั่งซื้อปืนจากอิตาลี และพิมพ์แผนที่โฆษณา
ถึงราชการแสดงดินแดนของไทยในอดีตซึ่งถูกต่างชาติปกครองโดยไม่เป็นธรรม แจก-
จ่ายแก่ประชาชน ทำให้รัฐบาลต่างประเทศต้องคอยจับตาดูท่าทีของรัฐบาลจอมพล.
พิบูลสงครามเป็นพิเศษ

อย่างไรก็ตาม "ไทยไถลลงนามในกติกาสัญญาไม่รุกรานกันกับอังกฤษและ
ฝรั่งเศส ณ วังส่วนกุหลาบ กรุงเทพมหานคร และสนธิสัญญาเกี่ยวกับการจำเรือ-
สัมพันธไมตรีและการเคารพอำนาจอธิปไตยแห่งอาณาเขตของกันและกัน ระหว่างไทยกับ
ญี่ปุ่น ณ กรุงโตเกียว เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2482"² ในการลงนามใน-
สนธิสัญญาดังกล่าวนี้อธิบายโอกาสขอปรับปรุงเส้นเขตแดนระหว่างไทยกับอังกฤษซึ่ง-
ปกครองพม่า และกับฝรั่งเศสซึ่งปกครองอินโดจีน ซึ่งอาจกระทบกระเทือนความสัมพันธ์
อันดีต่อกัน ปรากฏว่า การแลกเปลี่ยนสัตยาบันสำหรับกติกาสัญญาระหว่างไทยกับ
อังกฤษ กระทำกันโดยไม่มีอุปสรรคแต่อย่างใด ไทยและอังกฤษตกลงใช้ร่องน้ำลึกของ
แม่น้ำสายและแม่น้ำรวกเป็นเส้นแบ่งเขตแดนเป็นหลัก ซึ่งเป็นที่พอใจแก่ทั้งสองฝ่าย-
ส่วนการปรับปรุงเส้นเขตแดนกับฝรั่งเศสนั้น รัฐบาลไทยก็เสนอให้ใช้ร่องน้ำลึกเช่น-
เดียวกับที่ไต่ความตกลงกับอังกฤษ แต่ฝรั่งเศสตอบปฏิเสธขอเสนอของไทย จึง-
เกิดกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส

¹ "ประกาศพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติตามความเป็นกลาง", ราชกิจจานุ-
เบกษา, 56 (5 กันยายน 2482), หน้า 847 - 849. อ้างถึงใน รอง ศยามานนท์,
เรื่องเดิม, หน้า 134, และดู ประชาชาติ, 21, 24 เมษายน 2482, 7 กันยายน 2482.

² รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, หน้า 136.

(1) สงครามอินโดจีน

เมื่อรัฐบาลฝรั่งเศสปฏิเสธข้อเสนอของไทยเกี่ยวกับการปรับปรุงเส้นเขตแดนอินโดจีน จอมพล.พิบูลสงคราม ได้ขอมติของนิสิตนักศึกษาและประชาชนเข้าสนับสนุนขอเรียกร้องของไทย วันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2482 รอง ศยามานนท์ ได้เขียนเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ครั้งนี้ว่า "ผู้เขียนได้เห็นการเดินทางครั้งนั้น และขอสนับสนุนว่า ได้รับความสนับสนุนจากราชการทหาร เพราะมีรถบรรทุกทางราชการทหารได้อำนวยความสะดวกแก่ผู้เดินทาง" ¹ เหตุการณ์กรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเข้าขั้นวิกฤต เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 เครื่องบินฝรั่งเศสได้มาทิ้งระเบิดโจมตีกรุงเทพมหานครและเมืองต่าง ๆ ในเวลากลางคืน รัฐบาลสั่งให้มีการพร่างไฟตามอาคารสถานที่ต่าง ๆ เพื่อป้องกันภัยทางอากาศ และได้กระทำการโต้ตอบฝรั่งเศส แต่ในขณะที่การรบยังไม่ถึงขั้นแตกหัก ญี่ปุ่นได้เข้ามาแทรกแซง - เสนอขอเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทเรียกร้องคืนแดนของไทยจากฝรั่งเศส เมื่อรัฐบาลฝรั่งเศสยอมรับข้อเสนอของญี่ปุ่นแล้ว รัฐบาลไทยจึงยอมรับข้อเสนอเช่นเดียวกัน เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2484

รวมความแล้ว ไทยได้คืนแดนคืนมาจากอินโดจีนของฝรั่งเศส ดังนี้คือ - พระตะบอง ศรีโสภณ จัมปาศักดิ์ และลานช้าง ภายหลังรัฐบาลไทยได้เปลี่ยนชื่อศรีโสภณ เป็นพิบูลสงคราม ²

(2) สงครามโลกครั้งที่สอง

ประเทศไทยต้องเผชิญกับสงครามโลกครั้งที่สองในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 เนื่องจากในวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เออดัรราชทูตญี่ปุ่นโตมาที่ทำเนียบนายกรัฐมนตรี และได้แจ้งต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศว่า ได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาแล้ว แต่มีใต้อธิบายว่าไทยเป็นศัตรู หากแต่มีความจำเป็นต้อง

¹ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 139.

² เก็บความจาก รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 137 - 150.

ขอทางเดินผ่านราชอาณาจักรไทย ในเวลาเดียวกันสถานีวิทยุกระจายเสียงของ -
กรมโฆษณาการ ได้บรรจุรายการสนทนาตอนหนึ่งระหว่างนายมั่น ชูชาติ และนายคง
รักไทย ว่า

สถานการณ์บ้านเมืองเขาคับขัน ประเทศไทยต้องรักษาความ
เป็นกลางโดยเคร่งครัด ในระหว่างที่สงครามยุโรปขยายตัวออก
ไป หากมีผู้บุกรุกดินแดนไทย ประชาชนชาวไทยผู้รักชาติจะต้อง
ทำการต่อสู้ ถ้าหากเพียงพลา ก็ให้ทำลายสถานฑูตราชการเสีย
เพื่อมิให้ชาติภักดีครอง 1

ดังนั้นจึงเกิดการต่อสู้ระหว่างกองทัพญี่ปุ่นที่ยกพลขึ้นบกตามจังหวัดต่าง ๆ
ทางภาคใต้ กับกองทัพและประชาชนชาวไทย ในขณะนั้นฝ่ายผู้บริหารประเทศ -
ก็เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง คือ ฝ่ายหนึ่งสนับสนุนให้ต่อสู้กับญี่ปุ่น แต่อีกฝ่ายหนึ่ง
ให้เขารวมกับญี่ปุ่น ในที่สุด รัฐบาลก็เห็นว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยง
ไม่ได้ การที่จะต่อสู้กับกองทัพญี่ปุ่นก็เป็นการเสียเลือดเนื้อชาวไทยโดยไม่เกิด
ประโยชน์ ดังนั้นรัฐบาลจึงผ่อนผันให้ทางเดินแก่ญี่ปุ่น 2 การต่อสู้ระหว่างไทยกับ -
ญี่ปุ่นจึงหยุดลงในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484

ต่อมาในวันที่ 11 ธันวาคม 2484 รัฐบาลไทยและญี่ปุ่นตกลงนามในความ
ตกลงรับรองว่าเป็นสัมพันธมิตรต่อกันทั้งในการรุกรานและการป้องกัน ไทยจะให้ความ
ร่วมมือทางการทหารแก่ญี่ปุ่นตามความจำเป็น รวมถึงการให้ทางเดินแก่กองทัพญี่ปุ่น -
ผ่านดินแดนไทย และความสะดวกอื่น ๆ แต่ญี่ปุ่นต้องเคารพเอกราชและอธิปไตยของไทย
และในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 รัฐบาลไทยตกลงนามในกติกาสัญญาพันธมิตร
กับญี่ปุ่นต่อพระพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
พักตร์

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 155.

2 ุรายละเอียดใน ปรีดี พนมยงค์ รวบรวม , หลักฐานบางประการ -
เกี่ยวกับสถานะสงครามของประเทศไทย ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง, ภาค 1,
(พระนคร : อรุณการพิมพ์, 2521). และ ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลก -
ครั้งที่สอง (พระนคร : เพรพิจยา, 2509).

การดำเนินนโยบายการต่างประเทศของไทยหลังวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.-
2484 ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เข้าบริหารราชการต่างประ-
เทศโดยตรงเช่นเดียวกับกระทรวงกลาโหม ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงนโยบายไปเข้ากับ
ฝ่ายญี่ปุ่น เพราะขณะนั้นมหาอำนาจฝ่ายอักษะ คือ เยอรมนี อิตาลี และญี่ปุ่น กำลัง
มีชัยชนะในการรบต่าง ๆ ทำให้คิดว่าฝ่ายอักษะจะชนะสงครามโลกครั้งที่สองและ
หากไทยประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ไทยก็อาจเรียกดินแดนที่
ไทยเสียแก่อังกฤษกลับคืนมาได้ ดังนั้นคณะรัฐบาลจึงเห็นชอบด้วยกับการประกาศ
สงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 โดยมีหลวง-
วิจิตรวาทการ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงต่างประเทศ เป็นผู้อ่านคำประกาศสงคราม¹
ทางวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการ อย่างไรก็ตาม ยังมีบุคคลบางกลุ่มที่ไม่
เห็นด้วยกับการประกาศสงครามครั้งนี้ โดยเฉพาะ นายปรีดี พนมยงค์ ไม่ยอมลงนาม
ในคำประกาศสงคราม ซึ่ง "อาจสันนิษฐานได้ว่า เป็นอุบายของท่านที่จะหลบเลี่ยง-
ไม่รับรู้หรือรับผิดชอบในการประกาศสงครามครั้งนี้ หากพิจารณาพระบรมราชโองการ
ประกาศสันติภาพ เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2488 โดยมีท่านลงนามในตำแหน่ง-
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทว่า "การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตน-
ใหญ่เป็นโมฆะ ไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย" ก็พออนุมานได้ว่า ท่านไม่ประสงค์รับผิดชอบ
ในการประกาศสงครามดังกล่าว"²

นอกจากนี้ ข้าราชการ นักการเมือง และประชาชนชาวไทย ทั้งภายใน
และนอกประเทศส่วนหนึ่งเริ่มเคลื่อนไหวคัดค้านรัฐบาล จอมพล ป.พิบูลสงคราม การ-
เคลื่อนไหวดังกล่าวนี้ คือ ขบวนการเสรีไทย³ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะรักษาเอกราชของ-

¹ ฎรายละเอียดใน หลวงวิจิตรวาทการ , , "หลังจากประกาศสงคราม",
จิตวิทยาการเมือง (พระนคร : อักษรเจริญทัศน์, 2493).

² รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 167.

³ ฎรายละเอียดใน รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 201 - 207.
และ สุพจน์ ตานตระกูล, สุรวรรณ , พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัสพูดถึงขอเท็จจริง

ไทย ช่วยไว้ประเทศไทยรอดพ้นจากความหายนะ ในกรณีที่อังกฤษและสหรัฐอเมริกา มีชัยชนะในสงคราม หัวหน้าขบวนการเสรีไทยในประเทศ คือ นายปรีดี พนมยงค์-ประสานงานกับขบวนการเสรีไทยนอกประเทศ ซึ่งมี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัคร-ราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน เป็นหัวหน้า

การจัดตั้งและดำเนินการของขบวนการเสรีไทย ได้ทำประโยชน์อย่างน่า-ภาคภูมิใจ ที่ช่วยให้การเจรจาทำความตกลงกับฝ่ายสัมพันธมิตรโดยพ่อนหนักให้เป็นเบา ภายหลังที่สงครามยุติ เพราะถูกปล่อยอย่างราบคาบ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ.-2488 รัฐบาลจอมพล.พิบูลสงคราม ในช่วงแรกก็ถึงจุดจบในวันเดียวกันนี้

ค. สภาพเศรษฐกิจ

ตั้งแต่จอมพล.พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในช่วงแรก เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2481 จอมพล.พิบูลสงคราม ได้เริ่มดำเนินงานทางเศรษฐกิจอย่าง เข้มแข็ง ดังจะเห็นจากนโยบายที่ ๗๗ ท่าน แถลงว่า " ... ผมต้องการให้เดิน-นโยบายอย่างเข้มแข็ง มุ่งให้ชาติไทยได้เอกราชในทางเศรษฐกิจให้จงได้ ให้ไทย ขยาย ไทยขึ้น"¹ ปรากฏว่า รัฐบาลได้ออกกิจการค้าของชาวต่างประเทศหรืออุตสาหกรรมใหญ่ ๆ ที่ชาวต่างประเทศเคยดำเนินการอยู่ เข้ามาเป็นของรัฐ เช่น สัมปทาน ป่าไม้ เข้มืองแร่ กิจการสาธารณูปโภค โรงงานยาสูบ โรงงานฟอกหนัง โรงงาน กลั่นน้ำมัน เป็นต้น นอกจากนั้น ยังได้ออกกฎหมายสงวนการให้สัมปทานรังนก กฎหมาย เกลือและยาสูบ ปี พ.ศ. 2482 กำหนดให้รัฐบาลควบคุมอุตสาหกรรมเกลือและยาสูบ-กฎหมายการเดินเรือ พ.ศ. 2482 ให้คนไทยเท่านั้นที่เปิดกิจการเดินเรือ กฎหมาย-การประมง พ.ศ. 2482 สงวนสิทธิการจับปลาในน่านน้ำไทย และกฎหมายประกอบการ

¹ กระทรวงมหาดไทย, รายงานการประมุนยาหลวงประจำจังหวัด พทศ-ศักราช 2484, เล่ม 1, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 42. อาจถึงใน แดมสุข นุมนนท, "จอมพล.พิบูลสงครามกับการสร้างชาติไทย พ.ศ. 2481 - 2488", วารสารประวัติศาสตร์, หน้า 17.

ค่าน้ำมัน ให้รัฐบาลเข้าควบคุม ฯลฯ นอกจากนั้น รัฐบาลยังมีนโยบายสงวนอาชีพ
ในคนไทย ดังปรากฏในคำปราศรัยของจอมพล.พิบูลสงคราม ว่า

... การที่ชนต่างดาวจะเข้าไปตั้งภูมิลำเนาอาศัยทำมาหากิน
ในประเทศใด ๆ ที่เป็นแหล่งอารยชนนั้น ควรทำแต่ในเฉพาะ-
บางสิ่งบางอย่าง ไม่ใช่เขาครองอาชีพของเจ้าของประเทศ
เสียหมดทุกชนิด ซึ่งไม่เป็นธรรม มนุษย์เราเกิดมาขอมืออุปนิสัย
ประจำชาติต่าง ๆ กัน อาจมีความอดทนเป็นเจ้าเรือน แต่-
ตรงข้าม อีกชาติหนึ่งใดไม่เท่ากัน ก็ปล่อยให้ชนต่างชาติเข้ามา-
แย่งทำกินเสียทุกสิ่งทุกอย่าง ในไม่ช้าชนเจ้าของชาติก็จะต้อง
ถึงซึ่งความอดตายอย่างไม่ต้องสงสัย¹

ดังนั้นต่อมา"ใน พ.ศ. 2484 รัฐบาลจึงออกพระราชกฤษฎีกาสงวนอาชีพ
ต่าง ๆ 27 ชนิดไว้สำหรับคนไทยโดยเฉพาะ"² นอกจากนั้น รัฐบาลยังสนับสนุน-
การทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ เพื่อประโยชน์ของครอบครัว และช่วยผลุงเศรษฐกิจ
ของประเทศ เพราะในช่วงปี พ.ศ. 2482 สงครามในยุโรปเริ่มขยายตัว ย่อมมี
ผลกระทบกระเทือนต่อภาวะเศรษฐกิจของไทย ดังปรากฏในหนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษ
ว่า "หลวงพิบูลฯ พูดถึงสงครามยุโรป คาดว่าสงครามครั้งนี้จะรุนแรงและใหญ่กว่า
คราวใด วิวอนให้พยายามพึ่งตัวเองในเรื่องเครื่องบริโภคและอุปโภค เพราะ-
สินค้าที่ส่งมาจากต่างประเทศ ราคาจะต้องแพงขึ้นอีกมาก ผลแห่งสงครามกระทบ-
กระเทือนประเทศไทยในทางโลกกิจ"³ ดังนั้น รัฐบาลจึงตราพระราชบัญญัติการ-
สวนครัวและการเลี้ยงสัตว์ เพื่อประโยชน์แห่งครัวเรือน พุทธศักราช 2482 ให้

¹ ประชาชาติ, 5 เมษายน 2482, หน้า 31.

² ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 59, ตอน 1221, 5 มิถุนายน 2485. อ้าง-
ถึงใน แฉมสุข นุมนนท, "การุสร้างชาติของจอมพล.พิบูลสงคราม สมัยสงคราม-
โลกครั้งที่สอง", เรื่องเดิม, หน้า 81.

³ สุภาพบุรุษ, 6 กันยายน 2482, หน้า 6.

เจ้าบ้านทุกคนมีหน้าที่จัดการทำสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ บนที่ดินที่ตนอาศัยอยู่ ตามชนิดที่กรรมการอำเภอในเขตนั้น ๆ กำหนดขึ้น และให้ปริมาณเพียงพอแก่การช่วยเหลือ-การใช้จ่ายในครัวเรือน และต่อมาได้ชักชวนประชาชนให้ประชุมเสื่อผืนผ้ายความ-ประหยัด

แม้ว่ารัฐบาลจอมพล.พิบูลสงคราม จะพยายามแก้ไขภาวะเศรษฐกิจอย่างเข้มแข็ง โดยประกาศควบคุมราคาสินค้า ทั้งปรากฏในหนังสือพิมพ์ว่า "ประกาศป้องกันการค้ำกำไรเกินควรอีก มีเครื่องนุ่งห่ม เครื่องดื่ม ตลอดจนหมาก คณะกรรมการป้องกันการค้ำกำไรเกินควร ได้ประกาศตั้งราคาสูงสุดของสินค้า เพื่อมิให้ผู้ใดขายเกินกว่าราคานั้น" ¹ และ "สอดส่องและควบคุมการค้ำกำไรเกินควร" ² แต่ราคาเครื่องอุปโภค บริโภคก็ยิ่งสูงขึ้นเรื่อย ๆ และ "ในเดือนกรกฎาคม รัฐบาลต้องประสบกับการถูกโจมตีอย่างหนัก ทั้งนี้เนื่องจากข่าวสารขึ้นราคา หาบละ 48 สตางค์ ... " ³

เมื่อเมืองไทยเข้าสู่ภาวะสงครามโลกครั้งที่สอง สภาพเศรษฐกิจของไทยสั่นคลอนมาก ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากไทยถูกญี่ปุ่นบีบบังคับหลายด้าน สิ่งที่กระทบกระเทือนมากที่สุด คือ ภายหลังจากญี่ปุ่นบุกเมืองไทยได้เพียง 4 เดือน ไทยต้องลดค่าเงินบาทลงมาเท่ากับเงินเยน กล่าวคือ เดิมค่าเงินเยนต่อเงินบาทไทยอยู่ในอัตรา 150 - 160 : 100 มากลายเป็น 100 : 100 หรือลดค่าเงินบาทลงร้อยละ 33 ทั้งปรากฏในหนังสือพิมพ์ประชาชาติว่า "ไทยจะเปลี่ยนอัตราแลกเปลี่ยนเงินจากปอนด์สเตอร์ลิง มาเป็น 1 เยนของญี่ปุ่น นอกจากนี้ประเทศไทยจะได้ทำลายความบีบคั้นทางเศรษฐกิจของอังกฤษอีกด้วย" ⁴ ทั้งนี้และทั้งนั้นเพราะ "ญี่ปุ่นขู่ว่า-

¹ สุภาพบุรุษ, 1 มีนาคม 2482, หน้า 3.

² สุภาพบุรุษ, 5 กันยายน 2482, หน้า 1.

³ สว่าง ลานเหลือ, 37 ปี แห่งประชาธิปไตย, หน้า 83.

⁴ ประชาชาติ, 6 มกราคม 2485, หน้า 1.

ถ้าหากไทยซัดขึ้น ญี่ปุ่นจะไม่ยอมรับแลกเงินธนบัตรที่ทหารญี่ปุ่นนำเข้ามาใช้หลายล้าน-
บาทในภาคเหนือและภาคใต้ของไทย" ¹ นอกจากนั้น ญี่ปุ่นยังบังคับไม่ให้ไทยค้าขาย
กับประเทศใด นอกจากญี่ปุ่นและดินแดนที่ญี่ปุ่นยึดครอง ไทยจึงต้องใช้เงินทั้งในการ-
พาณิชย์และไม่ใช้การพาณิชย์กับญี่ปุ่นเป็นเงินเยนทั้งหมด ซึ่งเท่ากับว่า อธิปไตยทาง-
เศรษฐกิจของไทยอยู่ในกำมือของญี่ปุ่น

นอกจากนั้น ญี่ปุ่นยังเรียกครองเงินบาทไปจ่ายในกองทัพญี่ปุ่นที่อยู่ในเมือง-
ไทย โดยใช้วิธีที่ญี่ปุ่นต้องการ เช่น ใหลอกเบี้ยน้อย" ² ทำให้ไทยต้องออกธนบัตร
หมุนเวียนมากมาย เป็นเหตุให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ ค่าของเงินลดน้อยลงไป ในขณะที่
ราคาสินค้าสูงขึ้น "ตามตัวเลขของธนาคารชาติ จะเห็นได้ว่าในเวลาเริ่มสงคราม-
เอเชีย เรามีธนบัตรหมุนเวียนอยู่ 270 ล้านบาท ผลแห่งการกู้เงินของญี่ปุ่นทำให้เรา
ต้องออกธนบัตรหมุนเวียนขึ้นมาทั้งหมดตลอดเวลาสงครามราว 700 ล้านบาท" ³

เมื่อเงินมีมาก แต่สินค้ามีน้อย เพราะผลผลิตทางอุตสาหกรรมตกต่ำ เนื่อง-
จากอยู่ในระหว่างสงคราม จึงเกิดขาดแคลนสินค้ามาก เช่น "เมื่อต้นปี พ.ศ. 2483
น้ำตาลทรายขาวสูงขึ้นกว่าราคาโดยเฉลี่ยระหว่างปี พ.ศ. 2480 - 2483 ถึง 39 เท่า
เหล็กกล้าขึ้นเป็น 69 เท่า เสื้อผ้า 43 เท่า ค้ายทอผ้าสีเทา 29 เท่า ค่าครองชีพ
จากปี พ.ศ. 2481 ถึง 2488 เพิ่มขึ้นร้อยละ 100" ⁴ รวมความแล้ว สงครามทำให้
ฐานะเศรษฐกิจของไทยเสื่อมโทรมลงเป็นอันมาก ราคาเครื่องอุปโภคบริโภคสูงขึ้นเป็น
ลำดับ โดยไม่มีลู่ทางที่จะลดลงเลย ทำความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนเป็นอันมาก

¹ แดมสุช นุมนนท์, "ไทยกับญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง", พินอดีต,
หน้า 178.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 180.

³ ไทยน้อย (นามแฝง), ประชาธิปไตย 42 ปี, หน้า 311.

⁴ แดมสุช นุมนนท์, เรื่องเดิม, หน้า 183.

เมื่อศึกษาสภาพสังคมในสมัยจอมพล.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2481 - 2487) จะเห็นว่าประเทศไทยได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

ในด้านสังคมนั้น ได้มีการปฏิวัติวัฒนธรรม ตามแผนการสร้างชาติของจอมพล.พิบูลสงคราม เพื่อนำไทยไปสู่ความเป็นมหาอำนาจ โดยใช้ "รัฐนิยม" และ "สภาวัฒนธรรม" เป็นเครื่องมือ เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุที่มีการปฏิวัติวัฒนธรรม อาจสันนิษฐานว่า ส่วนหนึ่งมาจากสภาวะภายในประเทศ กล่าวคือ ในช่วงเวลานั้นเป็นระยะที่รัฐบาลของจอมพล.พิบูลสงคราม ขึ้นมาบริหารประเทศใหม่ ๆ มีความจำเป็นต้องรักษาเสถียรภาพของรัฐบาลใหม่มั่นคง จึงต้องพยายามควบคุมอำนาจให้ได้มากที่สุด โดยการออก "รัฐนิยม" ให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตามที่รัฐบาลต้องการ นอกจากนั้นยังมีผลกระทบจากต่างประเทศ กล่าวคือ ในช่วงเวลานั้นเกิดวิกฤตการณ์ในยุโรป เรียกว่า "สงครามยุโรป" แม้ว่าไทยจะประกาศตัวเป็นกลาง แต่สงครามยุโรปก็มีผลทำให้สินค้ามีราคาแพง ค่าครองชีพสูง และเมื่อไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ประชาชนได้รับความเดือดร้อนมากขึ้น ทั้งทางด้านการทำเนิชีวิตและสภาพจิตใจ - ดังนั้น รัฐบาลจึงมีการปฏิวัติวัฒนธรรมแบบแข็งขัน เพื่อเบี่ยงเบนความสนใจของประชาชนไปสู่วัฒนธรรมใหม่ ๆ รัฐบาลใช้อำนาจเผด็จการเข้ามาแทรกแซงการทำเนิชีวิตของประชาชนมากขึ้น โดยใช้สภาวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือ ทั้ง "รัฐนิยม" และ "สภาวัฒนธรรม" ทำให้ประชาชนตื่นตาตื่นใจกับวัฒนธรรมใหม่ ๆ และรู้สึกว่าประเทศของตนกำลังเข้าสู่การสร้างชาติใหม่จริง ๆ ซึ่งอาจทำให้คลายความวิตกกังวลและความหวาดกลัวภัยที่เกิดจากสงครามได้บ้าง จึงนับว่ารัฐบาลนำจิตวิทยาการเมือง มาใช้ในการบริหารประเทศและประสบความสำเร็จพอสมควร

ด้านการเมือง นับว่าประเทศไทยได้รับผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่นกัน กล่าวคือ ในช่วงแรกของสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้ ฝ่ายอักษะ อันได้แก่ เยอรมัน อิตาลี และญี่ปุ่น เป็นฝ่ายมีชัย ดังนั้น จอมพล.พิบูลสงคราม จึงอาจเลื่อมใสและเลียนแบบเผด็จการนาซีแบบฮิตเลอร์ หรือ เผด็จการฟาสซิสต์แบบมุสโสลินี หรือ จากอิทธิพลเล็ดรกรักชาติ ชาวยุโรปแบบญี่ปุ่น ดังนั้น การเมือง

การปกครองของไทยในช่วงนั้นจึงเป็นแบบ "เผด็จการ" หรือ "ลัทธิเชื้อผู้นำ--ชาติพันธุ์" นอกจากนี้ จอมพล.พิบูลสงคราม ยังเน้นความรู้สึกชาตินิยมแบบญี่ปุ่นด้วย และจากความคิดที่ว่าทางเดียวที่ชาติไทยจะอยู่รอดก็คือ ไทยต้องเป็นมหาอำนาจ จึงทำให้เกิดแผนการรวมเผ่าไทย มีการเรียกร้องดินแดนคืนจากอังกฤษและฝรั่งเศสได้สำเร็จถึง 4 ครั้ง ทั้งนี้และทั้งนี้มีญี่ปุ่นเป็นผู้สนับสนุนและให้ความช่วยเหลือ ในที่สุดไทยก็เข้าร่วมวงการไพบูลย์รวมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับญี่ปุ่น และในที่สุดก็ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ถึงแม้ว่าสถานการณ์ต่างประเทศจะไม่น่าไว้วางใจ รัฐบาลต้องป้องกันภัยจากต่างประเทศ แต่ในขณะเดียวกัน การเมืองในประเทศก็เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง มีบุคคลหลายหลายขณะคิดรวมกำลังที่จะกำจัดรัฐบาล ดังนั้นในยุคนี้จึงมีการกวาดล้างปรักษ์ทางการเมืองครั้งใหญ่

ในด้านเศรษฐกิจ ยุคนี้ก็ได้รับผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจากสงครามโลกครั้งที่ 2 กล่าวคือ ในช่วงแรกของสงคราม เครื่องอุปโภคบริโภคเริ่มขาดแคลนราคาสินค้าแพงขึ้น เป็นผลทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น ต่อมาเมื่อไทยประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ภาวะเศรษฐกิจยิ่งสั่นคลอนมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากไทยถูกญี่ปุ่นบีบบังคับหลายด้าน เช่น บีบบังคับให้ไทยลดค่าเงินบาทเท่ากับเงินเยน และเรียกร้องกู้เงินบาทไปจ่ายในกองทัพญี่ปุ่นที่อยู่ในเมืองไทย ทำให้ไทยต้องออกธนบัตรหมุนเวียนมากขึ้น ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ ราคาเครื่องอุปโภคบริโภคสูงขึ้น รวมความแล้วสงครามทำให้เศรษฐกิจไทยเสื่อมโทรมลงเป็นอันมาก

3.2 สภาพสังคมสมัยจอมพล.พิบูลสงคราม ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2491 - 2500)

หลังจากที่รัฐบาลจอมพล.พิบูลสงครามในช่วงแรกได้สิ้นสุดลง เนื่องมาจากวาระเกษียณเสียดในรัฐสภา เรื่องพระราชบัญญัติ อนุมัติพระราชกำหนดสร้างพุทธบุรีมณฑล พุทธศักราช 2487 นายกรัฐมนตรีสืบต่อมา คือ นายควง อภัยวงศ์ โดยมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ รัฐบาลของ นายควง อภัยวงศ์ โดยยกเลิกวีรกรรมของชาติ¹ ส่วนรัฐนิยมนั้น รัฐบาลไม่ได้บังคับใช้ก็เท่ากับ-

¹ รัฐบาลของจอมพล.พิบูลสงครามในช่วงแรกได้กำหนดคินส์ประจำชาติไทย-
14 ขอ เรียกว่า วีรกรรมของชาติ, ดูรายละเอียดใน รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทย-
ในระบอบรัฐธรรมนูญ, หน้า 192.

เป็นการยกเลิกโดยปริยาย ส่วนการปรับปรุงภาษาไทยในสมัยจอมพล. นั้น นายควง อภัยวงศ์ ก็ได้อนุญาตให้กลับไปใช้วิธีเขียนภาษาไทยแบบเดิมได้ พร้อมกันนั้นก็ได้อันบรรดาศักดิ์ให้แก่ข้าราชการ และนิรโทษกรรมแก่ผู้ที่ได้กระทำความผิดฐานกบฏและจลาจลในสมัยจอมพล. หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง โดยญี่ปุ่นยอมแพ้ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2484 นายปรีดี พนมยงค์ ได้ออกประกาศสันติภาพแจ้งว่า การประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาเป็นโมฆะ พร้อมกันนั้นนายควง อภัยวงศ์ ได้ดำเนินการปลดเปลื้องภรรยาภรรยาภรรยาที่หนึ่ง โดยมี นายทวี บุญยเกตุ เป็นนายกรัฐมนตรีแทน แล้วต่อมา ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ก็ได้รับตำแหน่งสืบไป รัฐบาลของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ทำประโยชน์ใหญ่ยิ่งช่วยให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการยึดครองของอังกฤษ ด้วยการลงนามในความตกลงสัมพันธไมตรี การกีดกันออกไปของรัฐชาติคู่กันคือ เสนอร่างพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม ซึ่งผ่านรัฐสภาออกมาด้วยดี จึงเริ่มมีการจับกุมอาชญากรสงคราม ซึ่งมีรายชื่อนาม จอมพล.พิบูลสงคราม และ หลวงวิจิตรวาทการรวมอยู่ด้วย ต่อมา ศาลฎีกาได้ตัดสินยกฟ้องคดีอาชญากรรมสงคราม และปลดปล่อยผู้ต้องหาทุกคน โดยให้เหตุผลว่า กฎหมายอาชญากร เป็นกฎหมายที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ ไม่มีผลบังคับย้อนหลัง เมื่อรัฐบาลของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ช่วยบ้านเมืองให้รอดพ้นจากการเป็นประเทศแพ้สงครามได้สำเร็จ จึงได้ออกแถลงการณ์ยุบสภา เพื่อให้มีการเลือกตั้งตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งปรากฏว่า นายควง อภัยวงศ์ ได้รับเลือก เป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 2 และต้องลาออก หลังจากบริหารราชการได้เพียง 45 วัน เนื่องจากเหตุการณ์ลงคะแนนเสียงในสภาผู้แทนราษฎร นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้เป็นนายกรัฐมนตรี และได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2489 แทนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 ต่อมาวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ อันหมั้นพิศม เสด็จสวรรคตด้วยพระแสงปืน นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้เข้ารับตำแหน่งแทน แต่เนื่องจากรัฐบาลของ พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ไม่สามารถ

คดีหลายกรณีสวรรคตรัชกาลที่ 8 ได้ ประกอบกับไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ ทั้งยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาดอร์รับ-ขึ้น ดังนั้น วันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 จึงมีการรัฐประหาร โดยคณะนายทหาร ซึ่งมี จอมพล.พิบูลสงคราม พลโทผิน ชุณหะวัณ นาวาอากาศเอกกวาง กาจสงคราม เป็นหัวหน้า และให้นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ต่อมาคณะรัฐประหารมีความประสงค์ที่จะให้จอมพล.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี จึงขอให้นายควง อภัยวงศ์ ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จอมพล.พิบูลสงคราม ได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ในวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2491 และอยู่ในตำแหน่งจนถึงวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 รวมเวลา 9 ปีเศษ ซึ่งผู้เขียนจะขอเสนอสภาพสังคมในสมัยจอมพล.พิบูลสงคราม ช่วงที่ 2 ดังต่อไปนี้

ก. สภาพสังคม

1) วัฒนธรรม

เมื่อจอมพล.พิบูลสงคราม กลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 2 ท่านได้ฟื้นฟูสภาพวัฒนธรรมขึ้นอีกครั้งหนึ่ง "ได้ออกประกาศแต่งตั้งกรรมการและเลขานุการประจำสำนักวัฒนธรรมทุกสาขาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรมนั้น ได้มีกรรมการคนเก่า ๆ เขารวมอย่างครบครัน เช่น พระยาอนุมาณราชธน พันเอกหลวงสารานุประพันธ์ เป็นต้น" ¹ ดังนั้น สภาพวัฒนธรรมจึงเริ่มมีบทบาทในสังคมขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในนามของกระทรวงวัฒนธรรม เช่น "สั่งกวาดขันเคาฬารองชาติ ... การเคาฬารองชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมี ... เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่จะส่งเสริมประชาชนให้รักชาติ และพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอันดีงาม" ² ให้ "ปลูกบ้านแบบวัฒนธรรม" ³ และ "ให้ตั้งหอณาฬิกาทั่วประเทศอีก แก่ประชาชน

¹ สยามนิกร, 12 ธันวาคม 2491, หน้า 1.

² สยามรัฐ, 21 ตุลาคม 2495, หน้า 1.

³ ชาติ, 16 กุมภาพันธ์ 2496, หน้า 2.

ใหม่วัฒนธรรม ว่าสังคมต้องใส่ใจกับเวลา" ¹ นอกจากนั้น จอมพล. ยังชักชวนคนไทยให้ใช้ระบบชาตินิยม "สั่งฟื้นชาตินิยมกันใหม่ คนไทยต้องนิยมไทย เพื่อไทยด้วยกัน" ² กระทรวงวัฒนธรรมยังมีบทบาทในการให้การศึกษอบรมแก่ประชาชน เช่น ตั้งสำนักงานแนะนำกฎหมายและประณอมข้อพิพาท ซึ่งมีหน้าที่ให้คำแนะนำในทางกฎหมายแก่ประชาชน ที่สำนักงานนี้มีคำรากฎหมายและตัวบทกฎหมาย ตลอดจนคำพิพากษาของศาลฎีกาในคดีต่าง ๆ สำหรับประชาชนศึกษา นอกจากนั้น ยัง "วางวิธีอบรมประชาธิปไตยให้ประชาชนชาวเชียงใหม่อีก" ³ และ "อาราธนาพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิออกไปทำการอบรมประชาชนในท้องที่ต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร เพื่อให้ผู้เขาศึกษาศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดี ประพฤติและกลับตัวเป็นคนดีสืบไป" ⁴ และที่สำคัญที่สุดคือ เผยแพร่วัฒนธรรมโดยวิธีต่าง ๆ เช่น จัดกระทรวงวัฒนธรรมเคลื่อนที่ ซึ่งประกอบด้วยศิลปินของกรมศิลปากรนำละครเคลื่อนที่ไปแสดง พร้อมทั้งฉายภาพยนตร์ และส่งนักสังคมสงเคราะห์เข้าเยี่ยมเยียนประชาชน รวมทั้งได้มีหน่วยห้องสมุดเคลื่อนที่ของกระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยอนามัยเคลื่อนที่ของกระทรวงสาธารณสุขร่วมปฏิบัติงานด้วย ซึ่งทำให้ประชาชนสนใจในเรื่องวัฒนธรรมดีกว่าส่งเจ้าหน้าที่ไปพูดแต่อย่างเดียว

2) ความขัดแย้งระหว่างชนชั้น

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อุตสาหกรรมในประเทศไทยเริ่มขยายตัวขึ้น ดังนั้นผู้ที่รับจ้างใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมจึงเพิ่มปริมาณมากขึ้น และโดยเหตุที่บุคคลกลุ่มนี้มีฐานะค่อนข้างยากจน มีการศึกษาค่ำ จึงถูกจัดเป็นชนชั้นต่ำในสังคม เรียกว่า ชนชั้นกรรมกร แต่เดิมนั้นกรรมกรส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่อพยพมาจากแผ่นดินใหญ่ เมื่อมารับจ้างเป็นกรรมกรในประเทศไทย ก็นำเอาระบบจัดตั้งกลุ่มกรรมกรเพื่อต่อรองกับนายจ้าง หรือนายทุนมาเผยแพร่ มีการจัดตั้ง "สมาคมสหอาชีพะกรรมกร

¹ เทอดไทย, 29 กันยายน 2497, หน้า 1.

² หลักเมือง, 29 สิงหาคม 2497, หน้า 1.

³ เทอดไทย, 31 สิงหาคม 2497, หน้า 1.

⁴ เทอดไทย, 16 กันยายน 2497, หน้า 1.

นครกรุงเทพฯ " 1 โดยกรรมการชาวจีนขึ้น เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปรับปรุง
ฐานะของกรรมการให้ดีขึ้น

ในสมัยจอมพล.พิบูลสงคราม ช่วงที่ 2 สถานภาพของกรรมการก็ไม่ได้ดี
ขึ้นเลย รัฐบาลไม่ได้สนใจสวัสดิภาพของกรรมการ ยิ่งกว่านั้นนายทุนและนายจ้าง
ส่วนมากมักเอาเปรียบกรรมการเป็นนิสัย ดังนั้นจึงเกิดความขัดแย้งระหว่างกรรมการ
และนายจ้างหรือนายทุนเสมอ ๆ จนกระทั่งพ.ศ. 2496 มีบุคคลสำคัญฝ่ายกรรมการ
ซึ่งเดินทางจากประเทศต่าง ๆ เพื่อไปประชุมองค์การกรรมการสากลส่วนภูมิภาค ณ
กรุงโตเกียว ไควะเซียมเป็นแขกของสมาคมกรรมการไทย และได้วิจารณ์ว่า "ไทย-
ยังล้าหลังอยู่ประมาณ 50 ปี ที่ไม่สนใจต่อสวัสดิภาพของแรงงาน" 2 พร้อมทั้งแสดง
ความเป็นห่วงใยต่อสวัสดิภาพกรรมการไทยเป็นอย่างยิ่ง

ต่อมา พ.ศ. 2497 ได้มีการจัดตั้งสมาคมกรรมการ เรียกว่า "สมาคมเสรี-
แรงงาน ... มีความประสงค์ที่จะช่วยผดุงฐานะความเป็นอยู่ และรักษาสวัสดิภาพ -
ตลอดจนผลประโยชน์ของกรรมกรอย่างแท้จริง" 3 ดังนั้น สิ่งที่ตามมา คือ "กรรมกร
เฮลล์สไตร์ค" 4, "กรรมกรบริษัทน้ำมันหยุดงานประท้วงนายทุน", 5 "กรรมกร-
รถขนส่งขอเพิ่มค่าแรง ผู้จัดการไม่พิจารณา เลยอดผลงาน " 6 ฯลฯ ดังนั้น รัฐบาล
ได้พิจารณาเห็นว่า มีข่าวการเคลื่อนไหวของกรรมกรเกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิขอขึ้น
ค่าแรงประท้วงนายจ้าง หรือนัดหยุดงานเกิดขึ้นบ่อย ๆ ประกอบกับสิทธิและหน้าที่
ของกรรมกรไทยยังไม่เป็นไปตามหลักสากลนิยม จึงเห็นสมควรออกกฎหมายเกี่ยวกับ
การส่งเสริมสิทธิและหน้าที่ของกรรมกร เพื่อให้เป็นระเบียบเรียบร้อย จึงมีมติให้-

1 สุภาพบุรุษ, 3 มกราคม 2490, หน้า 1.

2 เสรีวิทยาราย, 11 กันยายน 2496, หน้า 1.

3 หลักเมือง, 6 สิงหาคม 2497, หน้า 1.

4 หลักเมือง, 8 สิงหาคม 2497, หน้า 1.

5 ข่าวภาพ, 22- กรกฎาคม 2498, หน้า 1.

6 ชาวไทย, 3 กุมภาพันธ์ 2499, หน้า 1.

"ร่างพระราชบัญญัติสิทธิและหน้าที่ของกรรมกรขึ้น" ¹ ในปี พ.ศ. 2499 พร้อมกันนั้นก็ได้ออก "เชิญผู้เชี่ยวชาญจากองค์การกรรมกรระหว่างประเทศมาสำรวจภาวะกรรมกรในประเทศ เพื่อพิจารณาหาทางช่วยเหลือ" ² ได้ออกระเบียบการใช้แรงงานเพื่อความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย พร้อมทั้ง "พิจารณาออกกฎหมายให้สิทธิแก่กรรมกรในการที่จะจัดตั้งสหภาพกรรมกรของตนเอง" ³ เป็นต้น

ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะออกแถลงการณ์ว่ามีอิสระต่อสวัสดิภาพของกรรมกร ต้องการให้กรรมกรได้รับสิทธิและการช่วยเหลือ เช่นเดียวกับกรรมกรนานาชาติ แต่ตามความเป็นจริงที่ปรากฏ กรรมกรไทยก็ยังมีฐานะไม่ดีไปกว่าเดิมเท่าไรนัก

3) ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มสังคม

ก่อนสมัยจอมพล.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 2 มีชาวจีนที่อพยพลี้ภัยมาจากแผ่นดินใหญ่มาอาศัยในประเทศไทยมากขึ้น ชาวจีนบางกลุ่มรวมตัวกันและตั้งเป็นสมาคม เรียกว่า "สมาคมอั้งยี่" ซึ่งก่อความไม่สงบสุขขึ้นเสมอ ๆ เช่น "เงินนักร้อย รุมกินโต๊ะคนรถราง", ⁴ "สั่งให้เนรเทศชนจีนที่เลี้ยวไทย", ⁵ "จับหัวหน้าอั้งยี่ซู่พ้อต้า" ⁶ หรือ "อธิบดีตำรวจไม่เชื่อว่าทูตทหารจีนเป็นอั้งยี่" ⁷ เป็นต้น ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนจีนและคนไทยรุนแรงขึ้น จนกระทั่ง "เอกอัครราชทูตจีนได้เรียกร้องให้คนไทยจงดึงความพยายามในการส่งเสริมมิตรไมตรีระหว่างไทยกับจีน" ⁸ นอกจากนั้น รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการโพ้นทะเลของจีน ได้เยี่ยมคำนับนายกรัฐมนตรี สนทนาถึงปัญหาทางการศึกษาของชาวจีนในไทย ในขณะเดียวกันบรรดาโรงเรียนจีนก็เรียกร้องขอสิทธิไม่อยู่ภายใต้การควบคุมของ พ.ร.บ.โรงเรียนราษฎร์ แต่ในที่สุดก็ไม่เป็นผลสำเร็จ

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้าเดียวกัน.
² รัฐมนตรีช่วย, 18 กุมภาพันธ์ 2499, หน้า 3.
³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.
⁴ สภาพบุรุษ, 9 มกราคม 2490, หน้า 1.
⁵ สภาพบุรุษ, 12 มกราคม 2490, หน้า 1.
⁶ สภาพบุรุษ, 16 มกราคม 2490, หน้า 1.
⁷ สภาพบุรุษ, 24 มกราคม 2490, หน้า 1.
⁸ สภาพบุรุษ, 22 มกราคม 2490, หน้า 1.

ต่อมาในสมัยจอมพล.พิบูลสงคราม ช่วงที่ 2 ความขัดแย้งระหว่างคนจีนกับคนไทยยังมีอยู่ แต่ไม่รุนแรงนัก กล่าวคือ รัฐบาลปรารถนาที่จะให้ชาวจีนโอนสัญชาติมาเป็นไทยมากขึ้น จึงมีการเก็บค่าธรรมเนียมต่างดาวสูง ซึ่งนับเป็นรายได้สูงอย่างหนึ่งของประเทศ ดังจะเห็นได้จาก "รายได้สูงสุดของประเทศในงบประมาณปี 2496 ปรากฏว่ารัฐมีรายได้สูงสุดเป็นเงิน 4150 ล้านบาท และรายได้ทั้งหมดนี้ปรากฏว่าได้จากค่าธรรมเนียมต่างดาว 322 ล้านบาท" ¹ ในขณะที่รัฐบาลเก็บค่าธรรมเนียมต่างดาวสูง แต่ชาวจีนถูกจำกัดสิทธิต่าง ๆ เช่น "กรรมการพิจารณาร่างกฎหมายที่ดินได้แก้ไขกรรมสิทธิ์ที่ดินของต่างดาวให้ลดลง" ² และ "ออกกฎหมายในการประกอบอาชีพ กำหนดห้ามคนต่างดาวมิให้เข้าไปประกอบอาชีพแย่งคนไทยไว้ 13 ประเภท" ³ นอกจากนี้ "บริษัทห้างร้านต่าง ๆ จะรับแขกคนต่างดาวเข้าทำงานใด ๆ พวกเดียวไม่ได้ต้องรับคนไทยเข้าทำงานด้วย" ⁴ เนื่องจากรัฐบาลเกรงว่าเศรษฐกิจของประเทศจะตกไปอยู่ในมือของต่างดาว อันเป็นอันตรายแก่ประเทศชาติ อย่างไรก็ตาม จอมพล.พิบูลสงคราม ได้อธิบายถึง "ปัญหาเรื่องเงินสองสัญชาติด้วยว่า ปัญหานี้ไม่ทำให้ไทยลำบากประการใด เพราะไทยไม่เหมือนประเทศอื่น ไทยอพยพมาจากจีน คนไทยมีเชื้อจีนอยู่เป็นธรรมดา และผู้ที่มิเชื่อจีนก็ได้สมัครโอนชาติมาเป็นไทยก็มาก อนึ่ง คนจีนที่อยู่ในเมืองไทยก็ได้รับสิทธิต่าง ๆ เท่าเทียมกับไทย มิได้เดือดร้อนประการใดส่วนมากได้กำเศรษฐกิจของไทยไว้ด้วยซ้ำ" ⁵

ข. สภาพการเมือง

1) สภาพการเมืองภายในประเทศ

(1) เสถียรภาพของรัฐบาล

หลังจากที่จอมพล.พิบูลสงคราม ได้ทำการรัฐประหารและเป็นนายกรัฐมนตรี

¹ ชาติ, 10 พฤศจิกายน 2495, หน้า 2.

² เทอดไทย, 29-กันยายน 2497, หน้า 1.

³ รัฐธรรมนูญ, 18 กุมภาพันธ์ 2499, หน้า 3.

⁴ เรืองเกียรติ, หน้าเดียวกัน.

⁵ เสถียรภาพ, 2 กรกฎาคม 2498, หน้า 1.

ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2491 จนถึงวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ในช่วงเวลา 9 ปีเศษ รัฐบาลต้องเผชิญกับมรสุมทางการเมืองหลายครั้ง เนื่องจากเกิดความขัดแย้งในคณะรัฐประหารเอง ดังนั้นในยุคนี้จึงมีนักการเมืองและบุคคล - หลายกลุ่มต่างพากันจ้องหาโอกาสและชิงไหวชิงพริบซึ่งกันและกัน ในอันที่จะทำการปฏิวัติรัฐประหารต่อรัฐบาล ในช่วงระยะเวลาเพียง 5 ปี คือ พ.ศ. 2491 ถึง พ.ศ. 2496 การบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลจอมพลป.พิบูลสงคราม ต้องประสบกับการกบฏและการรัฐประหารรวมถึง 8 ครั้ง ได้แก่

"กบฏนายพล" เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2491 จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "กบฏ 1 ตุลาคม" พวกกบฏซึ่งประกอบด้วยนายทหาร เช่น พลตรีเนตร - เขมะโยธิน พลตรีสมบุญ สรรนาชิต และพันเอกกิตติ ทัดตานนท์ เป็นต้น มีจุดมุ่งหมายที่จะแก้ไขปรับปรุงกองทัพบก ซึ่งกำลังเสื่อมโทรมลง แต่ทำการไม่สำเร็จ จึงถูกจับกุม ¹

ต่อมาวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2491 เกิด "กบฏแย่งแยกราชอาณาจักร" หรือ "กบฏแยกภาคอีสาน" ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะแบ่งแยก 11 จังหวัดทางภาคอีสาน - และลงนามรัฐบาล แต่ "รัฐบาลพบแผนการบุกกรุงเทพฯ โดยใช้กำลังทหารต่างควารับจ้างด้วยเงินทุนหมื่นมา ... ทหารที่ใช้บุกเข้ากรุงเทพฯ บังคับรัฐบาลในครั้งนี่คือ ลาวอิสระ ญวนอิสระ และกำลังที่ไฟต์ดินของเสรีไทย และกองทัพจีนคอมมิวนิสต์ กำลังทั้งหมดนี้จะชุมนุมประกาศอิสระในวันที่ 1 พฤศจิกายน แล้วบังคับให้รัฐบาลลาออก" ² ดังนั้นจึงมีการจับกุมนักการเมืองครั้งใหญ่ พวกกบฏที่ถูกจับกุม เช่น นายทองอินทร์ - กุริพัฒน์ นายฟอง สิทธิธรรม นายฉวิล อุดล และนายเตียง ศิริขันธ์ เป็นต้น

ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน ปีเดียวกันนั้น นายทหารชั้นผู้น้อยได้วางแผนกบฏ เรียกว่า "กบฏนายสิบ" สาเหตุที่คิดทำการกบฏ เนื่องจากทหารชั้นผู้น้อยไม่พอใจทหารชั้นผู้ใหญ่และคณะรัฐประหารที่อยู่ในความสมบูรณ์พูนสุข แต่ผู้น้อยยังอยู่ในสถานลำบาก

¹ ุรายละเอียดใน สยามนิกร, 12 ธันวาคม 2491, หน้า 1.

² สุภาพบุรุษ, 3 พฤศจิกายน 2491, หน้า 1.

ครั้นถึงวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 เกิด "กบฏวังหลวง" ซึ่งมีทหารส่วนหนึ่งเข้าร่วมด้วย และ "นายปรีดี พนมยงค์ ได้ลี้ภัยลอบเข้ามาในราชอาณาจักรกบฏด้วยตนเองในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง นับได้ว่าเป็นความพยายามครั้งสุดท้ายของพวกเสรีไทยที่จะยึดอำนาจการปกครองบ้านเมือง" ¹ แต่ในที่สุดพวกกบฏก็พ่ายแพ้ฝ่ายรัฐบาล นายปรีดี พนมยงค์ หลบหนีไปต่างประเทศ และในที่สุดก็พำนักอยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีน ฝ่ายรัฐบาลก็ได้ถือโอกาสกวาดล้างผู้ที่ถูกสงสัยว่าเป็นนักปฏิวัติรัฐบาล

การกบฏครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ไทยที่คนไทยรบกันเอง เสียชีวิตเลือดเนื้อและสมบัติของชาติมหาศาลอีกครั้งหนึ่ง ก็คือ "กบฏแมนฮัตตัน" ในวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2494 กระทำการโดยทหารเรือกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเรียกตนเองว่า "คณะกู้ชาติ" ได้ทำการกบฏโดย นาวาตรีมนัส จารุภา พรอมด้วยพลทหารเรือประมาณ 7 - 8 คน ใช้ปืนจู่โจมพลไปควบคุมไวบนเรือรบศรีอยุธยา สาเหตุของการกบฏเนื่องมาจากฝ่ายกบฏไม่พอใจที่รัฐบาลและคณะรัฐประหารทำการคอร์รัปชั่น ใช้อภิสิทธิ์แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว โดยไม่คำนึงถึงประชาชนที่เดือดร้อน คณะกู้ชาตินี้ได้ประกาศปลดบุคคลในคณะรัฐบาลและคณะรัฐประหารออกจากตำแหน่ง แต่ฝ่ายคณะรัฐบาลและคณะรัฐประหาร ซึ่งได้รับความสนับสนุนจากกองทัพบก กองทัพอากาศ และกรมตำรวจ - แสดงปฏิกิริยาต่อสู้คณะกู้ชาติ และสามารถปราบปรามกบฏครั้งนี้ได้สำเร็จ

และในปีเดียวกันนั้นเอง (พ.ศ. 2494) เกิดรัฐประหารขึ้น เรียกว่า "รัฐประหารเงี้ยว" เพราะไม่มีการเคลื่อนย้ายกองทหาร หรือเสียเลือดเนื้อเลย คณะทหารเพียงแต่ออกแถลงการณ์ว่า ได้เกิดรัฐประหารขึ้นแล้วเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 สาเหตุของรัฐประหารคือ

รัฐบาลของจอมพล.พิบูลสงคราม ได้พิจารณาว่า รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 เป็นอุปสรรคต่อการบริหารราชการแผ่นดิน เพราะวารัฐธรรมนูญฉบับนี้ไม่มีสมาชิกสภาผู้แทนประเภท 2 ที่สนับสนุน-

¹ รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, หน้า 304.

รัฐบาล มีเหตุฉิภาที่รัฐบาลไม่สามารถควบคุมได้ นอกจาก-
นี้ห้ามมิให้ราษฎรที่เกี่ยวของกับการเมืองกวางกายราษฎร-
ประจำ และห้ามมิให้แสวงหาผลประโยชน์อันมิชอบในการดา
ประกอบกับภัยคอมมิวนิสต์ที่กำลังคุกคามบ้านเมืองทั่วไป¹

ต่อมาวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2495 ก็ได้มีการจับกุมผู้ที่เรียกกันว่า
"กบฏสันติภาพ" หรือ "กบฏ 10 พ.ย." กันอีก สาเหตุเนื่องมาจาก

เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม ศกนี้ มีผู้แทนไทยและผู้แทนออสเตรเลีย
เดินทางไปประชุมสันติภาพที่กรุงปักกิ่ง ... รัฐบาลไม่เคยติดอยู่
หรือส่งผู้แทนไปร่วมในกรประชุมสันติภาพที่กรุงปักกิ่งเลย ฤา-
หากมีคนไทยไปร่วมประชุมก็เป็นผู้ที่หลบหนีไปโดยรัฐบาลมิได้มีส่วน
รู้เห็นด้วยแต่ประการใด เพราะรัฐบาลมิได้เห็นชอบด้วยกับการ-
ประชุมสันติภาพนี้ และถือว่าคนไทยที่ไปร่วมการประชุมนี้ทรยศต่อ
ราชการทหารของชาติ ที่ได้ไปร่วมรบกับสหประชาชาติในสมรภูมิ
เกาหลี ซึ่งทางราชการได้ตกลงที่จะพิจารณาปราบปรามเมื่อผู้-
ไปประชุมเหล่านั้นเดินทางกลับมาประเทศไทย²

นอกจากมีคนไทยกลุ่มหนึ่งเดินทางไปร่วมประชุมสันติภาพที่กรุงปักกิ่งแล้ว
ยังปรากฏเป็นข่าวว่า มีบุคคลกลุ่มหนึ่งทั้งทหาร และพลเรือน ซึ่งส่วนมากเป็นนักหนังสือพิมพ์ทั้งไทยและจีน ชานานนามตนเองว่า "คณะกู้ชาติ" ได้ประชุมกันที่ฉินหลิง -
รัฐบาล ทางกรมตำรวจจึงได้สั่งการให้ลงมือจับกุม ขอให้ในการจับกุมครั้งนี้แจ้งว่า
"เนื่องจากปรากฏว่ามีบุคคลตั้งกล่าวไว้ร่วมกันยุยงก่อให้เกิดความแตกแยกไม่สงบขึ้น
ในบ้านเมือง เพื่อนำเอาลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาดำเนินการปกครองประเทศ โดย-
ล้มการปกครองระบอบประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ และรัฐบาลปัจจุบันเสีย อัน-
เป็นความผิดตามกฎหมายลักษณะอาญาฐานกบฏภายในราชอาณาจักร"³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 319.

² สยามรัฐ, 12 ตุลาคม 2495, หน้า 1.

³ สยามรัฐ, 11 พฤศจิกายน 2495, หน้า 1.

การกบฏครั้งสุดท้ายในสมัยจอมพล.พิบูลสงคราม ช่วงที่ 2 นี้ คือ "กบฏ
นำทวม 26 สิงหาคม" ในพ.ศ. 2496 ผู้ก่อการกบฏ คือ หลวงกาจสงครามและพวก
ซึ่งถูกจับในข้อหา "เตรียมก่อการกบฏภายในและภายนอกราชอาณาจักร โดยมีเงิน -
คอมมิวนิสต์เข้าแทรกแซง" ¹ ปรากฏว่าข่าวการกบฏนี้เป็นที่สนใจของต่างประเทศ
"หนังสือพิมพ์ บี.บี.ซี. ... ได้นำบทวิจารณ์มาอ่านว่า รัฐบาลแสดงว่ามีคอมมิวนิสต์เข้า
มาแทรกแซงควยนั้น เป็นไปไม่ได้เลย ซึ่งหนังสือพิมพ์แมนเชสเตอร์กาเดียนได้วิจารณ์
ต่อไปว่า ความจริงของการจับกุมคราวนี้ เกิดจากความขัดแย้งระหว่างกองทัพเรือ -
กองทัพบก และตำรวจเป็นมูลเหตุ" ²

ถึงแม้ว่ารัฐบาลของจอมพล.พิบูลสงคราม จะต้องเผชิญกับความขัดแย้งใน
คณะรัฐประหาร และมีปัญหาทางการเมืองมากมาย แต่จอมพล. ก็สามารถควบคุม
กลุ่มต่าง ๆ และปราบปรามผู้ที่คบคิดโค่นรัฐบาลของท่านได้ โดย "ห้ามข้าราชการ
แสดงความเห็นตำหนิการบริหาร ... ข้าราชการเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ต้องอยู่
ในกรอบของพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน จึงถือว่าการตำหนิรัฐบาลเป็นการ
ผิดต่อวินัยข้าราชการพลเรือนควย" ³ นอกจากนี้ รัฐบาลยังจำกัดเสรีภาพของ
หนังสือพิมพ์ไทย ตั้งคณะกรรมการควบคุมหนังสือพิมพ์ จึงเป็นเหตุให้ "การต่อสู้เพื่อ
ให้ไคมาซึ่งเสรีภาพสมบูรณ์ของสมาคมหนังสือพิมพ์ ในอันที่จะให้รัฐบาลเลิกเซ็นเซอร์
หนังสือพิมพ์ และเลิกใช้ พ.ร.บ.การพิมพ์ ยังคงดำเนินต่อไปอย่างชะงักงันและ
คึกคักยิ่ง ๆ ขึ้นตามลำดับ" ⁴ ยิ่งกว่านั้น ยังปรากฏว่า งบประมาณแผ่นดินในสมัย
จอมพล.พิบูลสงครามในช่วงที่ 2 นี้ ใช้จ่ายเงินให้กระทรวงกลาโหมและมหาดไทยมาก
เพื่อบำรุงกำลังและปราบปราม ซึ่งเป็นเหตุให้รัฐบาลถูกโจมตีว่า "รัฐบาลมุ่งแต่สร้าง
อิทธิพลและผิคุงอำนาจพวกพ้อง ... " ⁵ หรือ "ให้เลิกวิธีปราบปรามประชาชน -

¹ ประชาธิปไตย, 3 กันยายน 2496, หน้า 1.

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³ สยามรัฐ, 19 พฤศจิกายน 2495, หน้า 1.

⁴ ชาติ, 20 ตุลาคม 2495, หน้า 4.

⁵ สยามรัฐ, 8 พฤศจิกายน 2495, หน้า 1.

ผิควัตถุประสงค์มหาชาติไทย หน้าที่ปกครองต้องช่วยเหลือ" ¹ เป็นต้น

ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2498 จอมพล.พิบูลสงคราม และคณะได้เดินทางรอบโลก เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับนานาประเทศ โดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจฝ่าย-โลกเสรีประชาธิปไตย เช่น สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ เป็นต้น เมื่อท่านและคณะเดินทางกลับสู่ประเทศไทย "ท่านได้นำวิธีการใหม่ 2 วิธีมาใช้ในการพัฒนาระบบ-ประชาธิปไตย คือ 1) การเปิดสัมมนาให้แก่นักสื่อพิมพ์ประจำ (Press Conference) และ 2) การเปิดอภิปราย หรือพูดแบบไฮด์ปาร์คของอังกฤษ" ² แต่เป็นที่น่าเสียดายที่วิธีใหม่ทั้งสองนี้กลับกลายเป็นเหตุให้เกิดความระส่ำระสายในบ้านเมือง อาทิ กรณีที่นายทองอยู่ พุฒพันธ์ และคณะเปิดไฮด์ปาร์คเรียกร้องให้จอมพล. เลิกบทเฉพาะ-กาลในรัฐธรรมนูญ และเลิกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2 เพื่อให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ทั้งยังมีการประท้วงโดยการอดอาหารอีกด้วย ในที่สุด จอมพล.พิบูลสงคราม จึง "สั่งเลิกไฮด์ปาร์คทั่วประเทศ ... งดการประชุมสาธารณะ การเดินขบวน และการกระทำใด ๆ ที่จะป็นสาเหตุให้เกิดความระส่ำระสายในบ้านเมือง" ³

(2) ระบบราชการ

เหตุผลข้อหนึ่งที่คณะทหาร โดยการนำของจอมพล.พิบูลสงคราม ทำการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 คือ "ความเหลวแหลกของรัฐบาล (พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ - ผู้เขียน) และความทุกข์ของประชาชน ... จึงจำใจต้องทำการยึดอำนาจบังคับให้รัฐบาลลาออก และจัดคณะรัฐบาลขึ้นใหม่ต่อไปตามรัฐธรรมนูญ เพื่อช่วยกันกวาดล้างความทุจริต และความเหลวแหลกนานาประการในวงการรัฐบาลเสีย" ⁴ ดังนั้นหลังจากการรัฐประหารไม่นาน คณะรัฐประหารได้-

¹ เทอดไทย, 5 กันยายน 2497, หน้า 1.

² รอง ศยามานนท์, - เรื่องเดิม, หน้า 330.

³ ธรรมาธิปไตย, 23 กุมภาพันธ์ 2499, หน้า 1.

⁴ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 282.

ชำระสะสางผู้กระทำผิดทุกริต อย่างไม่รีก็ตาม แม้ว่าจะมพลบ. พิบูลสงคราม จะได้บริหารประเทศแล้ว แต่การทุจริตในวงราชการก็ยังมีอยู่ และเพิ่มมากขึ้นทุกที ๆ นอกจากนั้นยังเกี่ยวพันกันเป็นลูกโซ่ตั้งแต่ข้าราชการชั้นสูง จนถึงข้าราชการชั้นต่ำ กล่าวคือ นักการเมืองและข้าราชการชั้นสูงมักไปซื้อสิทธิซื้ออิทธิพลแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว "บางที่พวกผู้ใหญ่โหมแล้ว แต่ลูกน้องไม่โหม ผู้ใหญ่ก็ไม่กล่าว เพราะลูกน้องรู้ไส้ของผู้ใหญ่ อย่างนี้ก็มีไม่น้อย" ¹ ข้าราชการชั้นผู้น้อยก็มักชอบทำงานเฉพาะแต่ที่มีช่องทางหารายได้เป็นพิเศษ งานใดที่ไม่มีช่องทางทุจริต มักไม่มีใครสนใจ - และหลีกเลี่ยงเสีย ดังนั้น การทุจริตในวงราชการจึงระบาคไปทั่ว

ถึงแม้ว่าอธิบดีกรมตำรวจจะพยายามปราบปรามการทุจริตอย่างเข้มแข็ง เช่น "อธิบดีกรมตำรวจสั่งให้เอาเรื่องตำรวจไปซื้อสิทธิซื้ออิทธิพล", ² "จับผิด 2 ล้านทหารคุม" ³ และ "ไต่ส่งตำรวจนอกเครื่องแบบไปคอมมิ่งกูดอร์รับขึ้นต่าง ๆ จากกระทรวงมหาดไทย เพราะมีข่าวหนาหูว่าข้าราชการกินกันมาก" ⁴ คณะรัฐประหารก็มี การเปิดอภิปรายเรื่องการทุจริตของข้าราชการ "เห็นสมควรไม่ให้ข้าราชการรับของกำนัล" ⁵ และ "ข้าราชการผู้ใดเสีฟสุรา เล่นการพนัน ทานว่าให้ไล่ออกว่าต้นตอคอร์รัปชันมาจากพวกนั้น" ⁶ นอกจากนั้น ยังให้ "ก.พ.วางระเบียบคุ้มครองผู้กล่าวโทษข้าราชการทุจริตให้เป็นความลับ" ⁷ อย่างไรก็ตาม การปราบปรามการทุจริตของข้าราชการก็ยังไม่ได้ผลนัก "คอร์รัปชันกำลังถูกคามประเทศของเราหนักมาก รัฐบาลได้ตั้งกรรมการขออนกรรมการเพื่อกำเนินการปราบปรามหลายครั้งหลายหนก็ไม่สำเร็จอะไร คณะกรรมการบางคณะคนพบมูลเหตุแห่งการคอร์รัปชันว่ายากที่จะปราบได้ เพราะเขาคอร์รัปชันกันเป็นสาย ตั้งแต่ต่ำไปจนถึงสูง ... คอร์รัปชันที่เกิดจากที่สูง-นั้นเอง เป็นภัยร้ายแรงของประเทศชาติ" ⁸ เช่น

¹ เสียดียรภาพ, 12 กรกฎาคม 2498, หน้า 3.
² เสียดียรภาพ, 11 กันยายน 2496, หน้า 1.
³ หลีกเมือง, 18 สิงหาคม 2497, หน้า 1.
⁴ เทอดไทย, 7 สิงหาคม 2497, หน้า 4.
⁵ เทอดไทย, 26 กันยายน 2497, หน้า 1.
⁶ เสียดียรภาพ, 3 กันยายน 2496, หน้า 1.
⁷ เสียดียรภาพ, 17 กันยายน 2496, หน้า 1.
⁸ เสียดียรภาพ, 12 กรกฎาคม 2498, หน้า 1.

มีข่าวลือแพร่สะพัดไปว่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์แตกแยก กับพลตำรวจเผ่า ศรียานนท์ เนื่องจากผลประโยชน์ขัดกัน ... กูแข่งชิงอำนาจทั้งสองนี้ ต่างก็ทำการค้าขายส่วนตัว และใน บางกรณีก็อาศัยอภิสิทธิ์ ทั้งนี้เพื่อหาเงินเพื่อตัวตนเองบ้าง และเพื่อพรรคพวกของท่านบ้าง หนังสือพิมพ์ต่างประเทศถึง กับลงข่าวว่า เพื่อจะหาเงินโตคลองก็มีการค้าฝิ่นเดือนกัน¹

ในที่สุด วันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ก็เกิดรัฐประหาร โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นหัวหน้า ได้ออกร่างที่รัฐบาลของจอมพลป.พิบูลสงคราม - "ไม่สามารถปราบปรามคอร์รัปชัน ... เป็นเหตุให้ประชาชนเสื่อมความนิยมเชื่อถือรัฐบาล"² เป็นสาเหตุสำคัญอันหนึ่งในการรัฐประหาร

(3) ภัยคอมมิวนิสต์

สถานการณ์ในต่างประเทศสมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 2 ไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ เนื่องจากลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งกำลังก่อตัวขึ้นในประเทศจีน ทำให้เกิดสงครามระหว่างรัฐบาลจีนและจีนคอมมิวนิสต์ นอกจากนั้น ลัทธิคอมมิวนิสต์ยังแพร่สะพัดและแทรกแซงเข้าไปในประเทศต่าง ๆ ทางเอเชียอาคเนย์ เป็นต้นว่า เกาหลี เวียดนาม ลาว และเขมร ทำให้เกิดการรบราฆ่าฟันกัน บ้านเมืองระส่ำระสาย ดังนั้น รัฐบาลจอมพลป.พิบูลสงคราม จึงได้ "ประชุมพิจารณาวางแผนการ เพื่อรักษาความสงบทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พิจารณาปัญหา คอมมิวนิสต์ ซึ่งคณะกรรมการถือว่า เป็นความจำเป็นจะต้องพิจารณาโดยด่วน เนื่องจาก ประเทศไทยอยู่ใกล้ประเทศจีน"³ นอกจากนั้น "ภัยแห่งลัทธิแดงกำลังลุกลามอยู่ - รอบประเทศไทย"⁴ และมีข่าวว่า "มีนักการเมืองได้เป็นสำนักคอมมิวนิสต์เข้า-ประเทศ พร้อมทั้งกำลังอาวุธที่จะบุกเข้ามาก่อความวุ่นวายเล็ดลอดขึ้นในประเทศไทย กลุ่มคอมมิวนิสต์นอกประเทศได้เข้ามาประชิดแดนไทย เกิดการปลุกปั่นและผู้รับสินบน-

¹ รุ่ง ชูยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 348.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 349.

³ สยามนิกร, 15 ธันวาคม 2491, หน้า ๗.

⁴ สุภาพบุรุษ, 21 พฤศจิกายน 2491, หน้า 1.

ที่จะนำลัทธิมหาปรัชญาของความสงบสุขเข้ามาสู่ชาติบ้านเมือง" ¹ ดังนั้น จอมพล ป.-
พิบูลสงคราม จึงส่งต่อต้านคอมมิวนิสต์ทั่วประเทศ ² และให้สัมภาษณ์ว่า "ข้าพเจ้าไม่ต้องการ
ลัทธิคอมมิวนิสต์ เพราะลัทธินี้เป็นภัยแก่ความสงบสุขของชาติ และไทยจะเสียเอกราช
อย่างแน่นอนถ้าลัทธินี้มาดำเนินการในประเทศไทย" ³

ดังนั้น รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงมีนโยบายปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์
โดยมีคำสั่งให้ทางการตำรวจสันติบาลสืบสวนพฤติกรรมของเหล่าผู้นิยมลัทธินี้ หรือรับจ้าง
เผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ทุกวิถีทาง นอกจากนี้ ยังสั่งให้ผู้บังคับบัญชาสอดส่องข้าราชการ
ถ้าใครนิยมคอมมิวนิสต์ให้อោความผิดผู้บังคับบัญชาด้วย ⁴ และในที่สุด รัฐบาลก็ใช้ไม้ตาย
ในการจัดการกับพรรคพวกคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย โดยออกพระราชบัญญัติป้องกันการ-
กระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ใน พ.ศ. 2495 และทันทีที่กฎหมายปราบปรามคอมมิวนิสต์ได้
ถูกประกาศใช้ ก็ได้มีการจับกุมครั้งใหญ่อีก เป็นการจับกุมสืบเนื่องมาจากการจับกุมพวก
"กบฏสันติภาพ" ในขอหากอการกบฏ ซึ่งคิดทำลายล้างระบอบประชาธิปไตย และพระมหากษัตริย์
เพื่อนำลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาใช้ปกครองประเทศ ⁵ นอกจากนี้ รัฐบาลยังเตรียม
การรับมือการบุกทางอากาศเป็นการด่วน เนื่องจากสถานการณ์โดยทั่วไปถึงเครียดยิ่งขึ้น
ได้ตั้งโรงเรียนป้องกันราชอาณาจักร ดอนทหารไทยจากประเทศเกาหลีมาป้องกันไทย
จากภัยการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ ⁶ และยังจ่ายเงิน 20 ล้านเพื่อเตรียมต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ ⁷
และที่สำคัญที่สุดคือ ในพ.ศ. 2497 ไทยได้เข้าร่วมประชุมก่อตั้ง "องค์การชืออาโต"
(South-East Asian Treaty Organization) ซึ่งประชุมกันที่ประเทศฟิลิปปินส์
ประเทศที่เข้าร่วม ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ฟิลิปปินส์
ปากีสถาน และ ไทย

¹ สุภาพบุรุษ, 1 พฤศจิกายน 2491, หน้า 1.

² สุภาพบุรุษ, 10 พฤศจิกายน 2491, หน้า 1.

³ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

⁴ สยามรัฐ, 14 พฤศจิกายน 2495, หน้า 1.

⁵ สยามรัฐ, 15 พฤศจิกายน 2495, หน้า 1.

⁶ เทอไทย, 28 สิงหาคม 2497, หน้า 1.

⁷ เทอไทย, 10 กันยายน 2497, หน้า 1.

ทุกประเทศที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกโตตกลงกันในทางท้าวว่า ถ้าประเทศใดถูกรุกราน
ให้ประเทศอื่นช่วยทันที จากการศึกษาที่ไทยเข้าร่วมเป็นสมาชิกขององค์การซีเอไอทีนี้ ทำให้
ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาอย่างมาก

ในขณะที่เดียวกันนี้ ก็มีข่าวว่า "จีนแดงป่าวประกาศให้ปรีดีฯ มีฐานะเป็นผู้นำ
ประชากรไทย ... เขาโตกล่าวชักชวนคนไทยไม่ให้ยอมตนเป็นเครื่องมือของจักรวรรดิ-
นิยม และขอให้ดำเนินการต่อสู้สหรัฐอเมริกา ... ซึ่งมีที่ท่าจะใช้ประเทศไทยเป็นฐานทัพ
เพื่อการรุกราน" ¹ และ "ตั้งปรีดีฯ เป็นหัวหน้าคอมมิวนิสต์ ... ปรากฏว่าได้มี -
กองทัพอิสระพวกหนึ่ง ในความควบคุมของนายปรีดี พนมยงค์ ได้มาตั้งค่ายรวมพล
อยู่ที่แคว้นฉาน เขตแดนพม่า เพื่อระดมกำลังอาวุธและผู้คน มีแผนการจะบุกประเทศไทย
ด้วยความสนับสนุนจากจีนคอมมิวนิสต์" ² นอกจากนี้ยังมีข่าว ดริ๊ก โครม เกี่ยวกับนายปรีดี
พนมยงค์ ต่าง ๆ นานา เช่น "ปรีดี เขียนบทความดารัฐบาล", ³ "ปรีดีทำธนบัตร เก
ในฮ่องกง", ⁴ "ประกาศกอง ปรีดี คือคอมมิวนิสต์!", ⁵ "จัดทำเอกสาร ปรีดี แจกทุก -
กระทรวงรัฐเคลื่อนไหว" ⁶ และ "กองทัพปรีดีเคลื่อนไหวถึงคักเหนือเขตพม่า" ⁷ เป็นต้น
ตั้งที่มีข่าวลือถึงกลาวนี้ ม.ล.ชาบ กฤษร ๗ อยุธยา อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ได้ -
โตตอบ ว่า "จีนแดงจะทำให้ประเทศไทยเป็น 2 คณะเหมือนกับ
จีนที่มีเม้าเซตุงและเจียงไคเช็ค ... โดยให้มีพิบูล - ปรีดีขึ้นในประเทศไทย" ⁸

¹ "คำสรุปบทความหนังสือพิมพ์ใหม่", หลักเมือง, 9 สิงหาคม 2497, หน้า 1.

² ราษฎร์, 23 กันยายน 2497, หน้า 1.

³ หลักเมือง, 3 สิงหาคม 2497, หน้า 1.

⁴ หลักเมือง, 24 สิงหาคม 2497, หน้า 1.

⁵ หลักเมือง, 27 สิงหาคม 2497, หน้า 1.

⁶ เทอคไทย, 1 กันยายน 2497, หน้า 1.

⁷ เทอคไทย, 9 กันยายน 2497, หน้า 1.

⁸ หลักเมือง, 17 สิงหาคม 2497, หน้า 1.

ถึงแม้ว่ารัฐบาลจอมพล.พิบูลสงคราม ได้พยายามปราบปรามและต่อต้านคอมมิวนิสต์ทุกวิถีทาง แต่การเคลื่อนไหวของพวกคอมมิวนิสต์ก็มีได้เบาบางลง ต่อมาในปี พ.ศ. 2499 นักการเมืองและนักหนังสือพิมพ์คนหนึ่ง ซึ่งมีนายเทพ โชติขนิชิต เป็นหัวหน้า เดินทางไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนตามคำเชิญของประเทศนั้น เมื่อขณะนั้นเดินทางกลับมาถึงกรุงเทพฯ ก็ถูกจับกุม ทั้งนี้รัฐบาลถือว่าเป็นผู้ส่อไส้กับพวกคอมมิวนิสต์ และอาจก่อความไม่สงบขึ้น และจากการที่รัฐบาลจอมพล.พิบูลสงคราม "มีวัตถุประสงค์เรื่องการต่อต้านคอมมิวนิสต์จนลึ้มคิดถึงการปรับปรุงระบอบการปกครองในประเทศไทย" ¹ จอมพล. จิ่งไคชื่อ่ว่า "เป็นผู้นำในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่แข็งแกร่งที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" ²

2) การเมืองต่างประเทศ

ในการต่างประเทศ รัฐบาลจอมพล.พิบูลสงคราม ได้ดำเนินนโยบายส่งเสริมไมตรีอันดีกับนานาประเทศ เชิดชูอุดมคติแห่งสหประชาชาติ และยึดมั่นในฝ่ายเสรี - ประชาธิปไตย ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ทุกรูปแบบและแทรกแซงที่มุ่งหวังระบอบ "ประเทศไทยเป็นประเทศแรกที่ส่งกองทหารไปช่วยประเทศเกาหลี ในสงครามเกาหลีตามข้อเรียกร้องของสหประชาชาติ" ³ และงานสำคัญอย่างหนึ่งของรัฐบาลจอมพล.พิบูลสงคราม คือ ได้รวมลงนามในกฎบัตรเซเป็ค และสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือเรียกว่า "สนธิสัญญาซีโอโต" เมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. - 2497 ณ กรุงมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ สนธิสัญญานี้มีวัตถุประสงค์จะป้องกันการแทรกซึมและก่อความของคอมมิวนิสต์ ซึ่งได้ก่อให้เกิดการรบกันในเวียดนาม เขมร และลาว มาแล้ว ต่อมา ส.ป.อ. ได้จัดให้มีการประชุมคณะมนตรีแห่งสนธิสัญญาเป็นครั้งแรกขึ้นที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 23 - 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2498 และต่อจากนั้น รัฐบาลจอมพล. - ยังได้เชื้อเชิญประเทศภาคีสมาชิกสนธิสัญญาซีโอโต เขาร่วมในการฝึกซ้อมรบผสมกับ -

¹ เทอดไทย, 3 กันยายน 2497, หน้า 4.

² "คำสรุปบทความหนังสือพิมพ์ไทย, เรื่องเดิม, หน้า 1.

³ รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, หน้า 343.

กองทัพไทย "เพื่อแสดงให้เห็นถึงสมรรถภาพของภาคีสมาชิกแห่งสนธิสัญญาซีโอทีทั้งหลาย ในการป้องกันร่วมกัน คอยการเสริมประสิทธิภาพแห่งการเคลื่อนกำลังทหารอย่างรวดเร็ว"¹

ในการต่อต้านและปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์นี้ ประเทศไทยได้รับความร่วมมือ และความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก เช่น ผู้เชี่ยวชาญทางทหารอเมริกา มาสำรวจภาวะทหารประเทศไทยจะสามารถทำการต่อต้านการรุกรานของคอมมิวนิสต์ ได้เพียงใด² สหรัฐอเมริกายังจ่ายเงินช่วยไทยอีก 24 ล้านเหรียญเพื่อการก่อสร้าง อาคารทางทหาร³ และช่วยปรับปรุงกำลังกองทัพไทยเนื่องจากประเทศไทยอยู่ติดกับกองทัพ คอมมิวนิสต์⁴ นอกจากนี้ ประเทศไทยและสหรัฐอเมริกาได้ลงนามรวมโครงการปรมาณู เพื่อสันติ⁵ สหรัฐอเมริกายังส่งกำลังเข้าข้อมรบกับไทย⁶ ฯลฯ ทั้งนี้มีชาวกรีกโครมา ผู้วางแผนการ (คอมมิวนิสต์ - ผู้เขียน) ในตะวันออกโตมองข้ามประเทศลาวและกัมพูชา มาแล้ว และคอยหาโอกาสที่จะรุกรานประเทศไทย ผนว และมลายูต่อไป⁷ หนังสือพิมพ์- ใหมได้ลงข่าวว่า "เมื่อสัปดาห์ที่แล้ว คอมมิวนิสต์เริ่มประกาศที่หมายต่อไปคือประเทศไทย"⁸

อย่างไรก็ดี เขวาร์รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะต้องเตรียมพร้อมเพื่อ ป้องกันการรุกรานของคอมมิวนิสต์รอบ ๆ ประเทศ อาทิ "ไทยอิสระ" ซึ่งจะขยายตัว -

¹ ชาวไทย, 8 กันยายน 2499, หน้า 1.

² สยามรัฐ, 14 ตุลาคม 2498, หน้า 1.

³ ชาวไทย, 28 กรกฎาคม 2498, หน้า 1.

⁴ ชาวไทย, 30 กรกฎาคม 2498, หน้า 1.

⁵ ธรรมาธิปไตย, 15 กรกฎาคม 2498, หน้า 1.

⁶ ชาวไทย, 8 กุมภาพันธ์ 2499, หน้า 1.

⁷ เทอดไทย, 18 สิงหาคม 2497, หน้า 1.

⁸ "คำสรุปจากบทความหนังสือพิมพ์ใหม่", เรื่องเดิม, หน้า 1.

มาใกล้ไทย"¹, "เขมรอิสระบางกลุ่มที่ชุมนุมชิดเขตแดนไทย"² และต้องคอยปราบปรามโจรจีนมลายูตามพรมแดนทางภาคใต้ แต่รัฐบาลก็ดำเนินนโยบายส่งเสริมสัมพันธไมตรีกับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง

3) สภาพเศรษฐกิจ

หลังจากที่เศรษฐกิจของประเทศไทยทรุดโทรมลงในสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลของพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้พยายามแก้ไขปัญหาค่าครองชีพ แต่ก็มิได้ทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ดังนั้น คณะรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490 จึงถือเอาการที่รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขเรื่องภาวะการครองชีพของประชาชนเป็นสาเหตุในการรัฐประหาร

เมื่อจอมพล.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 ก็พยายามแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจหลายวิธี เช่น "สงวนอาชีพ 25 อย่างแก่คนไทยอีก ... อาชีพที่สงวนให้คนไทยนี้ ก็เป็นอาชีพเดียวกับที่เคยสงวนในรัฐบาลสมัยจอมพล.ช่วงแรก"³, "ประกาศห้ามสิ่งสินค้าฟุ่มเฟือยเข้าประเทศครั้งใหญ่"⁴ และ "พาณิชย์ตักเตือนพ่อค้าขึ้นราคาสินค้า"⁵ นอกจากนี้ "จอมพล เรียกประชุมเจ้ากระทรวง พิจารณาตัดรายจ่ายงบประมาณ ... ว่ามีรายจ่ายท่วมรายได้อยู่เกือบ 1 พันล้านบาท"⁶ ในขณะเดียวกัน จอมพล. ยังให้ส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ โดย "ประชุมส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์... หากทำสำเร็จได้จริงจะนำรายได้มาสู่ประเทศชาติและประชาชนอย่างใหญ่หลวงอย่างหนึ่ง"⁷ และ "ฟื้นฟูอุตสาหกรรมครั้งสำคัญ เพื่อขยายและฟื้นฟูอุตสาหกรรมในประเทศให้ก้าวหน้าต่อไป โดยเพิ่มทุนการผลิตสินค้าขึ้นในประเทศจากวัตถุดิบที่เรามีอยู่แล้ว-

¹ ข่าวไทย, 10 มิถุนายน 2498, หน้า 1.

² ข่าวไทย, 12 กรกฎาคม 2498, หน้า 1.

³ สยามนิกร, 26 ตุลาคม 2495, หน้า 1.

⁴ สยามนิกร, 17 ธันวาคม 2491, หน้า 1.

⁵ สยามนิกร, 19 ธันวาคม 2491, หน้า 1.

⁶ สยามรัฐ, 26 ตุลาคม 2495, หน้า 1.

⁷ สยามรัฐ, 1 พฤศจิกายน 2495, หน้า 1.

ตามเจตน์จำนงค์ของรัฐบาล" ¹ พร้อมกับนั้นคณะกรรมการประสานงานเศรษฐกิจได้พิจารณาใช้เงินงบประมาณหนักในทางการลงทุนทางอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และการขนส่ง เพราะรัฐบาล "สั่งใช้เงินฟื้นฟูเศรษฐกิจใหม่" ² ดังนั้นรัฐบาลจึงออกพระราชบัญญัติประมวลที่ดินและพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม เพื่อ "ปรับปรุงการบริหารราชการแผ่นดินในทางเศรษฐกิจ โดยจะยึดถือการอุตสาหกรรมเป็นสาระสำคัญ อีกอย่างหนึ่ง เพิ่มจากการกลักรรรมซึ่งเป็นอาชีพของประชาชนแต่ดั้งเดิมตลอดมา" ³

อย่างไรก็ตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศในช่วงนั้นก็ยังเป็นที่น่าวิตก เนื่องจากมีการทุจริตในวงราชการมาก เงินหลวงรั่วไหลในปีหนึ่ง ๆ เป็นเงินเรือนล้าน ประกอบกับสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ รัฐบาลจึงต้องใช้จ่ายเงินงบประมาณกลาโหมและมหาดไทยมาก ในขณะเดียวกัน การค้าทั่วไปก็ตกต่ำ โดยเฉพาะราคาข้าวและราคายาง ซึ่งเป็นสินค้าที่นำรายได้มาสู่ประเทศตกต่ำลง เมื่อรัฐบาลพิจารณาเห็นว่าสถานการณ์ทางเศรษฐกิจต่อไปต้องเกิดภาวะตกต่ำลง จำเป็นต้องประหยัดงบประมาณที่สุด จึง "เขาควบคุมเงินทุกกระทรวง ประหยัดงบประมาณให้" ⁴ พร้อมกับนั้นก็กวัดขั้นในการเสียภาษี และจับกุมผู้เลี่ยงภาษีอย่างเฉียบขาด โดยเฉพาะค่าธรรมเนียมต่างดาว นอกจากนี้ รัฐบาลยังเก็บ "ภาษีบางอย่างหยุดหยิมไปและยังไม่เป็นธรรมแก่สังคม" ⁵ จึงอาจกล่าวได้ว่า รายได้สูงสุดของประเทศในช่วงนั้น ได้จากค่าธรรมเนียมและภาษีต่าง ๆ เช่น รายได้ของประเทศในงบประมาณปี 2496 "ปรากฏว่ารายได้สูงสุดเป็นเงิน 4150 ล้านบาท และรายได้ทั้งหมดนี้ ปรากฏว่าได้มาจากค่าธรรมเนียมต่างดาว 322 ล้านบาท" ⁶ แม้กระนั้น รัฐบาลยังต้องจ้างผู้เชี่ยวชาญจากอเมริกามาช่วยเก็บภาษี

¹ เสียดียรภาพ, 17 กันยายน 2496, หน้า 1.

² หลักเมือง, 27 สิงหาคม 2497, หน้า 1.

³ ราษฎร์, 29 กันยายน 2497, หน้า 2.

⁴ เทอดไทย, 29 สิงหาคม 2497, หน้า 1.

⁵ ชชาติ, 10 พฤศจิกายน 2495, หน้า 1.

⁶ เทอดไทย, 12 กันยายน 2497, หน้า 1.

รัฐบาลจอมพล.พิบูลสงคราม ได้พยายามที่จะหยุดเศรษฐกิจของชาติไว้ทุกวิถีทาง ในขณะที่ "ค่านำเงินบาทตกต่ำอย่างหนัก" ¹ รัฐบาลได้เสนอร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดจัดสรรเงินตราเกินจำนวนธนบัตรออกใช้ พ.ศ. 2498 "กระทรวงการคลังจะใช้เงินจำนวนนี้ทุ่มในตลาดแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ เพื่อรักษาระดับการแลกเปลี่ยนสินค้า และระดับอัตราแลกเปลี่ยนไม่ให้ขึ้นลงอย่างชวสحاب หรือไม่ให้ขึ้นเลย โดยถือระดับ 1 ปอนด์ต่อ 56 บาท" ² และเมื่อถึงสิ้นปีงบประมาณ รัฐบาลก็พยายามรักษาดุลยภาพของงบประมาณโดย "เร่งรัดภาษี ปิดหีบงบประมาณ" ³ และ "ตัดทอนข้าราชการตำแหน่งต่าง ๆ ออกให้หมด ที่ได้ขอตั้งไว้แต่ไม่มีตัวบรรจุจริง และไม่มีการเพิ่มเติมตำแหน่งขึ้นใหม่เป็นอันขาด ทั้งนี้ให้งบประมาณเข้าสู่ดุลย์ในทางการคลัง" ⁴ แม้กระนั้น รัฐบาลก็ยังถูกโจมตีเกี่ยวกับฐานะการเงินของชาติอย่างหนัก และคณะรัฐประหารก็ถือเอาปัญหาเศรษฐกิจเป็นสาเหตุในการทำรัฐประหาร เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 รัฐบาลของจอมพล.พิบูลสงคราม ในช่วงที่ 2 ก็สิ้นสุดลงในวันนั้น

เมื่อศึกษาสภาพสังคมในสมัยจอมพล.พิบูลสงคราม ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2490-2500) ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง จะเห็นได้ว่า สถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า สืบเนื่องมาจากลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งก่อตั้งขึ้นในประเทศจีน และแพร่สะพัดแทรกซึมไปทุกหัวระแหงในประเทศต่าง ๆ ทางเอเชียอาคเนย์ อาทิ เกาหลี เวียดนาม เขมร และลาว เป็นต้น ทำให้เกิดผลกระทบต่อประเทศไทย ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม คือ

¹ เสียดียรภาพ, 5 กรกฎาคม 2498, หน้า 1.

² ธรรมาธิปัตย์, 18 กรกฎาคม 2498, หน้า 1.

³ เทอดไทย, 17 กันยายน 2497, หน้า 1.

⁴ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

ในด้านสังคม สังคมไทยในช่วงนั้น เริ่มมีการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม มีชนชั้นกรรมกรเกิดขึ้น ซึ่งแต่เดิมกรรมกรส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่อพยพมาจากดินแดนดินใหญ่ และได้นำเอาระบบการจัดตั้งกลุ่มกรรมกรเข้ามาเผยแพร่ ประกอบกับรัฐบาลไม่ได้สนใจสวัสดิภาพของกรรมกรเท่าไรนัก จึงทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกรรมกรกับนายจ้างหรือนายทุน มีการเดินขบวน การประท้วงโดยนัดหยุดงาน และเรียกร้องความเป็นธรรม ทำให้เกิดความระส่ำระสายในสังคมขึ้น

ในด้านการเมือง ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการแทรกแซงของลัทธิคอมมิวนิสต์ เนื่องจากมีนักการเมืองและประชาชนบางกลุ่มที่นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศ ดังนั้นจอมพล.พิบูลสงคราม ซึ่งต่อต้านลัทธินี้ จึงพยายามที่จะต่อต้านและปราบปรามพวกคอมมิวนิสต์ทุกวิถีทาง ทั้งภายในและภายนอกประเทศ จนได้ชื่อว่าเป็นผู้นำในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ที่เข้มแข็งที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่การที่รัฐบาลจอมพล.พิบูลสงคราม มุ่งแต่จะต่อต้านและปราบปรามคอมมิวนิสต์ จึงไม่ได้สนใจปรับปรุงระบอบการปกครองในประเทศเท่าไรนัก

ส่วนด้านเศรษฐกิจ ในช่วงนี้ รัฐบาลต้องจ่ายเงินจำนวนมากให้แก่กระทรวงกลาโหมและมหาดไทย เพื่อบำรุงกำลังและปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์ นอกจากนี้ ยังต้องจ่ายเงินจำนวนมากศาลในการสงเคราะห์ไปพร้อมกับสหประชาชาติรบในเกาหลี ประกอบกับสถานการณ์ทางการค้าทั่วไปตกต่ำ ข้าราชการทุจริต ทำให้เงินหลวงรั่วไหล จึงทำให้เศรษฐกิจในช่วงนี้สั่นคลอนและเป็นที่น่าวิตกมาก จึงเป็นสาเหตุสำคัญอันหนึ่งที่คณะรัฐประหาร โดยการนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการรัฐประหารขึ้น ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ซึ่งนับเป็นจุดจบของรัฐบาลจอมพล.พิบูลสงครามในช่วงที่ 2

3.3 สถานการณ์ของหลวงวิจิตรวาทการในสังคม

การที่จะศึกษาวรรณคดีให้เกิดวรรณคดีวิจักขณ์นั้น นอกจากจะศึกษาสังคมอันเป็นที่เกิดของวรรณกรรมนั้นแล้ว สิ่งที่ไม่ควรละมองข้ามไปก็คือ การศึกษาภูมิหลังและสถานการณ์ของผู้ประพันธ์วรรณกรรมนั้น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากวรรณกรรมเป็นผลผลิตของกวีหรือนักประพันธ์ ซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งของครอบครัวของอาชีพ และของกลุ่มสังคม

ที่กวีหรือนักประพันธ์อยู่ ดังนั้น ความคิด ความรู้สึกหรือโลกทัศน์ของกวีหรือนักประพันธ์
ที่สอดแทรกอยู่ในวรรณกรรม จึงเป็นไปตามสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์ของกวีหรือนัก-
ประพันธ์ในสังคม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า "การใช้ชีวิตส่วนตัวย่อมสัมพันธ์กับการทำงาน
ส่งผลกระทบต่อกัน ไม่อาจแยกจากกันได้ ทุกอย่างหนึ่งคือ เป้าหมายในการดำเนินชีวิต
เป็นอย่างไร งานเขียนก็จะสะท้อนออกมาอย่างนั้น" ¹ ดังนั้น เมื่อผู้เขียนต้องการจะ
ศึกษาบทละครประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ ให้ลึกซึ้ง จึงจำเป็นต้องศึกษา
ชีวประวัติของ หลวงวิจิตรวาทการ โดยสังเขป ทั้งนี้ผู้เขียนจะศึกษาภูมิหลังของหลวง-
วิจิตรวาทการ โดยเน้นเฉพาะด้านที่มีผลโดยตรงต่องานประพันธ์บทละครประวัติศาสตร์
ของท่าน อาทิ หลวงวิจิตรวาทการในฐานะนักการเมือง ในฐานะนักประวัติศาสตร์
และในฐานะนักประพันธ์ เป็นต้น ส่วนชีวประวัติทั่ว ๆ ไป ²ผู้เขียนจะกล่าวโดยสังเขป
ดังนี้

หลวงวิจิตรวาทการ เป็นบุคคลที่นับว่าสำคัญ และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีทั้ง-
ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และสมัยประชาธิปไตย เพราะ "ท่านผู้นี้ได้ทำตัวเป็นแบบ-
อย่างที่ดีทั้งในความมานะพยายามฝึกฝนตนเอง และในการทำงานที่เก่ง พรอมนั่ง-
สามารถหมุนตัวให้เข้ากับเหตุการณ์ได้ดีทุกสมัย นำตัวโตเต่าจากผู้น้อยขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่
สำคัญด้วยความสามารถ ... บางคราวไม่มีใครคาดคิดว่าท่านจะทำได้ แต่ท่านก็ทำ
สำเร็จมาแล้ว ด้วยประสบการณ์ต่าง ๆ ที่โตต่อสู้เอาตัวรอดมาได้" ³

¹ วัฒน วรรณยางกูร, "บันทึกของผม", โลกหนังสือ, 3 (ตุลาคม, 2522), หน้า 4.

² ชีวประวัติหลวงวิจิตรวาทการ, คุรุชาลละเอียดใน หลวงวิจิตรวาทการ,
วิธีทำงานและสร้างอนาคต (พระนคร : พดุงศึกษา, 2493), เสรีพร พันธรงค์,
"พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ-ปลัดบัญชาการ สำนักนายกรัฐมนตรี 2441 - 2505",
วิจิตรวาทการอนุสรณ์ เล่ม 2 (พระนคร : รัชการมฤคการพิมพ์, 2505) และ -
เจดีย์ พันธสุธา, "ชีวประวัติและผลงานวรรณกรรมของหลวงวิจิตรวาทการ",
(วิทยานพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกโบราณคดีศาสตร์ มหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517).

³ อรรถ อรรถวุฒิกร, "พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ", บุคคลสำคัญของไทย
(พระนคร : ม.ป.ท., 2507), หน้า 248.

หลวงวิจิตรวาทการ เดิมชื่อ กิมเหลียง วัฒนปฤดา "เกิดวันพฤหัสบดี
วันที่ 11 สิงหาคม พุทธศักราช 2441 ... ในคลองตำบลสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี" ¹
มีชีวิตในปฐมวัยอย่างคนธรรมดาสามัญ ฐานะของครอบครัวก็มีใช้รำรวยอะไรนัก
บิดาชื่อ อิน มารดาชื่อ คล้าย "ที่อยู่เป็นเพิงไม้ไผ่ เป็นฉากรุงรัง จอดอาศัยอยู่หน้าบ้าน
ผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งซึ่งเป็นตา ... คือ หลวงสกลรักษา เป็นนายอำเภอ" ² เมื่อเจริญวัย
ถาวรแก่การศึกษา ก็ได้เรียนหนังสืออย่างเด็กในชนบททั่ว ๆ ไป กล่าวคือ

ตั้งแต่อายุ 5 ขวบ ... พ่อเขียน กุ.ข.ใส่กระดานชนวนไว้ให้
ในเวลาว่างๆ และพอ 4 นาฬิกาก็ต้องแจวเรือไปค้าขายสองคน
กับแม่ อยู่ทางนี้มีชายคอกยดูเลใหญ่เรียนหนังสือตามที่พ่อเขียนไว้ให้
เวลาค่ำพ่อกลับมาจากตลาดก็เขียนได้อีกสองแถว ก็เขียนต่อไปให้ใหม่
สำหรับวันรุ่งขึ้นต่อไป เวลานอน นอนกับย่าซึ่งเป็นคนเจตจำนง
ต่าง ๆ ไวมาก และเล่าไฟฟงเสมอ จนกระทั่งเรื่องสังข์ทอง
เรื่องรามเกียรติ์ เรื่องอุเทน เรื่องพระอภัยมณี และเรื่อง
ขุนช้าง-ขุนแผน เหล่านี้อยู่ในสมองของข้าพเจ้าหมดก่อนที่จะลง-
มืออ่านไคเอง พออายุ 8 ขวบได้เข้าโรงเรียนวัดขวิด ตำบล
สะแกกรัง สอบได้ได้อันดับ 1 ประโยคประฉิม ³

เมื่อ กิมเหลียง จบชั้นประถมศึกษาในสมัยนั้นก็ไม่หันไปเรียนต่อที่อื่น จึงได้
บรรพชาเป็นสามเณร ศึกษาในทางธรรมอยู่ในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ตั้งแต่อายุ 13 ปี
ในช่วงเวลาที่บวชนั้นท่านสอบเปรียญ 5 ประโยคได้เป็นอันดับ 1 ของประเทศ นอกจากนี้
ท่านยังได้ลี้ลับศึกษาภาษาต่างประเทศจนมีความรู้ดี และใช้การได้ทั้งภาษาอังกฤษและ-
ฝรั่งเศสเพื่อหาโอกาสเดินทางไปต่างประเทศ ท่านได้แสดงความรู้ภาษาต่างประเทศโดย
การแปลพงศาวดารเขโรมันเป็นภาษาไทย ใช้นามฉายา ธรรมรังสี เป็นนามปากกาว่าแสงธรรม

¹หลวงวิจิตรวาทการ, บันทึกอัครชีวิตประวัติ อ่างถึงใน เสฐียร พันธงชัย,
เรื่องเดิม, หน้า 5.

²เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

เมื่อลาสิกขาแล้ว ได้เริ่มตนชีวิตการทำงานในกระทรวงการต่างประเทศ
 กองกงสุล เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2461 / กิมเหลียง วัดนปฤดา เป็นผู้ที่มี
 ใหญ่ใฝ่สูงในการทำงาน จะเห็นได้จากคำที่ "ข้าพเจ้าเลือกงานขึ้นที่จะเป็นหน้า-
 เป็นตา ในฐานะที่ฝากตัวเป็นสานุศิษย์ของนายเวรผู้เฒ่า และมาทำงานก่อนคนอื่นเสมอ
 ข้าพเจ้ามีทางจะเลือกงานใดก่อนคนอื่น ... ไม่เป็นการขากล้ามากเกินไปเลยที่จะ
 สร้างความเด่นความสำคัญให้แก่ตัว ขอแต่เพียงให้มีความมักใหญ่ใฝ่สูงในการทำงาน
 และสร้างความคิดของตนด้วยงาน" ¹

ภายหลังที่ กิมเหลียง ได้รับราชการในกองกงสุลได้ 2 ปี 3 เดือน ก็ได้
 เป็นผู้ช่วยเลขานุการสถานทูตไทยประจำกรุงปารีส และเนื่องจากกิมเหลียงเป็นคนมี
 ความรู้ภาษาไทยดีกว่าคนอื่น ๆ จึงได้รับหน้าที่ตามเสด็จพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า-
 จรูญศักดิ์ กฤดากร อัครราชทูตไปในการประชุม หรือในงานเจรจาทุกแห่งที่จำเป็น
 ต้องทำรายงานส่งเขามากรุงเทพฯ เป็นภาษาไทย ต่อมา พ.ศ. 2467 ได้เลื่อน
 ตำแหน่งเป็นเลขานุการประจำสถานทูตปารีส และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น
 หลวงวิจิตรวาทการด้วย

ในระหว่างที่หลวงวิจิตรวาทการ เป็นเลขานุการทูตที่กรุงปารีสนั้น ได้เข้าร่วม
 ประชุมและเขียนรายงานประชุมสันนิบาตชาติเป็นเวลาถึง 5 ปี "หากนับว่าได้ผ่านการ-
 ศึกษาในมหาวิทยาลัยชั้นสูงสุด ไม่มีมหาวิทยาลัยใดจะสูงยิ่งไปกว่านี้" ² ความรู้ที่หลวง-
 วิจิตรวาทการ ได้จากการประชุมสันนิบาตชาตินี้มีประโยชน์ต่อชีวิตการทำงานของท่านมาก
 ดังที่ท่านได้เขียนบันทึกอัครประวัติว่า

ความรู้ที่เราสามารถจะหาได้จากการประชุม การทำงานในที่ประชุม
 อย่างนั้นก็ คือ เลียนแบบความเฉลียวฉลาดของพวกนักการเมือง นักการ-
 ทูตชั้น 1 ที่มาประชุม มาเป็นประโยชน์แก่เรา เราโคบทเรียนได้-

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28 - 29.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

ความรู้ทุกอย่าง ... คำพูดที่คมคาย ไพเราะ แฝงด้วยเจตนา-
ฉลาด ไหวพริบ ที่โต้ตอบกันในปัจจุบันทันด่วน หลักวิชาที่ต่าง-
ฝ่ายต่างยกขึ้นมาต่อสู้กัน ว่าศิลปะที่เลิศมณ และวิธีการอัน-
แนบเนียนในเชิงพูด เราไม่สามารถจะหาเรียนได้จากที่อื่น
ดีกว่าในที่นี้เป็นแน่ 1

นอกจากนั้น หลวงวิจิตรวาทการ ยังได้ "เรียนการฝึกมันสมองในโรงเรียน
ที่เรียกว่า Pelman Institute ซึ่งมีอยู่ในปารีส ... การฝึกมันสมองนั้น เขาสอน
ไปถึงจิตวิทยาด้วย และสอนทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับการสร้างอนาคตของตน" 2 ดังนั้น
จึงไม่เป็นที่น่าสงสัยเลยว่า เหตุใดหลวงวิจิตรวาทการ จึงมีวาทศิลป์และจิตวิทยาในการ
โน้มน้าวจิตใจผู้ฟังให้ชื่นชมคล้อยตาม ไม่ว่าจะเป็นในรูป "ปาฐกถา บทละคร หรือ
บทเพลง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นลีลาการเขียน การพูด ของนักการทูตแทบทั้งสิ้น" 3

หลวงวิจิตรวาทการรับราชการอยู่ในสถานทูตปารีส 6 ปีเต็ม พออย่างเข้า-
ปีที่ 7 (พ.ศ. 2469) ก็ได้ย้ายไปเป็นเลขานุการสถานทูตไทยประจำกรุงลอนดอน
แต่อยู่ลอนดอนได้ไม่นานก็ถูกเรียกตัวมารับราชการในกรุงเทพฯ ตำแหน่งหน้าที่ของ
หลวงวิจิตรวาทการ ในกรุงเทพฯ ถูกโยกย้ายสับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ คือ พ.ศ. 2470
เป็นผู้ช่วยชั้น 1 กองที่ปรึกษา กระทรวงต่างประเทศ พ.ศ. 2471 เป็นปลัดกอง-
สันนิบาตชาติ พ.ศ. 2472 เป็นหัวหน้ากองกงสุล อยู่ได้ 6 เดือนก็ย้ายไปเป็นหัวหน้า
กองการทูต จนถึง พ.ศ. 2474 ได้เป็นหัวหน้ากองการเมือง อยู่ในตำแหน่งนี้ได้ 6 -
เดือนก็ได้รับตำแหน่งผู้ช่วยอธิบดีกรมการเมือง กระทรวงต่างประเทศ เมื่อวันที่ 1
เมษายน พ.ศ. 2475

หลังจากที่คณะปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 แล้ว
หลวงวิจิตรวาทการก็ลาออกจากราชการด้วยเหตุผลส่วนตัว เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2475
หลังจากนั้น ก็มีประกอบอาชีพนักหนังสือพิมพ์

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

3 อัจฉราพร กัญทิพย์, "แนวการเขียนประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ",
ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย (พระนคร : ประพันธ์สาสน, 2519), หน้า 264.

ในช่วงที่หลวงวิจิตรวาทการรับราชการในกระทรวงต่างประเทศนั้น ท่านมีเคล็ดลับที่จะทำให้ชีวิตการทำงานก้าวหน้าอยู่ 2 ประการคือ ประการแรก ศึกษา-แต่แง่ดีของคน ท่านเชื่อมั่นว่า "การมองแง่ดีของคนเป็นอุปสรรคสำคัญอันหนึ่งที่บั่นทาลความก้าวหน้าให้เฉาพลาในทางการงาน" ¹ และอีกประการหนึ่งคือ ใฝ่สูงในการทำงาน เพราะความมั่งคั่งใหญ่ใฝ่สูงนี้จะเป็นเครื่องสร้างความเจริญก้าวหน้าในชีวิตการทำงาน

ก. หลวงวิจิตรวาทการในฐานะนักการเมือง

หลวงวิจิตรวาทการมีชื่อเสียงและมีความเจริญรุ่งเรืองทางการเมืองเป็นอย่างมากผู้หนึ่ง "หลวงวิจิตรวาทการสนใจการเมืองตั้งแต่รับราชการเป็นเลขานุการทูตในปารีส" ² งานส่วนใหญ่ของสถานทูตไทยในปารีสเวลานั้นเป็นงานทางการเมือง ดังนั้น หลวงวิจิตรวาทการ จึงมีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องกับการเมืองเสมอมา เช่น ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนไทยเข้าร่วมประชุมสันนิบาตชาติ และเป็นผู้เขียนรายงานส่งมายังกระทรวงการต่างประเทศ ติดต่อกันมาเป็นเวลา 5 ปี ดังนั้น หลวงวิจิตรวาทการ จึงได้รับประสบการณ์ทางการเมืองจากบรรดานักการเมืองทั้งหลายที่เข้าประชุมกันในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก

การเล่นการเมืองของหลวงวิจิตรวาทการ เริ่มขึ้นตั้งแต่เข้ารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ เป็นการเล่นการเมืองอย่างนักหนังสือพิมพ์ "กองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ในตอนนั้น ... จะต้องออกไปรับต้นฉบับจากหลวงวิจิตรฯ ที่กระทรวงการต่างประเทศเกือบทุกวัน ความส่อว่า เจ้าตัวเล่นหนังสือพิมพ์แทบทุกวัน ซึ่งเท่ากับว่าเล่นการเมืองอยู่ทุกวัน" ³ หนังสือพิมพ์และหนังสือเล่ม ⁴ ที่หลวงวิจิตรฯ -

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, บันทึกอดีตชีวิตประวัติ, อ้างถึงใน เสรีชัย พันธรังษี, เรื่องเดิม, หน้า 31.

² เฉลียว พันธสีดา, หลวงวิจิตรวาทการและงานด้านประวัติศาสตร์ (พระนคร : บรรณกิจ, 2520), หน้า 105.

³ เสรีชัย พันธรังษี, เรื่องเดิม, หน้า 49.

⁴ หนังสือ ที่แต่งในช่วงนี้ เช่น การเมืองการปกครองสยาม, คณะการเมืองเป็นต้น

เขียน แสดงว่าท่านเล่นการเมืองอย่างกว้างขวางมาก

หลังจากที่คณะราษฎรได้ทำการปฏิวัติประกาศล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2475 หลวงวิจิตรวาทการก็ได้ลาออกจากราชการมาทำงานที่โรงพิมพ์ไทยใหม่เต็มตัว ซึ่งนับว่าหลวงวิจิตรวาทการ เริ่มมีบทบาททางการเมืองอย่างจริงจัง และกว้างขวางมากขึ้นในฐานะที่เป็นผู้เขียนบทความทางการเมืองในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ แต่เนื่องจาก หลวงวิจิตรวาทการ "เป็นเพื่อนสนิทของคนหลายคนที่เป็นผู้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง"¹ จึงเป็นนักหนังสือพิมพ์อยู่ไม่นาน เพื่อนในคณะราษฎรก็ชวนให้กลับไปเข้ารับราชการใหม่ในตำแหน่งเจ้ากรมประภาสิต² กระทรวงต่างประเทศ และทำหน้าที่เลขานุการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย ซึ่งเป็นก้าวใหม่และก้าวนี้เองที่ทำให้ท่านก้าวไปสู่ตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2477

หลวงวิจิตรวาทการ ได้รับตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ด้วยเหตุผลทางการเมืองดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า "ผู้เตรียมกันไว้สำหรับจะให้เป็นอธิบดีกรมศิลปากรนั้นก็ไม่ใช่ข้าพเจ้า ได้เตรียมอีกคนหนึ่งไว้ แต่ถูกอาการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่สำคัญสองท่านคือ ท่านจอมพล.พิบูลสงคราม และท่านปรีดี พนมยงค์ มีความเห็นสอดคล้องตอ้งกัน และยืนยันให้ข้าพเจ้าไปอยู่กรมศิลปากรในเวลานั้น"³ หลวงวิจิตรวาทการได้รับราชการอยู่ในกรมศิลปากรเป็นเวลา 8 ปี คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2477 - 2484 ในระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรนี้ รัฐบาลจอมพล.พิบูลสงคราม เริ่มปลูกฝัง "ลัทธิชาตินิยม" ในหมู่ประชาชน หลวงวิจิตรวาทการ "ได้รับมอบหมายใหม่มาทำงาน 'ปลูกตนรักชาติ' ขึ้นทางกรมศิลปากร โดยการแต่งละครประวัติศาสตร์⁴ และเพลงที่เป็นบทปลุกใจให้

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, เรื่องเดิม, หน้า 54.

² ปัจจุบันคือ กรมพิธีการทูต

³ หลวงวิจิตรวาทการ, วิธีทำงานและสร้างอนาคต, หน้า 295.

⁴ ผู้เขียนจะกล่าวถึงสภาพสังคมที่มีอิทธิพลต่อบทละครประวัติศาสตร์ ของหลวงวิจิตรวาทการ โดยละเอียดในบทที่ 4.

รักชาติขึ้น" ¹ นอกจากนั้น หลวงวิจิตรวาทการ ยังได้จัดตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางค์ และสร้างโรงละครชั่วคราวขึ้น เพื่อใช้ฝึกและแสดงละคร ซึ่งแต่ก่อนนี้ไม่มี ในขณะที่หลวงวิจิตรวาทการ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรนั้น ท่านได้รับการแต่งตั้งเป็นเลขาธิการราชบัณฑิตยสภาอีกด้วย ดังนั้น กรมศิลปากร และราชบัณฑิตยสภา จึงต้องเป็นฐานรองรับสภาพวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อสนับสนุนลัทธิชาตินิยมอย่างรุนแรง

การนี้อาจเป็นเพราะความดีงามของหลวงวิจิตรวาทการ ที่ "ปลูกศรัทธาชาติ" เป็นผลดีมาโดยลำดับ หลวงวิจิตรวาทการ จึงได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีลอยอีกตำแหน่งหนึ่ง และเป็นประธานกรรมการอีกหลายต่อหลายคณะที่รับผิดชอบในการสร้างชาติและวัฒนธรรมใหม่ เช่น เป็นประธานคณะกรรมการรัฐนิยม ² ปรธานกรรมการวิหุยกะจายเสียง ³ เป็นต้น นอกจากนั้น หลวงวิจิตรวาทการ ยังเป็นผู้ที่จอมพล.พิบูลสงคราม ไว้นือเชื่อใจ และเชื่อถือในคำปรึกษาอยู่มาก ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า "แผนการรวมเผ่าไทย" ⁴ ที่จะนำไทยไปสู่ "ความเป็นมหาอำนาจ" มาจากความกตของหลวงวิจิตรวาทการ แทบทั้งสิ้น

นอกจากนั้น หลวงวิจิตรวาทการ ยังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้จอมพล.พิบูลสงคราม ใช้อำนาจเผด็จการในการปกครองประเทศ ทั้งนี้เพราะ "หลวงวิจิตรวาทการ เคยได้ทำบันทึกเรื่องลัทธินาซีและฟาสซิสต์ว่าคืออะไร และพิมพ์เป็นโรเนียวให้จอมพล.อ่าน" ⁵

¹ เสฐียร พันธรั้ง, เรื่องเดิม, หน้า 66.

² แคมสุช นุมนเท, "ไทยกับลัทธิในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง", พินอดิต (กรุงเทพฯ : เรื่องศิลป์, 2522), หน้า 186.

³ ประชาชาติ, 14 เมษายน 2482, หน้า 3.

⁴ อ้างถึงแล้วในบทที่ 3.1 สภาพสังคมในสมัยจอมพล.พิบูลสงคราม ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2481 - 2487) การเมืองภายในประเทศว่าควยลัทธิชาตินิยม, หน้า 35.

⁵ สุพจน์ ตานตระกูล (ผู้รวบรวม), พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส พุดถึงขอเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับปริัติ พนมยงค์ และจอมพล.พิบูลสงคราม (กรุงเทพฯ : ศิริพรการพิมพ์, 2522), หน้า 71.

หลวงวิจิตรวาทการ เป็นอธิบดีกรมศิลปากร และรัฐมนตรีลอยอยู่หลายปี ก็ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการศึกษาธิการ เมื่อ พ.ศ. 2483 และเมื่อการเมืองระหว่างประเทศเข้าสู่วิกฤตการณ์มากเข้า เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา - (พ.ศ. 2484) หลวงวิจิตรวาทการ จึงถูกย้ายไปเป็นรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงการต่างประเทศ และครั้นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (ดิเรก ชัยนาม) ย้ายไปเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำญี่ปุ่น หลวงวิจิตรวาทการก็ได้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงต่างประเทศ ด้วยเหตุผลทางการเมือง เช่นเดียวกับเมื่อครั้งที่ได้เป็นอธิบดีกรมศิลปากร

เมื่อประเทศไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 โดยประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร หลวงวิจิตรวาทการ เป็นผู้ที่เข้าข้างฝ่ายอักษะ อันได้แก่ เยอรมนี อิตาลี และญี่ปุ่น ทั้งนี้ พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส ได้ให้การในศาลว่า

สำหรับหลวงวิจิตรวาทการ ... ให้เข้าร่วมกับอักษะเลยที่เดียวนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าหลวงวิจิตรวาทการไปโดยเจตนาอันแท้จริง ทั้งนี้เพราะหลวงวิจิตรฯ เป็นผู้สนใจทางการเมืองทั้งนอกและในประเทศ ทั้งรู้เจตนาหรือความเป็นภัยของแต่ละประเทศโดยดี ที่หลวงวิจิตรฯ กล่าวเช่นนั้นก็โดยหลวงวิจิตรฯ เชื่อกันที่เดียวว่า ถ้าหากว่าไทยได้เข้าร่วมกับอักษะแล้ว ก็เป็นของที่ควรกระทำ และนอกจากนี้ปรากฏว่าก่อนที่ญี่ปุ่นจะบุกเมืองไทย หลวงวิจิตรฯ ก็ได้ทำการติดต่อกับญี่ปุ่นอยู่ด้วยแล้ว¹

เมื่อไทยเข้าร่วมกับอักษะ ญี่ปุ่น ครั้งแรกรัฐบาลไทยส่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ คือ ดิเรก ชัยนาม ไปเป็นทูตในกรุงโตเกียว แต่ครั้นตอนท้ายของสงครามมีการเปลี่ยนแปลงตัวทูต เพราะสงครามรุนแรงขึ้นทุกที และญี่ปุ่นก็อยู่ในภาวะคับขัน หลวงวิจิตรวาทการจึงขอไปเป็นทูตในกรุงโตเกียวแทน โดยให้เหตุผลว่า "ถ้าไม่มีใครไป ข้าพเจ้าขอไปเอง ไหน ๆ ข้าพเจ้าก็ร่วมรับผิดชอบมาแล้ว ขอรบให้ตลอดไป"²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 87 - 88.

² หลวงวิจิตรวาทการ, บันทึกอัตชีวประวัติ, อ้างถึงใน เสรีชัย พันธรัตน์, เรื่องเดิม, หน้า 72.

คังนั้น หลวงวิจิตรวาทการ จึงได้รับตำแหน่งเอกอัครราชทูตประจำญี่ปุ่น ตั้งแต่วันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2486 จนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2

ภายหลังเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง โดยญี่ปุ่นเป็นฝ่ายยอมแพ้ - เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2488 "เมื่อกองทัพอเมริกันเข้ายึดครองโตเกียวได้ 3 วัน นายพลแมคอาเธอร์ ผู้บัญชาการกองทัพอเมริกัน ได้ออกหมายสั่งจับผู้ต้องหา - อาชญากรสงครามในประเทศญี่ปุ่น หมายจับฉบับแรกสั่งจับ 35 คน หลวงวิจิตรวาทการ เป็นคนที่ 35"¹ หลวงวิจิตรวาทการ จึงถูกจับกุมในฐานะอาชญากรสงคราม เพราะ - "เป็นปฏิบัติการปลุกฝังชาตินิยมในประเทศไทย บทประพันธ์ บทเพลง บทละครที่ข้าพเจ้า - แกลงปลุกใจให้รักชาตินั้นเป็นพยาน"²

เมื่อพ้นคดีอาชญากรสงครามแล้ว หลวงวิจิตรวาทการ ก็พ้นจากตำแหน่ง - หน้าที่ราชการด้วย จึงหันมายึดอาชีพการประพันธ์อยู่ประมาณ 4 ปี หลังจากที่จอมพล - พิบูลสงคราม จอมพลผิน ชูณหะวัณ และพลตำรวจเผ่า ศรียานนท์ ได้จัดตั้งรัฐบาล - ขึ้นใหม่ (พ.ศ. 2491) ได้สองปี หลวงวิจิตรวาทการ จึงได้กลับเข้ารับราชการใน - อีก เนื่องจาก "เป็นผู้มีความรู้และความสามารถ ทั้งยังมีเพื่อนสนิทอยู่ในวงการเมือง - หลายคน"⁴ การกลายมารับราชการครั้งหลังนี้ หลวงวิจิตรวาทการ ได้รับตำแหน่ง - ผู้ประสานงานมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต่อจากนั้น ในปี พ.ศ. 2494 ท่านได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จนกระทั่ง พ.ศ. 2495 ท่านได้ มาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ อยู่ในตำแหน่งนี้เพียงชั่วระยะเวลา - ไม่นาน ก็ย้ายไปดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตประจำประเทศอินเดีย ปีต่อมา ก็ได้ย้ายจาก - อินเดียไปดำรงตำแหน่งอัครราชทูตประจำกรุงเบอร์ลิน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อ -

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

² หลวงวิจิตรวาทการ, คำบรรยายเรื่องชาติกับศาสนา, อ้างถึงใน เสรี - ไชยสุต, "คำของสุมาตมหูปกครองและครูสตรีวิทยา", เลือกสุพรรณ, ใน วิจิตร - วาทการอนุสรณ์ เล่ม 2, หน้า 13.

³ อ้างถึงแล้วในบทที่ 3.2 สภาพสังคมในสมัยจอมพล.พิบูลสงครามช่วงที่ 2, หน้า 51.

⁴ เฉลียว พันธลีดา, เรื่องเดิม, หน้า 136.

พ.ศ. 2496 และใน พ.ศ. 2497 หลวงวิจิตรวาทการ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง-
รัฐทวิสามัญ และอัครราชทูตผู้ชำนาญพิเศษ ประจำสาธารณรัฐออสเตรเลียอีกตำแหน่งหนึ่ง
ต่อมา พ.ศ. 2498 ท่านได้รับตำแหน่งอัครราชทูตประจำประเทศยูโกสลาเวีย อีกตำแหน่ง
หนึ่งด้วย ¹

หลวงวิจิตรวาทการ ปฏิบัติหน้าที่อัครราชทูตประจำประเทศสวีเดน แคนด
ออสเตรเลีย และยูโกสลาเวีย จนกระทั่งถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2501 จอมพลสฤษดิ์-
ธนะรัชต์ ได้ชักชวนหลวงวิจิตรวาทการ ให้เข้าร่วมการปฏิวัติการปกครองประเทศไทย
หลวงวิจิตรวาทการ ยินดีร่วมการปฏิวัติครั้งนี้ โดยคิดแผนการปฏิวัติร่วมกับที่กรุงลอนดอน
ประเทศอังกฤษ และกลับมาประเทศไทยเพื่อทำการปฏิวัติ ยึดอำนาจจอมพล.พิบูลสงคราม
เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 การปฏิวัติครั้งนี้สำเร็จด้วยความเรียบร้อย และ-
หลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501
ได้แต่งตั้งให้หลวงวิจิตรวาทการ ดำรงตำแหน่ง รองผู้อำนวยการฝ่ายพลเรือน กอง-
บัญชาการคณะปฏิวัติ และประธานวางแผนการศึกษาของบัญชาการคณะปฏิวัติ และ-
เนื่องจากหลวงวิจิตรวาทการ เป็นผู้มีความสามารถและเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน
ของคณะปฏิวัติผู้ตั้งเป็นอย่างมาก ใน พ.ศ. 2502 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงได้-
แต่งตั้งให้หลวงวิจิตรวาทการ ดำรงตำแหน่งปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี และ-
ตำแหน่งอื่น ๆ อีกหลายตำแหน่ง ²

จากการศึกษาภูมิหลังของหลวงวิจิตรวาทการ ในฐานะนักการเมือง จะเห็น-
ได้ว่า ชีวิตการเมืองของท่านมีทั้งรุ่งโรจน์และตกอับ คราวตกอับครั้งสำคัญคือ สมัยที่-
ถูกจับในข้อหาอาชญากรรมสงคราม ท่านต้องออกจากราชการและพ้นจากตำแหน่งต่าง ๆ
ไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง และด้วยเหตุผลทางการเมืองอีกเช่นกัน ที่ทำให้ท่านกลับเข้า-
รับราชการร่วมกับคณะรัฐบาลจอมพล.พิบูลสงคราม ในช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2491)

¹ เก็บความจาก เจลีชว. พันธสีดา, เรื่องเดิม, หน้า 68 - 70.

² ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก.

ครั้งนี้ชีวิตทางการเมืองของท่านกลับรุ่งโรจน์ขึ้น และถึงแม้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะคงหมายต้อ่านาจลง หลวงวิจิตรวาทการ ก็ยังทรงรุ่งโรจน์อยู่และรุ่งโรจน์ที่สุดในสมัยที่ดำรงตำแหน่งปลัดบัญชาการ สำนักนายกรัฐมนตรี ของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเป็นตำแหน่งทางการเมืองตำแหน่งสุดท้ายในชีวิตของท่าน ¹

ตลอดเวลาตั้งแต่ หลวงวิจิตรวาทการ รั้งราชการตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร และดำรงตำแหน่งอื่น ๆ อีกจนกระทั่งสิ้นชีวิต (พ.ศ. 2477 - 2505) นับเป็นเวลา 28 ปีนี้ ท่านมีบทบาทสำคัญทางการเมืองเสมอมา จึงเป็นที่เชื่อได้ว่า ทัศนคติ และความเชื่อของท่าน ย่อมต้องมีอิทธิพลต่อโชคชะตาของประเทศไทยบ้าง ดังที่ หลวงวิจิตรฯ ได้เคยกล่าวไว้ว่า "ข้าพเจ้าเห็นว่า โชคชะตาของประเทศชาติเป็นของมีจริง ... แต่เราสามารถจะหลอหลอมกลมกล่อมเกลายปรับให้ตามใจชอบของเรา ถ้าเราไม่หลอหลอมและทำรูปให้มันก็เป็นรูปของมันเอง รูปที่โชคชะตาอันเองนั้น อาจเป็นรูปที่ไม่พอใจของเรา หรืออาจนำความทุกข์ ความเดือดร้อนมาให้เราที่เดี๋ยวก่อน" ²

ดังนั้น หลวงวิจิตรวาทการ จึงมีบทบาทสำคัญร่วมกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในอันที่จะปั้นประเทศชาติให้เป็นประเทศมหาอำนาจ โดยใช้ "ลัทธิชาตินิยม" เป็นเครื่องมือ หลวงวิจิตรวาทการ ได้แสดงทัศนคติเกี่ยวกับชาตินิยมว่า "ลัทธิชาตินิยมเป็นลัทธิที่ดี ... ข้าพเจ้าเป็นชาตินิยมจริง ๆ ข้าพเจ้าเป็นชาตินิยมมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ยังเป็นชาตินิยมเมื่อถูกจับขังขังขังขังในคอนสตันติโนเปิล สงครามโลกครั้งที่สอง และยังเป็นชาตินิยมอยู่จนทุกวันนี้ ไม่มีโทษทัณฑ์หรือวิถีทางใด ๆ จะมาเปลี่ยนข้าพเจ้าเป็นอย่างอื่นได้ นอกจากชาตินิยม" ³

¹ หลวงวิจิตรวาทการ ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2505.

² หลวงวิจิตรวาทการ, วิธีทำงานและสร้างอนาคต, หน้า 333.

³ หลวงวิจิตรวาทการ, "ผลของลัทธิชาตินิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ", วิจิตรอนุสรณ์ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2505), หน้า 182.

เมื่อศึกษาทัศนคติของหลวงวิจิตรวาทการ เกี่ยวกับชาตินิยม จะเห็นได้ว่า-
มีความหมายเป็น 2 นัย กล่าวคือ

ในระยะสงครามอินโดจีน ชาตินิยมหมายถึงการสร้างควมยิ่งใหญ่ของชาติ
ทั้งนี้เพราะ "คำว่า ชาติไทย ในที่นี้ ข้าพเจ้ามิได้หมายแต่เฉพาะพวกเราที่อยู่ในประ-
เทศไทยในบัดนี้เท่านั้น แต่ข้าพเจ้าหมายตลอดถึงพี่น้องของเราทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง
และในกรุงกัมพูชาด้วย" ¹ ดังนั้น จึงได้เกิดแผนการรวมเผ่าไทยขึ้นด้วยการขยาย-
อาณาเขตเรียกร่องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ด้วยเหตุผลทางประวัติศาสตร์ของหลวง-
วิจิตรวาทการ ที่ว่าดินแดนเหล่านี้เป็นที่อยู่ของ "คนไทย" ทั้งสิ้น

ความหมายของ "ชาตินิยม" ของหลวงวิจิตรวาทการ ได้พัฒนาไปตามสภาวะ
ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปในสมัยจอมพล.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ช่วง-
ที่ 2 ความสำคัญของ "ชาตินิยม" ขึ้นอยู่กับความมีประสิทธิภาพที่จะต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์
ที่หลวงวิจิตรวาทการ เห็นว่ากำลังคุกคามและแทรกแซงประเทศไทยอยู่ "ชาตินิยม -
เป็นพวกเดียวกับที่คอมมิวนิสต์กลัว ประเทศชาตินิยมเป็นป้อมปราการสำคัญยิ่งสำหรับ
ต่อสู้ต้านทานกับการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ ฮิตเลอร์กับมุสโสลินีจะเป็นคนดีหรือร้าย
ก็ตามที่ แต่โลกจะต้องยอมรับว่า คนทั้งสองนี้ได้ช่วยป้องกันยุโรปตะวันตกให้รอดพ้น
อำนาจครอบครองของคอมมิวนิสต์" ² แสดงว่า หลวงวิจิตรวาทการ เห็นว่าความ
เชื่อในลัทธิชาตินิยมเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นจะต้องส่งเสริมยิ่ง

ในฐานะที่หลวงวิจิตรวาทการ และจอมพล.พิบูลสงคราม มีความเชื่อมั่น
ในหลักการชาตินิยมเช่นเดียวกัน ประกอบกับความสัมพันธ์ใกล้ชิดในฐานะผู้ที่เคยร่วม
งานกันด้วยความเข้าใจดีต่อกัน จึงส่งผลให้หลวงวิจิตรวาทการ มีบทบาทสำคัญใน
การสร้างสรรคทานิยมด้านความรักชาติให้แก่ประชาชนเป็นอย่างมาก ข้อคิดและผลงาน
ของหลวงวิจิตรวาทการ สามารถแพร่สู่ประชาชนทุกชั้นได้อย่างกว้างขวาง ทั้งทาง-

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, ชาติไทยจะชนะ, บรรยายทางวิทยุกระจายเสียง
15 ธันวาคม 2483, อาจถึงใน กอบแก้ว สุวรรณทัต - เพียร, "การเขียน-
ประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม : พิจารณาหลวงวิจิตรวาทการ", วารสารธรรมศาสตร์,
6 (มิถุนายน - กันยายน, 2519), หน้า 155.

² หลวงวิจิตรวาทการ, "โลกปัจจุบันในแง่ประวัติศาสตร์", วิจิตรอนุสรณ์, หน้า 244.

หนังสือวิชาการ คำบรรยาย หรือ บัญญัติและเพลงปลุกใจให้รักชาติทั้งหลาย ทาง-
วิทยุกระจายเสียง ทั้งนี้ด้วยความสนับสนุนของรัฐบาลจอมพล.พิบูลสงคราม ซึ่ง -
สามารถควบคุมสื่อมวลชนที่สำคัญและสามารถเข้าถึงประชาชนมากที่สุด คือ วิทยุ²
นอกจากนี้ รัฐบาลยังสนับสนุนการแสดงละครประวัติศาสตร์³ ซึ่งเป็นบทประพันธ์
ของหลวงวิจิตรวาทการ หลายเรื่อง

การ "ปลุกคนรักชาติ" นี้ "หลวงวิจิตรวาทการ ทำมาไม่ลดละ ตั้งแต่
ก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา จนกระทั่งเสร็จสงครามโลกครั้งที่ 2 และทำมาจน-
ไกลจะสิ้นชีวิต เปลวตลอดชีวิตของเจ้าประวัตติ (หลวงวิจิตรวาทการ ผู้เขียน) หัวงานเรื่อง
ชาตินิยมมาตลอด"⁴

ข. หลวงวิจิตรวาทการในฐานะนักประวัติศาสตร์

หลวงวิจิตรวาทการ สนใจการศึกษาประวัติศาสตร์มาตั้งแต่ยังเยาว์ แมว่า-
ท่านจะไม่ได้รับการศึกษาอบรมในแขนงวิชาประวัติศาสตร์ แต่ท่านก็ได้รับการยกย่อง
ว่าเป็นนักประวัติศาสตร์ชั้นนำของไทยในระยะหนึ่ง

การศึกษาประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นการศึกษาด้วยตนเอง
ตั้งแต่บรรพชาเป็นสามเณรอยู่ที่วัดมหาธาตุ โดยการอ่านหนังสือต่าง ๆ ทั้งภาษาไทย
และภาษาต่างประเทศ ท่านได้อ่านพงศาวดารเยอรมันฉบับภาษาอังกฤษ ของศาสตราจารย์
ริทซ์ จนสามารถแปลและเรียบเรียง "พงศาวดารโดยย่อ" ได้ ต่อมาเมื่อรับราชการ
เป็นเลขานุการในสถานทูตปารีส หลวงวิจิตรวาทการ ได้แต่งหนังสือ "ประวัติศาสตร์-

¹ เพลงปลุกใจ ของหลวงวิจิตรวาทการ เช่น เลือดสุพรรณ, ตันตระภูไทย,
รักเมืองไทย ฯลฯ.

² จอมพล.พิบูลสงคราม ได้แต่งตั้งให้หลวงวิจิตรวาทการ เป็นประธาน-
กรรมการวิทยุกระจายเสียง, อ่างอิงแล้วในหน้า 7 8.

³ ละครประวัติศาสตร์ เช่น เลือดสุพรรณ ที่กลาง อำนาจพอ-
ขุนรามคำแหง และอำนาจแห่งความเสียสละ เป็นต้น.

⁴ เสฐียร พันธรั้ง, เรื่องเดิม, หน้า 66.

สากล" 12 เล่ม โดยอ่านตำราและใช้ความรู้ความสังเกตพิจารณาด้วยตนเอง¹
 ตั้งที่หลวงวิจิตรวาทการ ได้เขียนแล้วว่า

เมื่ออยู่ในประเทศฝรั่งเศส- ข้าพเจ้าได้ใช้เวลาในเสาร์
 อาทิตย์ไปดูสถานที่ ถาวรวัตถุ และรูปภาพในที่ต่าง ๆ ...
 เพื่อเป็นหลักฐานประจักษ์แก่ตาตนเอง ไม่แต่เฉพาะอ่านหนังสือ
 ครั้นใดที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเดินทางไปประเทศอื่น เช่น เยอรมัน
 เบลเยี่ยม สวิตเซอร์แลนด์ ฮอลแลนด์ และอังกฤษ ก็มีไต่-
 ปลอยให้เสียโอกาสในการเรียนประวัติศาสตร์เลย ได้พยายาม
 พินิจพิเคราะห์ภูมิประเทศ สังเกตลักษณะของมนุษย์ พิจารณา-
 สถานที่ต่าง ๆ แลาก็กลับมาอ่านหนังสือซ้ำให้ไตความเข้าใจ-
 อย่างแน่นอน นอกจากนี้ ได้หาโอกาสเสวนากับผู้เชี่ยวชาญ
 ในทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ไตความรู้ใหม่ ๆ และไตถาม-
 ปัญหาบางข้อที่ยังคลุมเคลืออยู่²

นอกจากหลวงวิจิตรวาทการ จะศึกษาประวัติศาสตร์ด้วยตนเองแล้ว "ยังได้-
 รับพระโอวาทและคำแนะนำจากนักปราชญ์ท่านต่าง ๆ หลายท่าน อาทิ สมเด็จพระ-
 พระยาดำรงราชานุภาพ (ผู้ทรงได้รับสมญาว่าเป็น "พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย")
 พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ พระยาอนูมานราชชน และหลวงบริบาล-
 บุรีรักษ์ เป็นต้น"³

ผลงานทางประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ นอกจาก "ประวัติศาสตร์-
 สากล" แล้ว ยังมีเรื่อง สยามกับสุวรรณภูมิ, งานคนควาเรื่องชนชาติไทย, การเสียด-

¹ ในระหว่างที่อยู่ในประเทศฝรั่งเศส หลวงวิจิตรวาทการได้รับความช่วยเหลือ
 ในการศึกษาภาษาฝรั่งเศสและกิจการอื่น ๆ เป็นอันมากจากสุภาพสตรีชาวฝรั่งเศสชื่อ-
 มาตามกียแมง ซึ่งต่อมาได้เป็นกำลังสำคัญในการประพันธ์หนังสือของหลวงวิจิตรวาทการ
 เป็นอันมาก โดยเฉพาะประวัติศาสตร์สากล 12 เล่มนี้.

² หลวงวิจิตรวาทการ, "คำนำ", ประวัติศาสตร์สากล เล่ม 1. (พระนคร :
 เสริมวิทย์บรรณาการ, 2514), หน้า (9) - (10).

³ เฉลียว พันธสิดา, เรื่องเดิม, หน้า 233.

ดินแดนไทยให้แก่ประเทศฝรั่งเศส, Thailand's Case และบทความต่าง ๆ ในระยะสงครามอินโดจีน เป็นต้น จากผลงานเหล่านี้ หลวงวิจิตรวาทการได้นำวิธีการเขียนประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม มาใช้ในการเขียนประวัติศาสตร์

ลักษณะการเขียนประวัติศาสตร์แบบชาตินิยมนั้น หลวงวิจิตรวาทการ ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของนักประวัติศาสตร์ตะวันตกในสกุลเดียวกันไม่น้อย โดยเฉพาะนักประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศสชื่อ ฟรองซัว มารี อารูเอ็ท วอลแตร์ ซึ่งเป็นนักประวัติศาสตร์ที่มีความภูมิใจในชาติของตนมาก และเขียนประวัติศาสตร์อย่างมีความรักชาติมากพร้อมกันนี้ หลวงวิจิตรวาทการ ก็ได้ศึกษาประวัติศาสตร์จากสกุลคำราชาภาษาอยู่ไม่น้อยเช่นกัน

ถึงแม้ว่า หลวงวิจิตรวาทการ จะมีผลงานทางประวัติศาสตร์มากมาย แต่อาจกล่าวได้ว่า "ในบรรดานักประวัติศาสตร์ที่ได้รับการศึกษาอบรมโดยตรงใน ศาสตร์ของวิชานี้ หลวงวิจิตรวาทการ ไม่ได้รับความยกย่องให้เป็นปรมาจารย์ท่านหนึ่ง"² ด้วยเหตุผลที่สำคัญคือ หลวงวิจิตรวาทการ ไม่ได้มีความสำนึก หรือรับผิดชอบต่อการพัฒนาการของ ศาสตร์ นี้อย่างแท้จริง กล่าวคือ หลวงวิจิตรวาทการ เน้นถึงลักษณะคุณประโยชน์ของประวัติศาสตร์มากกว่าตาของประวัติศาสตร์ในฐานะ ศาสตร์ ดังนั้น ประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ จึงเป็นเพียงอุปกรณ์เพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง

1) แนวการเขียนประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ

การเขียนประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ เป็นไปในรูปตอบสนอง-จุดมุ่งหมาย หรือความต้องการทางการเมืองในแต่ละสมัย ดังนี้

¹ประวัติศาสตร์ชาตินิยม หมายถึง การบันทึกเหตุการณ์ตามที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นตัวอย่าง เป็นบทเรียนทางการเมืองและศีลธรรม โดยเน้นถึงความยิ่งใหญ่ไพศาล ความเจริญรุ่งเรืองในอดีต และความเจริญของวัฒนธรรม ซึ่งนักประวัติศาสตร์ชาตินิยม จะใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมและมักเป็นเครื่องมือของนักการเมือง - เก็บความจาก กอบแก้ว สุวรรณทัต - เพียร, เรื่องเดิม, หน้า 149 - 150.

²กอบแก้ว สุวรรณทัต - เพียร, เรื่องเดิม, หน้า 171.

(1) การเขียนประวัติศาสตร์ในช่วง พ.ศ. 2471 - 2475 ซึ่งยังเป็นสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หลวงวิจิตรวาทการ ใช้ข้อมูลหรือผลงานที่สมเด็จพระมหาพรตเจ้าราชานุภาพ ได้ทรงศกษาเอาไว้แล้วเป็นแบบฉบับ ท่านเป็น "นักเขียนประวัติศาสตร์ที่ชอบใช้ข้อมูลแบบสำเร็จรูปคนหนึ่ง ... นิยมคัดลอกเอกสารที่มีผู้ศกษาไว้แล้ว กล่าวได้ว่า ท่านเป็นนักเขียนประวัติศาสตร์ที่ใช้วิธีการเขียนแบบเป็นบรรทัดฐาน" ¹

วิธีการเขียนประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ "ท่านจะใช้ทฤษฎี Great Man Theory หรือ ทฤษฎีมหาบุรุษ ที่เชื่อว่าบทบาทของมหาบุรุษมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงทิศทางของประวัติศาสตร์" ² การดำเนินเรื่องจึงเป็นการบรรยายเหตุการณ์และผลการกระทำของมหาบุรุษนั้น เช่น ประวัติศาสตร์กล่าวด้วยประวัติศาสตร์ไทย ก็จะใช้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นแกนกลางในการบรรยาย

ผลงานประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ ได้แก่ วิชาแปลประกาศ มหาบุรุษ มั่นมอง พุทธานุภาพ จิตตานุภาพ เป็นต้น

(2) การเขียนประวัติศาสตร์สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง - พ.ศ. 2475 หลวงวิจิตรวาทการ มีแนวการเขียนประวัติศาสตร์ "แสดงถึงความสำคัญของชาติ ประชาธิปไตย ศาสนา และราชบัลลังก์ ตามลำดับ การเขียนประวัติศาสตร์ครั้งนี้ ก็เพื่อตีจากสถาบันพระมหากษัตริย์" ³ ซึ่ง "วัตถุประสงค์ประการหนึ่งที่แอบแฝงกับความรักชาติ ก็คือ การต่อสู้ของกลุ่มนักปกครองรุ่นใหม่ที่จะทำลายอิทธิพลของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีอยู่ในจิตใจประชาชนชาวไทย" ⁴ เพื่อให้สอดคล้องกับความทันสมัยทางการเมือง

¹ อัจฉราพร กฤษพิสมัย, เรื่องเดิม, หน้า 270.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 275.

³ กอบแก้ว สุวรรณหัต - เพียร, เรื่องเดิม, หน้า 161.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 158.

ลักษณะที่เด่นในการเขียนประวัติศาสตร์ในช่วงนี้คือ การเน้น "ลัทธิชาตินิยม" โดยใช้วิธีการเขียนและอ้างอิงข้อมูลที่สนับสนุนความยิ่งใหญ่ของชนชาติไทยในอดีต ถิ่นกำเนิดของไทย และความสามัคคีกลมเกลียวของคนในชาติ โดยมีจุดมุ่งหมายในการปลุกใจให้รักชาติ หลวงวิจิตรวาทการ ใช้วิธีเลือกข้อมูลโดยผ่านแว่นตาชาตินิยม ท่านจะมองหาเหตุการณ์และเหตุผลทางประวัติศาสตร์ เพื่อที่จะตอบปัญหาชาตินิยมทุกเรื่องไป ดังนั้น "สิ่งที่เราได้จากงานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการ จึงมิใช่ความจริงแท้ที่สมบูรณ์ในทางประวัติศาสตร์ แต่เป็นเพียงข้อเท็จจริงเพื่อสนับสนุนลัทธิชาตินิยมแทบทั้งสิ้น" ¹

ความคิดของหลวงวิจิตรวาทการ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เน้นถึงการนำประวัติศาสตร์มาใช้เพื่อจรรโลงผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจทางการเมือง มากกว่าที่จะสำนึกในคุณค่าอันแท้จริงของประวัติศาสตร์ในฐานะวิชาการ ดังนั้น ประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ จึงเป็นเครื่องมือในการปลุกฝังความรักชาติ และนำมาใช้เพื่อให้สอดคล้องกับการสร้าง "ลัทธิชาตินิยม" ของผู้นำทางการเมืองที่หลวงวิจิตรวาทการ ได้มีโอกาสใกล้ชิด งานประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ เช่น สยามกับรัฐธรรมนูญ, งานคนควาเรื่องชนชาติไทย, Thailand's Case และ การเสียดินแดนไทยให้แก่อังกฤษ เป็นต้น

2) ลักษณะการเขียนประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ

(1) เป็นการเขียนประวัติศาสตร์ที่มักเน้นถึงความดีเด่น ความยิ่งใหญ่ และความสำคัญของชาติ พร้อมกับความชั่วร้ายของชาติที่เป็นปฏิปักษ์ ทั้งนี้เพราะ - การศึกษาประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม ต้องการให้คนเลื่อมใสและเชื่อถือ เป็นการเขียนเพื่อผลประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ

(2) การเขียนประวัติศาสตร์ ของ หลวงวิจิตรวาทการ มักจะพิจารณาและอธิบายเหตุผลจากทัศนคติเพียงด้านเดียว ซึ่งเป็นแง่มุมอันสวดยสดงงามในประวัติศาสตร์ไทยตามทัศนะของหลวงวิจิตรวาทการ และ "ไม่ว่าจะเป็นบุคคลใด หรือสถาบัน-

¹ อัจฉราพร กุญทิพย์มัย, เรื่องเดิม, หน้า 286.

ใดก็ตามที่ท่านศรัทธาเป็นพิเศษแล้ว ถ้าบุคคลนั้นหรือสถาบันนั้นมีขอบพระอง ท่านก็จะเป็นผู้หาขอแก้ตัวให้ทุกราวไป" ¹

(3) หลวงวิจิตรวาทการ เขียนประวัติศาสตร์โดยการหาข้อมูลแบบมื่อคติ คือ "แสวงหาข้อมูลที่สนับสนุนแนวความคิดของคนที่ตั้งไว้มาก่อนศึกษาข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์" ² ข้อมูลที่สนับสนุนแนวความคิดของหลวงวิจิตรวาทการ จะถูกนำมาใช้เป็นหลักฐานประกอบการอธิบาย และ "อาจบิดเบือนข้อเท็จจริงจากความเป็นคำ ไขข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แมแต่เหตุผลทางศาสนา ก็เปลี่ยนสนองนโยบายทางการเมือง" ³

(4) วิธีการเขียนประวัติศาสตร์ ของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นการเล่าเรื่องคล้ายกับนิยาย คือ "สวมบทบาทให้กับตัวละครในประวัติศาสตร์ โดยมุ่งที่จะให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกและมีอารมณ์คล้อยตาม" ⁴ ส่วนงานเขียนเป็นพรรณนาโวหารแบบนักประพันธ์มากกว่านักวิชาการ

(5) การอธิบายเหตุผลในทางประวัติศาสตร์ หลวงวิจิตรวาทการ ใช้ประโยชน์เงื่อนไขสมมติในสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นจริง ⁵ เช่น "ถ้าสมเด็จพระนารายณ์มีพระชนม์ยืนนานไปอีกสัก 10 ปี ประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์สุวรรณภูมิอาจผิดแปลกก็เป็นอยู่เดี๋ยวนี้อันมาก" ⁶ วิธีการดังกล่าว เป็นได้แต่เพียงวิธีการที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจ ช่วยให้เกิดความคิด แต่มิใช่ปัญหาที่แท้จริงของนักประวัติศาสตร์ และเป็นการทำให้นำหนักข้อเท็จจริงในการเขียนเรื่องนั้น ๆ ค่อยคาลงไปมาก

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 278.

² กอบแก้ว สุวรรณทัต - เฟียร์, เรื่องเดิม, หน้า 160.

³ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ชีวิตและงานของสมเด็จพระยาตากำร่าราชานุภาพในฐานะที่เป็นพยานทางประวัติศาสตร์ ในเรื่องการสร้างสรรค์สติปัญญาของไทย-เราเอง (สถาบันไทยคดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522), หน้า 15.

⁴ อัจฉราพร กัญพิสมัย, เรื่องเดิม, หน้า 276.

⁵ ไซประโยชน์ ฉา

⁶ หลวงวิจิตรวาทการ, ประวัติศาสตร์สากล เล่ม 3, หน้า 570.

(6) หลวงวิจิตรวาทการ ยังใช้อำนาจลึกลับบางอย่างมาอธิบาย -
ความเป็นไปในประวัติศาสตร์อีกด้วย กล่าวคือ เหตุการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นในประ-
วัติศาสตร์นั้น "หลวงวิจิตรวาทการ มักจะให้คำอธิบายว่า เป็นเพราะสันคตดี เป็น-
เพราะไม่มีคตนั้นในของเก่า หรือแม้กระทั่งเป็นเพราะคำสาปแช่ง" ¹ วิธีการดังกล่าว-
นี้ทำให้งานเขียนประวัติศาสตร์ของท่านลดคลาลงไปจากเดิมหลายเท่าตัว

ส่วนวิธีเสนอเรื่องในงานเขียนประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการนั้น
นิยมเสนอเรื่องเป็นทำนองเดียวกันหมด คือ เริ่มตนด้วย "ข้อความเบื้องต้น" ก่อน
ซึ่งเป็นคำชี้แจงให้เข้าใจถึงขอบเขตหรือความเป็นมาของวิชานั้น ๆ เพื่อเป็นพื้นฐาน
ที่จะดำเนินเรื่องต่อไป แล้วจึงเริ่มเนื้อเรื่อง

การใช้ภาษา หลวงวิจิตรวาทการ ใช้สำนวนบรรยายโวหาร ใช้ภาษา-
ง่าย ๆ ไม่นิยมคำศัพท์ยาก ๆ มักจะมีตัวอย่าง มีการเปรียบเทียบ มีภาพประกอบ
ตลอดจนแผนที่ แผนภูมิราชวงศ์ และภาคผนวก ซึ่งถึงเหล่านี้ทำให้คนอ่านเข้าใจ
งานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการได้ง่ายขึ้น

รวมความแล้ว ประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นงานที่ทำให้
คนอ่านเข้าใจง่ายและเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามมากกว่าที่จะให้เข้าใจถึงเหตุผล
ทางวิชาการ อันเป็นสิ่งที่ผู้อ่านงานเขียนของท่านจะต้องตระหนักอยู่ตลอดเวลา ดังที่-
ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ไต่ถกกล่าวถึงหนังสือประวัติศาสตร์สากลของหลวงวิจิตร-
วาทการ ว่า "เป็นหนังสือที่อ่านเพลินจริง ๆ สำหรับคนที่ไม่ได้มีความประสงค์จะเป็น-
นักประวัติศาสตร์" ²

แนวทางการเขียนประวัติศาสตร์แบบชาตินิยมของหลวงวิจิตรวาทการ จะมีพลัง-
รุนแรงในระยะเวลาสั้น คือประมาณ พ.ศ. 2480 จนกระทั่ง พ.ศ. 2488 แต่อิทธิพล

¹ อัจฉราพร กุมุทพิสมัย, - เรื่องเดิม, หน้า 279.

² ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "หัวเลี้ยววรรณคดีไทย", วรรณคดีไทย-
วรรณคดี, โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่ง-
ประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 83.

ที่เกิดจากการเขียนประวัติศาสตร์แบบนี้ มีผลมหาศาลต่อความเข้าใจคลาดเคลื่อนของ-
สามัญชน ไทยต่อประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติตน และความสัมพันธ์ระหว่างไทย-
กับเพื่อนบ้านใกล้เคียง อาจสรุปได้ว่า "ไม่มีอิทธิพลการศึกษาประวัติศาสตร์อันใดที่-
จะเกินหน้าประวัติศาสตร์ชาตินิยมที่หลวงวิจิตรวาทการ เป็นผู้เผยแพร่ในหมู่ประชาชน
ชาวไทยได้เลย" ¹

ก. หลวงวิจิตรวาทการ ในฐานะนักประพันธ์

หลวงวิจิตรวาทการ ไม่ได้เกิดมาเป็นนักประพันธ์ หรือนักศิลปะ แต่การที่-
ท่านเป็นนักประพันธ์ ² "ก็เนื่องจากการปลูกฝังและฝึกฝน" ³ หลวงวิจิตรวาทการ
ชอบอ่านหนังสือมาตั้งแต่เด็ก อ่านหนังสือภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส
ท่านเป็นผู้ที่รักหนังสือมาก "ที่ข้าพเจ้าชอบไปที่สุด ที่หย่อนใจของข้าพเจ้าคือหอสมุด
และร้านหนังสือ เงินเดือนที่ได้อ่าน ได้ใช้ไปในการซื้อหนังสือมากกว่าอย่างอื่น" ⁴ ดังนั้น
"ทรัพย์สินมรดกอันเดียวที่ข้าพเจ้ามี คือ หนังสือ" ⁵

เนื่องจากหลวงวิจิตรวาทการ อ่านหนังสือมาก และโตความคิดมาจากหนังสือ
ที่อ่าน ท่านก็ลองเขียนดูบ้าง เมื่อเห็นว่าพอเขียนได้ ท่านจึง "เริ่มหัดเป็นนักประพันธ์-
เอง" ⁶ โดย "มองหาแง่ดีแง่งาม แลวจดจำไว้เป็นตัวอย่าง ... ทำเช่นนี้มาจนเติบโต
แลวดลองเขียนดูบ้าง ด้วยความพยายามเอาอย่างถ้อยคำหรือวิธีเขียนที่เห็นดีเห็นงาม-

¹ กอบแก้ว สุวรรณหัต - เทียร, เรื่องเดิม, หน้า 163.

² นักประพันธ์ในความหมายของหลวงวิจิตรวาทการ คือ ผู้แต่งหนังสือใดมาก
และมีคนนิยมมาก - เก็บความจาก หลวงวิจิตรวาทการ, "เหตุที่ทำให้คนเป็นนักประพันธ์",
วิจิตรสาร เล่ม 2, หน้า 275.

³ หลวงวิจิตรวาทการ, บันทึกอดีตชีวิตประวัติ, อ้างถึงใน เสรีชัย พันธุ์รังษี,
เรื่องเดิม, หน้า 109.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 106.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

⁶ หลวงวิจิตรวาทการ, "ชีวิตของนักประพันธ์", รวมปาฐกถาของหลวง-
วิจิตรวาทการ เล่ม 1. (ม.ป.ท. 2474), หน้า 60.

ไว้เช่นกัน ข้าพเจ้ามีงานประพันธ์ด้วยวิธีเอาอย่างเท่านั้น" ¹ หรือ "เป็นอย่างไรที่เรียกกันว่า นักคอปปี" ² หลวงวิจิตรวาทการ ชอบอ่านหนังสือของ อีริ โรเบิร์ต "จนวิธีการเขียนของข้าพเจ้าเองเขาแบบอีริ โรเบิร์ต จนไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงได้ในเวลานี้ ข้าพเจ้าชอบพรรณนาโวหารของบาลซัค และชอบวิธีวางเรื่องของโมปาสซังค์ ในนวนิยาย เลยทำให้เอาอย่างท่านเหล่านั้นไป" ³

หลวงวิจิตรวาทการ เริ่มสนใจการประพันธ์ครั้งแรกและเริ่มงานประพันธ์เล็ก ๆ น้อย ๆ ตั้งแต่อายุ 16 ถึง 20 ปี สมัยบรรพชาเป็นสามเณรอยู่ที่วัดมหาธาตุ โดยตั้งสมาคมสัมพุทธา ออกหนังสือแลกเปลี่ยนกับเพื่อน ๆ รุ่นเดียวกัน ในสมัยนั้นท่านใช้นามปากกาว่า "องคต" ต่อมาเมื่อท่านมีความรู้ภาษาต่างประเทศจนสามารถแปลได้ ท่านได้แปลและเรียบเรียง "พงศาวดารโดยย่อ" โดยใช้นามแฝงว่า "แสงธรรม" ซึ่งมาจากนามฉายา "ธมฺมรังสี"

หลังจากกลับมาจากต่างประเทศ และรับราชการอยู่ในกระทรวงต่างประเทศ หลวงวิจิตรวาทการ ตั้งความมุ่งมั่นในการประพันธ์หนังสือไว้มาก "เวลาส่วนหนึ่ง - หลวงวิจิตรฯ ให้แก่กระทรวงเต็มที่ตามหน้าที่ ... เวลาอีกส่วนหนึ่งใช้ในการแต่งหนังสือ" ⁴ ซึ่ง "ในบางครั้งก็กลายเป็นงานประจำและมีความสำคัญสำหรับตัวมาก" ⁵ หลวงวิจิตรวาทการ หุ่่มเทำด้งคณควำหำงธรรมะ จริยศำสตร์ ประวัตศำสตร์ และ-

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, บันทึกอัตชีวประวัติ, อ้างถึงใน เสฐียร พันธรั้ง, เรื่องเดิม, หน้า 109 - 110.

² หลวงวิจิตรวาทการ, วิธีทำงานและสร้างอนาคต, หน้า 327.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 328.

⁴ เสฐียร พันธรั้ง, เรื่องเดิม, หน้า 45.

⁵ หลวงวิจิตรวาทการ, วิธีทำงานและสร้างอนาคต, หน้า 322.

โดยประพันธ์บทความและหนังสือประเภทนี้ไว้เป็นอันมาก¹ จนสามารถตั้งโรงพิมพ์ของตนเองขึ้น ชื่อว่า "วิริยานุภาพ" เมื่อ พ.ศ. 2470 และออกหนังสือประเภทวิชาการขึ้นมาฉบับหนึ่งเป็นรายทศ ชื่อ "ดวงประทีป" ในช่วงนี้หลวงวิจิตรวาทการ ใช้นามแฝงว่า "เวทิก"

ดวงประทีป มีลักษณะคล้ายหนังสือพิมพ์ลาซุสของฝรั่งเศส คือ ทำเป็นหนังสือที่จะเก็บไว้เป็นต้นฉบับจริง ๆ โดยทำสารบัญละเอียด มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินการค้นคว้าและเผยแพร่ความรู้ (ซึ่งไม่มีลักษณะเป็นการเมือง) หลวงวิจิตรวาทการพิมพ์ดวงประทีปออกมาได้ 36 เล่ม ก็ได้โอนกิจการให้แก่บริษัทใหม่ ซึ่งมีนายเล็ก - โทเมศ เป็นประธานกรรมการดำเนินงานมาได้อีก 3 ปี ดวงประทีปก็ล้มเลิกไป หลวงวิจิตรวาทการ จึงโอนโรงพิมพ์วิริยานุภาพมารวมอยู่กับบริษัทไทยใหม่

หลวงวิจิตรวาทการ ตั้งตนชีวิตการเป็นนักประพันธ์อย่างจริงจังเมื่ออายุ 29 - 30 ปี เริ่มต้นด้วยการพิมพ์หนังสือชื่อ "วิชาแปลประการ" เป็นเล่มแรก เมื่อ พ.ศ. 2471 เมื่อหนังสือ "วิชาแปลประการ" ประสบความสำเร็จ ท่านจึงเกิดความมานะแต่งหนังสือประเภทเดียวกันออกมาอีกในระยะเวลาติด ๆ กัน คือ "มหาบุรุษ พิมพ์เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2471 มั่นสมอง พิมพ์เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2471 พุทธานุภาพ พิมพ์เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2472 จิตตานุภาพ พิมพ์เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2472 ความฝันพิมพ์เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2472 จากนั้นก็แต่ง ชีวิตแห่งละครและแต่งปาฐกถาที่ได้รับเชิญไปพูดในที่ต่าง ๆ อีกมากกว่า 10 เรื่อง"² เมื่อท่านแน่ใจว่าบทประพันธ์ดังกล่าวทำชื่อเสียงให้พอสมควรแล้ว หลวงวิจิตรวาทการก็ประพันธ์หนังสือตำราชุดใหญ่ 12 เล่มจบคือ "ประวัติศาสตร์สากล" "เล่มแรกนั้น

¹ การแต่งหนังสือของหลวงวิจิตรวาทการ ในช่วงนี้ ได้รับความช่วยเหลือจากสุภาพสตรีชาวฝรั่งเศส ชื่อ กายแมง ซึ่งได้ให้ความช่วยเหลือในการศึกษาภาษาฝรั่งเศสเป็นอย่างดี จนถึงกับได้อยู่รวมกัน และมีบุตรธิดาด้วยกัน เมื่อกลับมาประเทศไทยมากตามกายนแมง กายแมงเป็นกำลังสำคัญในการประพันธ์ของหลวงวิจิตรวาทการอยู่มา - อาจดังแล้ว ในหน้า 85.

² เฉลียว พันธุ์ลีตา, เรื่องเดิม, หน้า 128.

พิมพ์ออกจำหน่ายเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2472 และเล่มสุดท้าย พิมพ์ออก
จำหน่ายเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2474 รวมระยะเวลาทั้งหมดที่เขียนประวัติ-
ศาสตร์สาส์นนี้เพียง 1 ปี 9 เดือน" ¹ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า หลวงวิจิตรวาทการ เป็น-
ผู้แต่งหนังสือไตรทศเร็วมาก

หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ พ.ศ. 2475 แล้ว หลวงวิจิตร-
วาทการ ได้ลาออกจากราชการมาทำงานหนังสือพิมพ์บริษัทไทยใหม่ โดยเป็นผู้เขียน
บทความทางการเมืองอยู่ประมาณ 1 ปี "ต่อมาได้กลับเข้ารับราชการในตำแหน่ง
เจ้ากรมประกาศิต คหบดีเหตุผลทางการเมือง ทนจึงโอนมาอยู่กรมศิลปากร เมื่อวันที่ 1
มีนาคม พ.ศ. 2476" ²

เมื่อหลวงวิจิตรวาทการ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร (พ.ศ. 2477)
ท่านได้ริเริ่มหมายให้ทำงาน "ปลูกตนรักชาติ" ขึ้นทางกรมศิลปากร โดยการแต่ง-
บทละครประวัติศาสตร์และเพลงที่เป็นบทปลุกใจ "แต่งาน เรื่อง เพลงและดนตรี ...
ข้าพเจ้าไม่มีวิชาความรู้ในเรื่องนี้มากอน ... เมื่อจำเป็นต้องทำด้วยตนเอง ก็ต้อง-
ทนความเล้าเรี่ยนเอง เป็นการเปลี่ยนชีวิตของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าถูกความจำเป็นบังคับ
ให้กลายเป็นนักศิลปะ ซึ่งไม่เคยมีพื้นมาแต่ก่อนว่าจะต้องเป็น ข้าพเจ้าต้องทำความ-
อุตสาหะอย่างแรงกล้า" ³ อย่างไรก็ตาม หลวงวิจิตรวาทการ ได้แต่งบทละครประวัติ-
ศาสตร์และบทเพลงปลุกใจให้รักชาติขึ้นเป็นระยะติดต่อกัน อาทิ ละครประวัติศาสตร์
เรื่อง เลือดสุพรรณ ราชมยุห์ คีตกกลาง พระเจ้ากรุงธน เจ้าหญิงแสนหวี นานเจ้า
และอื่น ๆ อีกมาก นอกจากนี้ ก็ยังประพันธ์เพลงปลุกใจให้รักชาติประกอบตามเรื่องใน
ประวัติศาสตร์ เช่น ตันตระกุลไทย รักเมืองไทย เลือดสุพรรณ ตื่นเกิดชาวไทย
และเฉลิมทอง เป็นต้น

¹ หลวงวิจิตรวาทการ, "สุนทรพจน์", วิจิตรสาร เล่ม 2 (พระนคร :
มณฑลการพิมพ์, 2508), หน้า 291.

² เฉลียว พันธสีกา, เรื่องเดิม, หน้า 131.

³ หลวงวิจิตรวาทการ, วิธีทำงานและสร้างอนาคต, หน้า 330.

เมื่อไทยเข้าสู่วิกฤตการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยเหตุผลทางการเมือง หลวงวิจิตรวาทการ จึงถูกย้ายไปดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีสั่งราชการ กระทรวงต่างประเทศ รัฐมนตรีช่วยว่าการ กระทรวงต่างประเทศ และรัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศ - ตามลำดับ และท้ายที่สุดก็ได้รับแต่งตั้งเป็นเอกอัครราชทูตประจำประเทศญี่ปุ่น ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อ หลวงวิจิตรวาทการไม่มีผลงานประพันธ์เลย จนสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อท่านพ้นคดีอาชญากรรมสงครามแล้ว ท่านกลับมาแต่งบทละครใหม่ แต่คราวนี้ไม่ไฉผล เพราะประชาชนไม่สนใจ การละครจึงขาดทุน หลวงวิจิตรวาทการ จึงเปลี่ยนแนวทางมาเขียนนวนิยายหลายสิบเรื่อง เช่น หวังรักเหวลึก พานทองรองเลื้อย ดอกฟ้าจำปากกั๊ก และกุหลาบเมาะลำเลิง เป็นต้น หลวงวิจิตรวาทการ ยึดอาชีพนักประพันธ์อยู่ประมาณ 4 ปี หลังจากนั้น เมื่อจอมพล.พิบูลสงคราม ได้เป็นนายกรัฐมนตรี ในช่วงที่ 2 หลวงวิจิตรวาทการ ได้กลับเข้ามารับราชการอีก "คนรักชาติ" ที่ท่านปลูกไผ่และขบเข่าไประยะหนึ่งก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีก ถึงขนาดที่ "ระหว่างที่หลวงวิจิตรวาทการ เป็นอัครราชทูตประจำประเทศสวีตเซอร์แลนด์อยู่นั้น จอมพล.พิบูลสงคราม ได้มีคำสั่งให้ท่านกลับมาช่วยราชการกระทรวงวัฒนธรรม และฟื้นฟูการละครอีกครั้งหนึ่ง" 1 ครั้งหลังนี้ หลวงวิจิตรวาทการ ได้แต่งบทละครประเภท "อานูภาพต่าง ๆ ขึ้น คือ อานูภาพพ่อบุญรามคำแหง อานูภาพแห่งความเสียสละ - อานูภาพแห่งความรัก อานูภาพแห่งศีลสัตย์

เมื่อศึกษางานประพันธ์ของหลวงวิจิตรวาทการแล้ว เปรียบว่ามีผู้แบ่งงานประพันธ์ของท่านเป็นประเภทต่าง ๆ แต่ "บทประพันธ์ต่าง ๆ ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นประวัติศาสตร์ หรือมีเรื่องประวัติศาสตร์แทรกอยู่ หรือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์" 2 ดังจะเห็นได้จาก

หนังสือวิชาการ เช่น ประวัติศาสตร์สากล ประชุมพงศาวดาร มหาบุรุษ การเมืองและการปกครองของกรุงสยาม สยามกับสุวรรณภูมิ ฯลฯ

1 เฉลียว พันธุ์ลีดา, เรื่องเดิม, หน้า 136.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 262.

คำบรรยายและปาฐกถา เช่น ประวัติศาสตร์การปกครอง ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย ความยุ่งยากในปลายบูรพาทิศ การเสียดินแดนไทย ฯลฯ

บทละคร เช่น เลือดสุพรรณ ราชมนู ตึกกลาง พระเจ้ากรุงธน สี่ราชเคโซ ฉายดาบหน้า อานุกาพย์อนุรามคำแหง ฯลฯ

นวนิยาย เช่น ดอกฟ้าจำปาศักดิ์ เพ็ชรนารายณ์ เจ้าแม่จามรี และ-
ครุฑคำ เป็นต้น

การทำงานประพันธ์ของ หลวงวิจิตรวาทการ ส่วนใหญ่เนื้อเรื่องเป็นประวัติ-
ศาสตร์ อาจเนื่องมาจากท่านเป็นผู้ที่สนใจศึกษาประวัติศาสตร์มาก "ความเป็นนักประ-
วัติศาสตร์ของท่านเอง จึงได้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ และพิจารณาเรื่องต่าง ๆ อย่างนัก-
ประวัติศาสตร์ทั้งสิ้น" ¹

อาจกล่าวได้ว่า งานประพันธ์ของหลวงวิจิตรวาทการ เป็นที่นิยมของคน
บางกลุ่มมาก ทั้งนี้ผู้เขียนคิดว่ามีสาเหตุมาจากการที่ท่านเป็นผู้ที่อ่านหนังสือมาก จึง-
มีความรู้ความคิดแปลก ๆ เสนอผู้อ่าน นอกจากนี้ "ข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่าหลวงวิจิตร-
วาทการ อ่านหนังสือฝรั่งเศสมากกว่าหนังสืออังกฤษ สำหรับนักอ่านเมืองไทยมีความ-
คุ้นเคยเรื่องทางอังกฤษ อเมริกา ฉะนั้นเมื่อเห็นทัศนะของหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่ง-
แสดงออกแบบฝรั่งเศส ผู้อ่านของท่านจึงเห็นเป็นความคิดใหม่ แปลก และเร้าความ-
สนใจ" ²

อย่างไรก็ดี แม้ว่าหลวงวิจิตรวาทการ จะมีภารกิจทางราชการมาก แต่-
ท่านก็ยังหาโอกาสประพันธ์หนังสือไว้มากมายหลายประเภท ³ ทั้งหนังสือวิชาการ -
นวนิยาย บทละคร และเพลง ซึ่งแต่ละเรื่องมีลีลาการประพันธ์และเนื้อเรื่องแตกต่าง-
กันไป โดยท่านได้นำเอาประสบการณ์ทั้งในและนอกประเทศมาประพันธ์.

¹ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

² เสฐียร พันธรักษ์, เรื่องเดิม, หน้า 134.

³ บทประพันธ์ประเภทต่าง ๆ ของหลวงวิจิตรวาทการ กระจายละเอียดใน-
ภาคผนวก ข.